

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı

**90'LARDA KÜRT SORUNU BAĞLAMINDA TÜRK
MİLLİYETÇİLİĞİNİN YENİDEN ÜRETİLMESİNDE
MEDYANIN ROLÜ (Milliyet Gazetesi Örneği)**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan: **Turgay DAKAK**

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı	4
1.2. Araştırmanın Yöntemi	5
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	5

2. BÖLÜM

BİR İDEOLOJİ OLARAK MİLLİYETÇİLİK

2.1. İdeoloji Kavramı	7
2.2. Siyasi-Kültürel Bir Kimlik Olarak Milliyetçilik İdeolojisi	13
2.3. Milliyetçilik Kurgusunda Tarih ve Mitoloji	18
2.4. Milliyetçilikte Simge ve Semboller	19
2.5. Kuramsal Milliyetçilik Yaklaşımlar	23
2.5.1. İlkçi (primordial) Yaklaşımı	23
2.5.2. Modernist Yaklaşım	24
2.5.3. Etno-Sembolcü Yaklaşım	30
2.6. Günlük Pratiklerde Olağan Milliyetçilik	31

3. BÖLÜM

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN TARİHSEL KURULUŞU

3.1. Cumhuriyet Öncesi Türk Milliyetçiliği	39
3.2. Cumhuriyetin Kurucu unsuru Olarak Türk Milliyetçiliği	44
3.3. 'Öteki'lerin Değersizliği Üzerinden Türk Milliyetçiliğinin İnşası	51
3.4. Türk Milliyetçiliği ve Kürtler	54

4.BÖLÜM

MEDYA VE MİLLİYETÇİLİK

4.1. İdeolojik Araç Olarak Medya	60
4.2. Medyada Milliyetçilik Söylemi	67
4.3. 90'lı Yıllarda Kürt Sorunu ve Medya	70
4.4. Haber Metinlerinin Yapısal Özellikleri	75
4.5. Eleştirel Söylem Çözümlemesi	76
4.6. 90'larda Milliyet Gazetesi'nde Kürt Sorunu'nun Temsili	79
4.6.1. Saldırı ve Şiddet Kaynağı Olarak Kürtler	81
4.6.2. Resmi Kişi ve Kurumların Açıklamaları	86
4.6.3. 'Terör-Terörist, Eşkîya' vb. Tanımlamalar	91
4.6.4. 'Hain' Söylemi	93
4.6.5. Bölünme Fobisi ve Kürt Devletinin Kurulma Endişesi	96
4.6.6. Kürt Kimliği ve Dilinin Haberleştirilmesi	100
4.6.7. Bayrak Haberleri	102
4.6.8. Kitlelerin Kürtlere Tepkisinin Haberleştirilmesi	104
4.6.9. Küçümseme ve Aşağılama Söylemleri	108
4.6.10. Dış Ülkelerin Kürtlerle İlişkisine Dair Yaklaşımlar	112
SONUÇ	118
EKLER.....	122
KAYNAKÇA	135

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf- 1	81
Fotoğraf- 2	86
Fotoğraf- 3	87
Fotoğraf- 4	91
Fotoğraf- 5	94
Fotoğraf- 6	96
Fotoğraf- 7	100
Fotoğraf- 8	102
Fotoğraf- 9	104
Fotoğraf- 10	109
Fotoğraf- 11	112

ÖZET

Modern çağın bir üretimi olan milliyetçilik, önemli bir toplumsal dizayn aracı oldu. Egemen sınıf ve onun iktidar güçleri milliyetçi söylemler üzerinden hegemonik ilişkiler kurarak toplumsal bilince yön vermektedirler. Mikro günlük ilişkilerden makro toplumsal ilişkilere kadar geniş bir etkinliğe sahip olan milliyetçilik, Türkiye’de de önemli bir işlevselliğe sahiptir. Günümüzde egemen sınıfın ideolojik araçlarından olan medyanın izlediği ‘milli’ yayın çizgisi, milliyetçiliğin geniş toplumsal dokulara ulaşip kök salmasında önemli rolü bulunmaktadır. ‘Öteki’lerin varlığına gösterdiği reaksiyoner tepkilerle kendisini görünür kılan Türk milliyetçiliğinin gelişip serpilmesinde medyanın yadsınamaz katkısı vardır. Dönemlere göre değişebilen ‘öteki’leri negatif görünür kılıp toplumsal ‘linç’e tabi tutan medya, Kürtleri de olumsuz söylemlerle sayfalarına taşıyarak, ‘milli hassasiyet’lerin karşıtı olarak işaretlemiştir. Özellikle 1990’larda bölgede yaşanan çatışmalı ortamın aktarılma biçimi, günümüzdeki yaygın milliyetçi pratik ve algıların şekillenmesine önemli etkisi olmuştur. 1990-1999 yılları arası Milliyet Gazetesi ana sayfasında Kürtlerin temsil edilme biçimleri incelenirken, kullanılmış söylemlerden milliyetçiliğin kolayca beslenebileceği tespit edilmiştir. Başlıklarda Kürtlerin edimleri şiddet içeren haber ve görüntülerle ilişkilendirilmiş olup ‘bölücü’, ‘terörist’ vb. tanımlamaların sıklıkla kullanılması Kürtleri bir kez daha ‘kötü’ olarak mimlemiştir.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Söylem, Kürtler, Medya

ABSTRACT

Nationalism, that is the product of modern age, has become an important instrument to design the society. Sovereign class and its administrative power shape social consciousness by establishing hegemonic relations over nationalistic discourse. Nationalism, having a wide-ranging efficiency from micro daily relations to macro social relations, has an important functionality in Turkey. 'National' broadcasting policy of media, which is a significant ideological tool of the sovereign class, has an important role in striking roots of Nationalism by reaching wide social structure. Media has an undeniable contribution in the Turkish Nationalism's progress, that become apparent by showing standpat reactions to the presence of 'others'. Media having negatively brought out 'others' that vary according to periods undergo social 'lynching', also marked Kurds as opponents of 'national sentiments' by writing papers with negative discourse. Especially, the way how region's conflicting environment in 1990's were transmitted had an important influence in shaping common nationalist practice and perceptions of today. While observing forms of representation of the Kurds from Milliyet Newspaper's main pages between the years 1990-1999, it is determined that Nationalism can easily be fed by exercised discourses. Acts of Kurds are once more tagged as 'bad' by using descriptions 'separatist', 'terrorist' etc. frequently, on titles about news and images containing violence.

Key Words: Nationalism, Discourse, Kurds, Media

GİRİŞ

Yaşadığımız modern çağ aynı zamanda aklın tezahürü olan ideolojiler çağı olduğu da söylenebilir. Aydınlanma hareketinin kutsadığı akıl, yeryüzünde erişebildiği her yeri ve her şeyi dönüştürebilme gücüyle donatıldı. İdeolojiler bu akıl gücünün bir imalatı olarak yükselen modern çağa damgasını vurdu. Modern çağa yol açan ekonomik ve siyasal gelişmeler beraberinde milliyetçiliği de tarih sahnesine çıkartmıştır. Ulus-devlet pratiklerinde kendisini somutlaştıran milliyetçilik, kapsamına aldığı toplumları organize etmiş, hayatın tüm alanlarını ‘geçmiş değerler’ üzerinden tanımlayarak onlara farklı bir gelecek vaad etmiştir. İlk başta geçmişe dayalı soy birlikleri üzerinden genellikle kendini tanımlayan milliyetçilik, zamanla bunun yanı sıra farklı etnik, kültürel grup ve topluluklar olarak tanımlayacağımız ‘öteki’lerin karşıt varlığından da beslenmiştir.

21. yüzyıl bir anlamda milliyetçiliklerin karşı karşıya gelip, varlıklarını kanıtlama ve perçinleme isteğini sınamaya giriştikleri bir zaman dilimi olmuştur. Bu dönemde özellikle kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle milliyetçilik ideolojisi de yaygınlaşmış, toplumsal ilişkilerin olağan düzenleyicilerinden biri haline gelmiştir. Kitle iletişim araçlarından biri olan medyanın etki gücünün artmasına koşut olarak, egemen iktidarlar kitlelerin bilişsel süreçlerini ve algılarını yönetmede kolaylık sağlamak için bu etkili gücü kullanmaya yönelmişlerdir. Medya sahipliklerinin içinde yer aldığı ulusal ve sınıfsal iktidar ilişkileri, medya organlarının yayın çizgisini belirlemiş, onları resmi devlet siyasetinin önemli destekçisi ve meşrulaştırıcısı kılmıştır.

Türk milliyetçiliği genel olarak ‘öteki’lere karşı gösterdiği reaksiyonlar temelinde ideolojik varlığını sağlamlaştıran, medyanın kullanıma sunduğu klişe söylemler yoluyla da yaygınlaşmış, kitlesel bir doyumluğa ulaşmıştır. 1960'lara kadar gayri-müslim topluluklar karşıtlığından beslenen Türk milliyetçiliği bu yıllardan sonra ortaya çıkan Kürt politik hareketlerini odağına almış, 80'lerden sonra ise esas ‘öteki’ olarak işaretlediği Kürt kimliği karşıtlığından yükselişini sürdürmüştür. Özellikle 90'lı yıllarda yükselişe geçen Kürt silahlı hareketi PKK ile devlet arasında yaşanan şiddetli çatışmalar yeni bir

dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Resmi devlet politikası, Kürtlerin siyasi taleplerini asayiş/güvenlik sorunu etrafında değerlendirmiş dolayısıyla 'durduk yerde sorun çıkarıp şiddete başvuran Kürtler' propagandası yürütülmüş olup, tüm pratikler de bu değerlendirmeler çerçevesinde ortaya konulmuştur.

Bölgede yaşanan çatışmalar medya aracılığıyla yeni bir toplumsal atmosfer yaratmış, toplumsal algıları yeni bir düzeye evriltmiştir. Savaş gerçekliğinin bir sonucu olarak yaşanan birçok olumsuz durumun yanı sıra özellikle insan kayıplar toplumsal hassasiyetleri yakından etkilemiş, medyanın da bu sonuçları ajite edici biçimlerde kamuoyu gündemine taşıması toplumda Kürt karşıtlığını körüklemiştir. Medyanın bu süreçte kullandığı ajitatif dil geniş kitlelerin milliyetçiliğe angaje olmasını hızlandırarak toplumsal çatışmaları yoğunlaştıran psikolojik bir atmosfer oluşturmuştur. Bu çalışma, 90'lı yıllarda yaşanan çatışma ortamının hangi dil pratikleriyle topluma aktarıldığını esas almış olup, örneklem olarak da liberal yayın çizgisini benimsemiş Milliyet Gazetesi'ne odaklanmaktadır. Milliyet Gazetesi 1960'larda özellikle Abdi İpekçi'nin başına geçmesiyle birlikte sosyal demokrat bir yayın çizgisini esas almış, pratik gazeteciliği tartışmaya açık olsa da genel olarak toplumdaki bu imajını devam ettirmiştir. Gazete yayın çizgisinden ötürü toplumsal meseleler konusunda kendisini açıktan bir taraf olarak konumlandırmamış görünmesi ona toplumda geniş bir nüfuz alanı açabilmiştir. Elde ettiği 'saygın' imajıyla kullandığı söylemlerin toplum tarafından dikkate alınabilirliği artan gazete, aynı zamanda bir referans noktasına dönüşebilmektedir. Bu durum, gazetenin toplumdaki farklı siyasi, ideolojik kesimlere ulaşma ve onları etkileme gücünü artıran faktörlerdendir. Bu bağlamda Milliyet'in Kürt sorununa yaklaşımı okuyucuların algılarını etkileyip yönlendirmede işlevsel olabileceği açıktır. Bu özelliklerinden ötürü çalışmaya örneklem olarak Milliyet Gazetesi seçilmiştir. Gazetenin söz konusu yıllardaki tüm arşivine dijital ortamda kolayca ulaşılabilmesi tercih edilmesinde göz önüne alınan diğer bir faktördür.

90'lı yıllarda Kürt sorununun Milliyet Gazetesi ana sayfasında nasıl temsil edildiği bu araştırmanın temel sorusunu oluşturmaktadır. Bu sorudan hareketle şu hipotez geliştirilmiştir: 90'lı yıllarda Milliyet Gazetesi Kürt sorununu resmi görüşten yana taraflı biçimde okuyucularına yansıtmış, böylece egemen milliyetçi söylemin bu kanal aracılığıyla yeniden üretilmesine katkı sunmuştur.

Birinci bölümde bir ideoloji olarak milliyetçiliğin kuramsal çerçevesi çizilmeye çalışılmış ve bu ideolojinin hangi dinamiklerin sonucu olarak ortaya çıktığı, yine hangi dinamiklerle varlığını sürdürdüğü tartışılmıştır. Ayrıca Billig'in 'Banal Milliyetçilik' adlı kitabı esas alınarak milliyetçiliğin günlük hayatta nasıl yeniden üretilip süreklileştirildiği ortaya konulmuştur. İkinci bölümde ise Türk milliyetçiliğinin geç Osmanlı döneminde ortaya çıkışı ve Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren kurumsallaşıp süreklileşme çabaları değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmanın son bölümünde Türkiye'de merkez medyanın sınıfsal yapısına bağlı olarak kamuoyunu manipüle etme gücü ele alınmış ve bu bağlamda milliyetçilik ideolojisinin kök salmasında oynadığı rol yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ana akım gazetelerden biri olan Milliyet Gazetesi'nin 90'lı yıllarda bölgede süren çatışmalı ortamı Kürt sorunu bağlamında ana sayfasına nasıl yansıttığı, 1990-1999 yılları arası gazete arşivi taranarak belirli örnekler eleştirel söylem analiz tekniğiyle yorumlanmak üzere seçilmiştir. Çalışma, söz konusu çatışmalı ortamda bir 'öteki' olarak kodlanan Kürtlerin genel olarak resmi ideolojinin bakış açısıyla medya tarafından gündemleştirilmesi Türk milliyetçiliğinin de pratik ilişkilerde gündemleştirip yaygınlaştırırken aynı zamanda bunun toplumsal dokulara derinlemesine işlenmesinde önemli katkı sunduğu varsayımını tartışmayı amaçlamaktadır.

1. BÖLÜM

BULGULAR

1.1. Araştırmanın Amacı

Medya içinde bulunduğu iktidar ilişkileri bağlamında hakim iktidarın hegemonyasını yeniden üretip pekiştirirken, ulusal bilinci de bu çerçevede yönlendirebilmektedir. Medya yer aldığı bu ideolojik iktidar ilişkileri bağlamında kendini ulusal bilinç sürdürücülerin bir parçası olarak hissetmekte ve duyduğu bu 'sorumluluk' gereği topluma ulusal bilinç aşılacak yayın politikası gütmekte. Cumhuriyet ile birlikte kurumsallaşan Türk milliyetçiliği beslendiği karşıtlardan her dönem kendine farklı 'ötekiler' yaratırken bunlardan biri de Kürtler olmuştur. Türk ulus devleti bu dönemlerde yok sayma temelinde Kürtlerin varlığını sorunsallaştırmış, değişik kanallar aracılığıyla da toplumun büyük bir kesiminin devletin bu tutumuna ortak olması sağlanmıştır. Söz konusu bu kanalların başında medya gelmektedir. Özellikle bölgedeki çatışmaların yoğunlaştığı 1990'lı yıllar anti Kürt propagandasının da yükseltildiği dönemler olmuştur. Bu dönemde merkez medyanın yaşanan çatışmalar ve bunların toplumsal etkileri karşısında izlediği yayın politikası devletin resmi yaklaşımlarını destekler nitelikteydi.

Devletin milli asayiş ve güvenlik sorunu olarak gördüğü Kürt sorunu medyada da bu perspektifle ele alınmış dolayısıyla medya sorunun boyutlarını okuyucularına aktarırken 'milli güvenlikçi' yaklaşımı benimsemiştir. Özellikle 'bölücü', 'hain', 'terörist' vb. ifadelerin sıklıkla dile getirilmesi 'milliyetçi hassasiyetler'i harekete geçirmiş böylece milliyetçiliğin yeniden kitlesel aktifleştirmesinin yolunu açmıştır. Çalışmanın temel amacı, söylem analizi yönteminin katkısıyla merkez medyanın prestijli gazetelerinden biri olan Milliyet Gazetesi'nin söz konusu dönemde Kürt sorunu bağlamında yürüttüğü yayın politikasının milliyetçilik söylemlerinin yaygınlaşmasına katkı sunduğu ön varsayımını sınamaktır.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Bir sosyal bilim araştırmasında, araştırmada kullanılacak yöntemin ve veri toplama tekniğinin saptanması araştırma konusuyla ve araştırma problemi ile doğrudan ilgilidir. İdeolojik bir 'gerçeklik' olan milliyetçiliğin ve milliyetçi söylemin yeniden inşasına ve haber söyleminde yeniden üretimine yönelik bir çözümleme girişimi bu ideolojinin somut hayattaki işleyişleri ile bireylerin bu süreçlerle girdiği ilişki bağlamlarını birlikte değerlendiren bir yöntemsel yaklaşımla mümkündür. Bu bağlamda, bu çalışma, yorumlama geleneğinin yöntemsel araçlarından birisi olan eleştirel söylem çözümlemesi yöntemini esas alacaktır.

Doğrudan niceliksel bir yöntem olan içerik çözümlemesi yöntemi, içerdiği sınırlılıklardan ötürü bu çalışma için uygun görülmemiş ve eleştirel söylem çözümlemesinden hareket edilerek niteliksel bir çözümlemeye odaklanmıştır. İçerik çözümlemesi iletişim sürecinde mevcut olan bir metni esas alarak ilerler. İçerik çözümlemesi, yöntemi belirlenmiş bir çözümleme biçimi olup, dışsal faktörler üzerinde durur. Söylem çözümlemesinde ise bir metin hem kendi bütünlüğü içinde, hem öğelerinin birbiriyle ilişkisi çerçevesinde ve hem de diğer metinlerle ilişkisi bağlamında değerlendirir. Ayrıca, söylem çözümlemesi metaforik yan-kodlar ve anlamları, düz anlamları oluşturan ve farklı bağlamlarda anlamın kuruluşunu sağlayan temel öğeler olarak ele alınır. Söylem çözümlemesi, diğer taraftan, çoklu yöntemlerle çalışır ve metin içinde yer aldığı bağlam içinde çözümlenir, yani bütünlük bağlama aittir (Gökçe, 1995: 24-25, 49). Söylem çözümlemesi çok yönlü bir okuma ve analizi mümkün kıldığı için bu çalışma için esas yöntem olarak kullanılmıştır.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın en öncelikli sınırlılığı, seçilen örneklemin konu bağlamındaki yaklaşımlarının Türk basınının tümünü kapsayacak bir nitelikte olmamasıdır. Araştırmanın temel verisini sağlamak için örneklem olarak liberal yayın çizgisi benimsemiş dolayısıyla toplumsal meseleleri göre daha objektif bir söylemle ele elması beklenen Milliyet Gazetesi seçilmiştir. Çalışma belli ideolojik anlayışlar çerçevesinde ortaya konulan üretimlerin toplumun zihinsel

süreçlerine etkisinin neler olabileceğini diğer değişken karmaşık faktörleri de dikkate alarak göstermeye çalışmaktadır. Medyanın kullandığı dil, toplumsal sorunların çözümü kadar çözümsüzlüklerini de yakından etkilemektedir. Medyanın bu etkileri, toplumsal hayattaki diğer değişken faktörlerin dikkate alınmasıyla ancak daha sağlıklı anlaşılacaktır. Çalışma, medyanın kurumsal olarak milliyetçilik ideolojisini çıkar ilişkileri bağlamında içselleştirdiği söylemekte birlikte, temel bir yaklaşımla da bu ideoloji eksiksiz biçimde topluma aşlamayı görev edindiğini söylememektedir. Medyanın kullandığı dışlayıcı, tahrik edici söylemler toplumun bilişsel süreçlerine olumsuz etkilerde bulunurken, yaşanan toplumsal sorunların daha da karmaşıklaşarak çözümsüz kalmasına yol açabilmektedir.

ههه و النامهى كئيب

2. BÖLÜM

BİR İDEOLOJİ OLARAK MİLLİYETÇİLİK

2.1. İdeoloji Kavramı

Günümüzde toplumsal ilişkileri etraflıca tarif etmek için başvurulan ideoloji kavramı modern tarihle birlikte kullanıma girmiştir. İdeoloji terimi Fransız Devrimi'nin ardından Fransız aydınlanmacıları tarafından 'düşünceler bilimi' olarak kullanıldı. Destutt de Tracy, terimi doğru düşünme yollarını sunduğu için 'fikir bilimi' anlamında kullanmıştır. İdeoloji, modern öncesi düşünce ve inançların ayakta tuttuğu geleneksel yapıların yerine ortaya çıkan yeni toplumsal düşüncelerin bütünlüğünü tanımlamak için ortaya atıldı. "Eğitsel ve toplumsal reformların niteliğine ve yaygınlaşmasına yönelik tartışmaların egemen olduğu bu dönemde Fransız materyalistleri kendi felsefelerini ve ideallerini tanımlamak üzere ideoloji terimlerini kullanmaya başlıyorlar" (Çelik, 2005: 28). İnsanların içinde yaşadıkları toplumsal ilişki biçimlerini doğal kabul etmesine yardımcı olan ideoloji, aynı zamanda hayatın karmaşık ilişkilerini basitleştirip anlamlandırarak sınırları belirlenmiş güvenli alanlar sunar. Özellikle 18. yüzyılda geleneksel ilişki biçimlerinin giderek çözülmesiyle birlikte ortaya çıkan boşluğu filizlenmekte olan yeni ekonomik ve toplumsal ilişkiler doldurmaya başlamıştı. Yükselmekte olan bu yeni ilişki biçimleri kendi tanımlamalarını da tüm toplumsal ilişkilere meşru kılma çabası içindeydi. Dolayısıyla ideoloji, bu geleneksel düşünce kalıplarını yerinden oynatıp parçalarken ortaya çıkmakta olan yeni düşünsel anlamların tanımlayıcısı oldu.

Genel anlamıyla ideoloji, düşüncenin, tüm değerlerin, belli bakış açıları aracılığıyla biçimlendirilip sistematik ifadelendirmelerle örgütlü duruma getirilmesidir. Söz konusu kavram daha çok ekonomi-politik bağlamlar içindeki bilgi ve sosyal iktidar arasındaki ilişkilere göndermede bulunur. Bu bakımdan belirlenen bakış açısı biçimlerinin hangi yollarla ve toplumdaki ekonomik-politik iktidar ilişkilerinin hangi kanallar aracılığıyla savunulacağını ortaya koyar (Lull, 2001: 19-20). İktidar hedefi olan güçlerin iktidarı ele geçirmek ve bunu sürdürmek için hayatın çoklu alanlarına yönelik tanımlar öne

sürerek, bu tanımları bir gerçeklik olarak hayatın parçası haline getirme mücadelesini ifade etmek için kullanılır.

Sanayi devrimiyle birlikte giderek keskinleşen sınıfsal ayrımlar beraberinde bilişsel tanımlamaları da keskinleştirmiştir. Ekonomik ve politik arenada hakim güç olarak kendisini her geçen gün daha da pekiştiren burjuva sınıfı, bu gücünü bir yaşam biçimi olarak hayatın günlük pratiklerine de hakim kılıp süreklileştirme arzusuna sahipti. Ortaya çıkan yeni sosyal ilişkileri tanımlamak ve bunlara süreklilik arz eden anlamlar kazandırma arayışında olan bu yeni sınıf, kendi varoluşunu güvence altına alma hedefindeydi. Terry Eagleton ideolojinin çeşitli tanım ve kullanım biçimlerine işaret etmektedir: “Toplumsal yaşamdaki anlam , gösterge ve değerlerin üretim süreci belirli bir toplumsal grup ya da sınıfa ait düşünceler kümesi; bir egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya yarayan yanlış düşünceler; özneye belirli bir konum sunan şey; toplumsal çıkarlar tarafından güdülen düşünme biçimleri; söylem ve iktidarın toplu durumu; içinde bireylerin toplumsal yapıyla olan ilişkisinin yaşandığı kaçınılmaz ortam, toplumsal yaşamın gerçekliğe dönüştüğü süreç “ olarak tanımlamaktadır (Eagleton, 1996: 18). Raymond Williams (1990: 48) ise ideolojiyi “Bir dünya görüşü, bir sınıf bakış açısı olarak soyutlanabilecek anlamlar, değerler ve inançlar sistemi” biçiminde tanımlar. Buna göre ideoloji; belirli bir sınıf ya da gruba özgü inançlar sistemi, gerçek ya da bilimsel bilgiyle çelişebilecek aldatıcı inançlar, yanlış düşünce ya da bilinç, anlam ve bilişsel üretim süreçleridir.

Modern tarih, burjuva iktidar güçlerinin tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte sınıfsal farklılıkların keskin mücadelesine tanıklık etti. Ortaya çıkan bu sınıfsal mücadelelerde amaç iktidarı ele geçirip bu iktidarın devamlılığını sağlamak iken araç olarak da bu sürekliliği sağlayacak bir ideolojiye sahip olma idi. İdeoloji ile insan bilincini, davranışlarını, nihai olarak da insan eylemlerinin değiştirilip dönüştürülmesi amaçlanır. Düşünce ve eylem biçimlerini doğallaştırarak gerçeklik algısı yaratır. Her iktidar kendi eylemlerinin ideolojik söylemini de kurar. Ve kurduğu bu söylemler yoluyla gerçeklikleri yeniden organize eder. İnsanların rızasını salt zor yoluyla talep etmez bilakis onları kendi istekleriyle kuşatır ve böylece bu destekle devamlılığını sağlayarak yükselir. Siyasal iktidarlar, meşruiyetini ideolojik tanımlamalardan alırken

aynı zamanda bu tanımlamalar sayesinde rahatça hareket etme becerisi de kazanır. Toplumsal meşruluğun sınırlarını tanımlar bundan aldığı destekle de topluma kolayca müdahale edebilme hakkına sahip olur. Hangi doğruların hakim kılınacağına egemen iktidar ideolojisi karar verir. İdeolojinin esas gücü siyasal iktidarın belirlediği tanımlar ve amaçlar çerçevesinde toplumu bir araya getirme ve ona bir kimlik verme isteğinden kaynaklanmaktadır. Laclau (1991: 47), ideolojiyi toplumsal işleyişte birlik ve beraberlik sağlayarak sürdüren ve her defasında bunu yeniden üreten devletle aynı amaca yönelmiş etkinliklerin toplamı olarak tanımlar.

İdeoloji, mutlak anlamlar üretir ve bunları işlevsel bir düzen içerisinde yaygınlığını kontrol ederek kendisini esas meşruiyet kaynağı olarak düzenler. Tüm bu ideolojik meşruiyet arayışların temelinde yatan unsur, siyasal iktidarların toplumun mutlak itaatini sağlamak ve onu yönetmek için kendi belirleyiciliğinin kabul edilmesine duyduğu inançtır. Allard (1971: 117), bunu insan düşüncesinin ve eyleminin amacını, bu amaçlara nasıl varılacağını tanımlayan, sosyal gerçeklerin niteliğini belirleyen bir prensipler sistemi olarak tanımlar. Bu bağlamda ideolojiyle toplumun siyasal iktidara bağımlılığının sağlanması için bireylere düşünsel ve davranışsal normlar dünyası sunulur. Bireyler toplumsal anlam ve davranışlar dünyasında toplumla uyumluluğu yakalarken siyasal iktidar da bu uyumluluk içinde kendi meşruluğunu pekiştirmiş olur (Çetin, 2001:204).

Modern ilişkilerin, köklü geleneksel ilişki biçimlerini yerinden sarsmasıyla yaşanan boşluk duygusu korku ve kaygılara neden olurken ideoloji tam da bu boşluğa bir cevap olması için kurgulandı. Geleneksel toplum giderek dağılmasıyla birlikte kendini güçsüz ve korumasız hisseden bireyler kendilerine sunulan ideolojik içerikleri benimseyerek korku ve kaygılarından bir nebze de olsa korundukları hissine kapıldılar. Bu bakımdan ideoloji modern toplumun kendine bir yaşam çerçevesi bulma arayışıdır. Ortaya çıkan yeni şartlar içinde insanların geleneksel toplumsal ilişkilerden kopması ona 'yabancılaşma'sını ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden ideolojiler siyasal iktidara yabancılaşmış insanın kendi yabancılaşmasını telafi etme çabasıdır (Sigmund, 1967: 96).

İlk başta pozitif anlamda ‘düşünceler bilimi’ olarak kullanılan ideoloji kavramı daha sonra özellikle Marx ile birlikte gerçekliğin çarpıtılması, gerçekliğin tersine çevrilmesi olarak ifade edilen ‘yanlış bilinç’ kavramıyla tanımlanmıştır. Marx’a göre fikirleri ideolojik kılan şey, bunların toplumsal ve ekonomik ilişkilerin gerçek doğasını gizlemeleri ve bu yolla toplumdaki ekonomik toplumsal kaynakların eşitsiz dağılımını haklılaştırmaya yardımcı olmalarıdır (McLellan, 1999: 27). Marx, alt yapı ilişkileri olarak tanımladığı üretim ilişkilerinin bir yansıması olarak değerlendirdiği ideolojiyi üst yapının temel belirlenimleri olarak ortaya koyar. Burjuva sınıfı elinde olan üretim ilişkilerinin meşruiyetini ve değişmezliğini idrak ettirmek için, ideolojiyi düşüncenin çarpıtılması anlamında kavramsal olarak ‘olumsuz’ kullanır (Baret, 1996: 29). Bu olumsuz yaklaşımda ideolojinin toplumsal gerçekliği çarpıttığını, bozduğunu ve toplumsal çelişkileri sakladığını ve bu çarpık sınıfsal ilişkileri de yeniden ürettiğini ileri sürer.

Marx, ideolojik düşüncelerin kendisini tarihin temeli olarak gördüğünü ve insanların ilgisini toplumsal koşullardan başka yönler çekerek baskıcı siyasi iktidarların ayakta kalmasına hizmet eden yanıltıcı inançlar bütünü olarak görür. İdeolojik olarak değerlendirdiği düşünceleri sadece somut gerçeklikleri çarpıtılan düşüncelerle sınırlı tutar. Doğru ve gerçekliğe yakın düşünceleri ‘bilim’ yanıltıcı düşünceleri de ‘ideoloji’ olarak değerlendirmiştir. Marx’a göre işçi sınıfı burjuva iktidarına son verdiğinde sınıfsal çelişkileri de ortadan kaldırmış olacağından ideolojiye de ihtiyaç kalmayacaktır. Farklı sınıf ve toplumsal yapılar ideoloji üretebilse de ideoloji esas olarak yalnızca hakim sınıfların çıkarına hizmet eder (McLellan, 1999: 27).

Marx, ‘altyapı’ ilişkileri olarak adlandırdığı üretim ilişkilerine sahip olan sınıfın aynı zamanda ‘üstyapı’ ilişkileri olarak tanımlanan tüm sosyal ilişkileri de kontrol edeceğini söyler.

“Toplumun egemen maddi gücü olan sınıf aynı zamanda egemen entelektüel gücüdür de. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda zihinsel üretim araçlarını da kontrol eder; öyle ki, bu nedenle genel olarak konuşursak, zihinsel üretim araçlarından yoksun olanların düşünceleri o sınıfa

tabidir. Egemen düşünceler, hakim maddi ilişkilerin ideal ifadesinden başka bir şey değildir” (Marx ve Engels, 1992: 70).

Antonio Gramsci de, Marx’ın ekonomik ilişkilerin belirleyiciliği üzerinden tanımladığı ideoloji kavramını daha da genişleterek altyapı ilişkileri olarak adlandırılan ilişkilerin tek başına belirleyici gücü olmadığını, bunun yanı sıra üstyapı olarak tanımlanan yaşantıların da önemli bir gücü ve belirleyiciliği olduğunu öne sürer. Egemen sınıfın kendi iktidarı için toplumsal rıza sağladığı ideolojik mücadelenin cereyan ettiği yer olan siyasi ve kültürel alanı ‘hegemonya’ kavramıyla tanımlar. Hakim iktidar güç olan sınıf, diğer sınıfın rızasını kazanmak ve onlar üzerinde üstünlüğünü kolaylaştırmak için çok yönlü mücadele eder. Bu mücadeleyi Gramsci ‘hegemonya’ olarak adlandırmaktadır. Gramsci’ye göre toplumsal sınıfların çıkarlarının çatıştığı alan aynı zamanda hegemonyanın kurulmak istendiği alandır. Hegemonya ile hakim sınıfın yalnızca ekonomik çıkarları temsil eden bir sınıf olmasının ötesinde, uzun dönem çıkarlarını kendisine tabi kıldığı sınıfın çıkarlarıyla bütünleştirip, kendi lehine ortak çıkar algısı yaratmak istemesidir. Bu yaratılan çıkarlar ‘evrensel’ değerler olarak sunulur ve böylece egemen sınıfın hegemonyası yönetilen sınıf üzerinde sürekli kılınır. İdeolojinin en etkili kendini ifade ettiği alan olan günlük pratiklere odaklanan Gramsci, bu pratiklerin egemen ideolojinin sürekliliğine önemli bir kaynak sağladığını söyler. Hegemonya mücadelesi kültürel ve siyasi yaşantıları sürekli kontrol altında tutarak onlar üzerinde bir tür otorite sağlamayı ifade eder (Barret, 1997:34). Partiler, dernekler ve benzeri çeşitli üstyapı kurumları Gramsci’ye göre devletin gizli işleyiş mekanizmalarıdır. Devlet yönetilenlerin rızasını bu kurumlar aracılığı ile eder (Gramsci, 2007: 325).

İdeolojinin salt altyapı ilişkileriyle varolamayacağı, üstyapı kurumları olarak tanımlanan siyasal ve kültürel kurum ve yapıların da önemli dönüştürücü bir güce sahip olduğu yadsınamaz. Gramsci’nin bu yaklaşımına günümüz medya tartışmaları bağlamında baktığımızda bunun önemli bir perspektif sağladığını söylemek mümkün. Gramsci klasik Marksist yaklaşımdan farklı olarak ideolojiye yeni anlamlar yükleyerek üstyapı ilişkilerinin içinde konumlanan siyaset kurumuna önemli roller yükler (Yüksel, 2012:70). İdeoloji konusuna ilgi gösteren bu konudaki klasik yaklaşımların

ötesine geçerek analiz edenlerden biri de Louis Althusser'dir. Gramsci'nin ideolojiyi ele alış biçimini daha da derinleştiren Althusser ideolojiyi dünyaya gelişimizle birlikte bize yüklenen dolayısıyla biz doğmadan kurgulanmış toplumsal bir araç olarak niteler. İdeoloji hep vardır, gelenek ve göreneklerde de olsa devam eden ve bireyi hayat boyu etkileyen ve denetleyen oluşumlardır. Althusser'e göre ideolojiden kaçmak imkansızdır. İdeoloji bireylere, egemen değerleri özümseterek onları yaşadıkları sistemle uyum içinde olmalarını sağlamaktadır. İktidarı elinde tutan sınıf, bu iktidarı sürdürebilmesi için ideoloji aracılığıyla diğer sınıflar üzerinde siyasi ve kültürel baskınlık oluşturma ihtiyacındadır. Devlet iktidarını elinde tutan bu sınıfın devletin baskıcı aygıtlarına (asker-polis) sahip olmasının yanı sıra ideolojik aygıtları da (medya, aile, din vb.) kontrol etmektedir. Devletin ideolojik aygıtlarını kontrol eden sınıf, aynı zamanda hegemonyasını da tescillemiş olur. Devletin ideolojik aygıtları ideolojik olarak bireyleri yoğurmakta ve bireyleri istenilen biçimde düşünmeye sevk etmektedir. Bu bağlamda birey gösterilmek isteneni algılayıp görmektedir. Althusser devletin çeşitli ideolojik araçlar yardımıyla (okul, hastane, hapishane vb.) üretim ilişkilerini yeniden ürettiğini ve böylelikle meşruiyet kazanarak ayakta kaldığını öne sürmüştür. Devletin ideolojik aygıtları, baskı aygıtının kalkması altında üretim ilişkilerinin yeniden üretimini sağlamaktadır (Şahin, 2004: 91). Marksizmin ideolojiye genel olarak ekonomik sistemler içinden bakmasına karşı Althusser ideolojiyi yalnızca ekonomik değil, sosyolojik, felsefi, politik ve siyasi bir düzen içinde ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Althusser'in ideoloji yaklaşımını günümüzde medya üzerinden ele almak mümkün. İdeoloji kitle iletişim araçları pratikleri içinde süreklilik kazanmakta ve bu taşıyıcılarla birlikte var olmaktadır. Gelenekler, görenekler, din ve öteki toplumsal alışkanlıklar, kitle iletişim araçları yaşadığı sürece ideolojiler de yaşamaktadır (Althusser, 2003: 58). Kitle iletişim araçları genel olarak bireylerle iletişimi ve bilginin dağıtımını mümkün kılarak ideolojiyi süreklileştirmektedir. Günümüzde de iletişimin en yaygın kullanıldığı mecra olan medya, aynı zamanda ideolojinin devamlılığı için de önemli bir taşıyıcıdır. Medya kurumları, sürekli olarak tutarlı bir ideoloji ile toplumsal yapıyı düzenlemektedir. Bu amaçla bir dizi ortak değerler ve mekanizmalar üreterek

toplum üzerinde hegemonya kurmaktadır (Shoemaker, Reese, 1997: 116). Althusser'e göre (2003), egemen siyasal iktidar düşüncelerinin halka akatılması ve benimsetilmesinde medyanın yadsınamaz bir rolü bulunmaktadır.

2.2. Siyasi-Kültürel Bir Kimlik Olarak Milliyetçilik İdeolojisi

Özellikle 1960'larda ortaya çıkan kimlik tartışmaları zaman içinde sosyal bilimler alanında önemli bir ilgi odağı oldu. Kimlik, genel olarak insanların kişisel anlam dünyasının merkezini oluşturmakla birlikte kolektif aidiyetlerimizi de tanımlayan hayallerimizi ve hayatı anlamlandırma biçimlerimizi ifade eden niteliklerin toplamıdır (Bostancı 1998: 42). Toplumsal ilişkileri hakim otoritenin şekillendirmesi ve anlamlar dünyası oluşturuyor olması dolayısıyla, kimlik toplumsal ve tarihsel arka planlarının bir sonucu olarak şekillenmektedir. Kimlik "tarihten, coğrafyadan, biyolojiden, üretken ve üretmeye yönelik kurumlardan, kolektif hafızadan, kişisel fantezilerden, iktidar aygıtlarından ve dinsel anlamlardan malzemeler kullanır. Bireyler, toplumsal gruplar, toplumlar bütün bu malzemeyi, içinde buldukları toplumsal yapıya uzam/zaman çerçevesinden kaynaklanan toplumsal koşullara ve kültürel projelere göre işler, bütün bu malzemenin anlamını yeniden düzenler" (Castells 2006: 14).

Varoluş sorunsalı etrafında 'biz kimiz?' sorusu uygarlık tarihi boyunca sorulmuş olup, her tarihsel dönemde bu soruya çeşitli yanıtlar verilmiştir. Bu durumu insanların kendi varoluş gerekçelerini anlamlandırma arayışının bir sonucu olarak okumakla birlikte, geldiğimiz modern uygarlık çağında bile hala bu soruya doyurucu bir yanıt verilememiştir. Hatta geleneksel kimlikleri aşındıran modern ilişkiler, bireylerin dünyayı ve kendilerini anlamlandırma kaynaklarını aşındırırken bu sorunun yanıtını daha da karmaşıklaştırmıştır. 17. yüzyılda yükselmeye başlayan modernleşme dalgası, geleneksel ailevi, dinsel ve toplumsal yapıyı yerinden salladı. Şimdiye kadar bir sığınak olarak içselleştirdikleri dinsel anlamları zayıflayan köylüler, geçim kaynakları da zarar görünce kırsaldan kent merkezlerine taşındılar. Onlar eğitim, iş ve ev aramak için akın ettikleri şehirlerin karmaşasında yollarını kaybettiler. Kırsal

ilişkilerin çözülmesiyle birlikte belli başlı kent merkezlerine akın eden köylü kitleler yeni ekonomik ilişkiler içinde kendine yer bulma arayışı ile birlikte kentlerde kimliksel anlam bulma arayışına yöneldiklerinden de söz edebilir. Geleneksel kimliklerin geçerli referanslar oluşturmaktan giderek uzaklaşması, bireysel kimlik bunalımını da beraberinde getirdi. ‘Biz kimiz?’ sorusunun burada yeniden tanımlanmasına ihtiyaç duyuldu. Milliyetçilik bu kimlik bunalımına önemli bir deva olacaktı. Aidiyetler yeniden tanımlanmaya başlandı ve geleneksel değerlerin bir çok kodu milletin içeriğine aktarılarak yeniden bir kimlik inşa edilmeye başlanacaktı.

Milliyetçiliğin, Aydınlanma’nın bağrında filizlenen yeni bir düşünce ve yaşam biçimi olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Aydınlanma filozoflarının siyasal milliyetçiliğin hız kazanmasında önemli katkıları olmuştur. Akıl, birey, özgür birey, meşruiyet, laiklik gibi temel değerlere vurgu yapan düşünceler dolaylı olsa da milliyetçiliğin yükselmesine önemli etkide bulunmuştur. Bunlar arasında ilk göze çarpan İmanuel Kant ve Johann Gottlieb Fichte’dir. Bilginin temeline görüngüler dünyası ile bireyin iç dünyası ayrımını yerleştiren Kant ahlaki duruşun dış dünyadan değil, bireyin iç dünyasından kaynaklandığını savunur. Ahlak ancak bireyin iç dünyasından sağlanan yasalarla sağlanabilir. Erdemli bir yaşama ve özgürlüğe ancak iç dünyanın kanununa uyularak ulaşılabilir. Bu felsefi geleneğin mirası, özgür irade ile kendi kaderini tayin hakkı ve bireylerin özerk iradesini yansıtan cumhuriyetçiliktir (Özkırımlı, 2008: 34-35).

Fichte ise özgürlük sorunsalından yola çıkar ve özgür düşüncenin ancak tutarlı ve dengeli kurallar bütününden hareket eden bilim sayesinde var olabileceğini savunur. “Özgürlüğü kurallara bağlayacak, iç dengesini sağlayacak ve tutarlı hale getirecek olansa hukuktur.” Bu hukuku oluşturup topluma kabul ettirecek olan ise güçlü devlet yapısıdır (Sarıca, 1999: 121). Fichte’nin özgürlüğü bilim yasaları çerçevesinde güvence altına alacak olan hukuki bir yapı olarak devlet formülasyonu, tam da siyasal milliyetçiliğin genel karakteriyle örtüşür. Alman felsefesinin en önemli düşünürlerinden biri olan olan George Wilhelm Friedrich Hegel de milliyetçilik alanına önemli katkılarda bulunan isimlerden biridir. Thomson, Hegel’in milliyetçilik fikrini, Rousseau, Luther, Kant, Voltaire ve aydınlanmanın ideali olan kendi kaderini

tayin hakkı düşüncesi ile Yunan site devletlerinin ideali olan organik toplumun üyesi konumundaki bireyin siyasi katılım iradesinin bir sentezi olarak özetler. Devletin zorunlu olarak özgürlüğün düşmanı olmadığını savunan Hegel, özgürlük idealinin aynı zamanda devletin ideali olduğunu ve devlet olmadan özgürlüğün gerçekleşemeyeceğini ileri sürer. Ona göre devlet, ahlaki ölçülerin yegane koruyucusudur ve onun yasaları zorunlu olarak adildir. Devletler arasında bir ahlaki durumdan bahsedilemeyeceği gibi savaşlar devletlerin sağlığı için gereklidir (Thomson, 2002). Hegel organik bütünü parçası olarak birey ve özgürlüğü sağlayan hukuk gibi nosyonlarla milliyetçi dağarcığa kazandırdığı birikimin diğer düşünürlerden en önemli farkı, devleti aşırı yüceltmesi ve birey karşısında onu mistik bir noktaya konumlandırmasıdır. Öyle ki daha sonra milliyetçiliğin ileri bir noktada temsili modeli olan Alman faşizminin bu felsefi düşüncelerden önemli ölçüde beslendiği görülecekti. Batı Avrupa’da Aydınlanma hareketiyle birlikte, geleneksel dini yaşantıyı tekeline almış olan kilisenin etkisi azalırken ortaya çıkan bu boşluk yerini bu boşluğun nasıl doldurulacağı arayışına bıraktı. Anderson’un deyişiyle ancak ‘hayali cemaat’ ile insan toplulukları ve ilişkiler ağının gevşemesi, çözülüşü ya da ortadan kalkışının doğurduğu duygusal boşluğu doldurabilir (Hobsbawm, 1993: 64). Bu dönemde kolektif ilişkilerin anlam dünyası büyük ölçüde dinsel ilişkiler etrafında tanımlanmış olduğundan bu ilişkilerin etkisinin kırılmasıyla sosyal gerçekliğin anlam dünyasının yeniden tanımlaması da kaçınılmaz olmuştur. Gellner, modern öncesi tarım toplumu ve endüstriyel toplum arasında ayırım yapar. Ona göre tarım toplumunda millet ve milliyetçiliğe ihtiyaç duyulacak bir boşluk yoktu. Nüfusun büyük bir bölümü besin üreticisiydi, kendi kendine yeten sosyal yapılara ve yerel kültürlere sahiptiler. Bunun yanı sıra kırsalda çalışanları sömüren aristokrat ve ruhban sınıfı bu besin üreticileriyle ilişkileri oldukça mesafeliydi ve kendi sınıfsal kültürünü bu aşağı sınıfa yayıp onları kendi yaşam biçimlerine yakınlaştırma ihtiyacı duymuyordu. Hatta bu geniş kırsal kitleleri dönüştürme gücüne sahip ruhban sınıfı, ne dönüşüm için kitleleri teşvik ediyordu ne de başkaların onları teşvik etmesine izin veriyordu (Gellner, 2000:79-113). Büyük ölçüde benzer dini inançlara sahip olmalarına rağmen bu benzerlik artık kolektif birliği sağlamada tek başına yeterli değildi. Kent merkezlerinde konuşulan farklı diller, ötekilerden ‘farklı olma bilinci’ nin uyanmasında önemli bir işlev gördü. Ancak

kentlere doğru yaşanan bu yığılma beraberinde büyük bir karmaşayı da getirdi. Dönemin yeni egemen sınıfı olan burjuva sınıfı, bu karmaşanın düzenlenmesi ve bu başıboş kalabalık kitlelerin kurgulanmış belli anlamlar dizgesi etrafında yeni iktidar ilişkileri içinde konumlandırılmasına ihtiyaç duydu. Milliyetçilik bu yeni düzenin sağlanmasında önemli bir araç olarak kullanıldı. Devlet otoritesine sadakat ve iktidar karşısında disiplin sağlama hizmetinde seferber edildi. Yükselmekte olan yeni egemen iktidarlar, kentlerde biriken kalabalıklara ‘modern kimlik’ kazandırmak isterken verdiği bu kimlikle de kendisinin iktidar biçimini güvenceye alma amacındaydılar. Dönemin zorunlu şartları içinde başarılı olan yeni iktidar biçimi geniş topluluklara, kendilerini güvende hissedebilecekleri kaygı ve endişelerden uzaklaşacakları tanımlanmış kimlikler sundu. Kaygı ve belirsizliklerin büyüklüğü sunulan millet/ulus kimliğinin benimsenmesini kolaylaştırdı. Devleti, milletin ussal dayanağı olarak gören Hegel, onsuz siyasallaşan milletin gerçek varlığından ve ortak kimliğin nesnel ifadesinden söz edilmesi zordur (Schnapper, 1995: 33-35-37). Dilsel farklılıkların önemli bir ayırım noktası olarak belirlenmesiyle milli kimlik yeni bir anlam inşa edilmesinde merkezi bir rol oynadı. Farklı olanların ayrıştırılıp homojen bir kitleye sahip olma arzusu, kalabalık kitlelerin tek merkezden kolayca yönlendirmesi içindi. Modern toplumlarda milliyetçilik/ulusalcılık, iktidarlar ve siyasal liderler için vatandaşların dikkatini ülke içindeki toplumsal sorunlardan uzaklaştırmada ve dış politikada destek kazanmada gayet ucuz bir kaynaktır (Habermas, 1996). Milliyetçi birlik kavramı, etnik köklerine başvurarak, kültürel farklılıkları tasarlanan milletle asacak bir tekbiçimlilik oluşturmaya çalışır (Smith, 1991: 125). “Özcü” düşüncenin gelişmesinde merkezi bir rol oynamış olan milliyetçiliğin “modern dünya sistemindeki en esaslı tikelcilik” olduğu ortada. Milliyetçilik, “en esaslı, en yoğun ilgi gören, en fazla siyasal nüfusa sahip olan ve en ağır silah donanımıyla desteklenen bir tikelcilik”tir (Wallerstein, 1991: 122). Makro bir gerçeklik olarak, milliyetçilik tekleştiricidir ve her türlü dağılmadan korunması gereken, kökenlerden gelen bir ulusal kimliğin düzenli tekrarlanan ritüellerini geliştirir (Balibar, 1991:73).

Milliyetçiliklere göre, günümüzde yabancılar kamusal tehditler ve ‘kirletici unsurlar’ olarak, ülke sınırları içinde ve dışında olarak, her yerdedir.

Her zaman “bizden” nefret eden ve ‘bize’ karşı komplo düzenleyenler olarak evrensel düzeyde vardır (Hobsbawm,1992: 205). Büyük kitleler için birleştirici rol üstlenen din artık yerini milliyetçiliğe bırakmış oluyordu. Milliyetçilik, tasnif edilen gruplar içerisinde bir grubun hakim kimlik olarak belirlenmesiyle birlikte yeni bir ideoloji olarak toplumsal ilişkileri tanımlama aracı oldu. Milliyetçilik, sadece bir toplumsal hareket türü ve bir siyasal ideoloji değil, aynı zamanda bir ‘kültür’ biçimidir ve ‘bir kültür/kimlik biçimi olarak’ incelenmesi gerekir (Smith, 1991: 118). Milliyetçilik kriz anlarında ya da çatışmalarda belirginleşen ve dar anlamıyla sadece siyasete ilişkin bir olgu olmayıp, kolektif kimliğe temel teşkil etmekte olan bireysel kimlik ve kültür meselesidir aynı zamanda (Calhoun, 1997: 3). Günlük ilişkiler yoluyla sürekli yeniden üretilen ve bir kimlik inşa süreci olan milliyetçiliği egemen devlet bunu kültürel bir miras olarak görürken bunun sürekli gözetilmesi ve korumasının gerekliliğini vurgular.

Hobsbawm (1992: 25), milletlerin her ne kadar özünde tepeden oluşturulmuş olduğu ifade edilse de, aşağıdan bir bakışla, yani sıradan insanların umutları, ihtiyaçları, özlemleri ve çıkarları temelinde analiz edilmedikçe anlaşılamayacağını vurgular. ‘Hayali Cemaatler’ kitabında Anderson milletin ve milliyetçiliğin özel bir ideolojik kültürel üretim olduğunu belirterek, milleti “hayal edilmiş bir siyasal topluluk” olarak nitelendirir. “Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir, ama yine de her birinin zihninde toplumlarının hayali yaşamaya devam eder” (Anderson, 1983: 20). Millet, belirli somut toplumsal gerçeklerin bir araya gelişiyle biricik olarak üretilmemiştir, dahası o düşünülmüş, hayal edilmiş ve yaratılmıştır. Anderson’a göre (1983: 20), millet bir cemaat olarak hayal edilir, çünkü her millette varolan eşitsizlik ve sömürü ilişkilerine rağmen millet sürekli olarak derin bir yoldaşlık ve kardeşlik olarak görülür.

Günümüzde geleneksel aşamada makro siyasal sistemlerin kendilerini merkezi olarak milliyetçilikle ilişkilendirmek yerine onunla siyasal temasını sınırlandırma isteği içinde olduklarını görüyoruz. Bunun nedeni de özellikle 20. yüzyıl boyunca milliyetçilik veçhesinin gerek fiziki gerekse insanı anlamda yarattığı yıkımın boyutlarıdır. Milliyetçilik ideolojisi etrafında saldırgan ve

yıkıcı siyasal hareketlerin boy göstermesiyle yaşanan her türlü büyük kayıplar yeni oluşturulmak istenen anlam evreninin de milliyetçiliğin merkezdeki görünürlülüğünün sınırladığı söylenebilir. İronik olarak varlığını milliyetçiliğin gelişmesine borçlu olan sermaye ve onun siyasi iktidar biçimi olan ulus devlet, günümüzde küreselleşme adı altında milliyetçiliği sınırlanmasına ihtiyaç duyabilmektedir. Bu da burjuva sınıfının kuşkusuz erken dönemde kullanışlılığından ötürü ihtiyaç duyduğu milliyetçilik ideolojisi ile kendi varoluşunun gelişimini önemli ölçüde güvence altına aldığı, kitleleri bu ideoloji etrafında sıkıca kenetlediğinden zaman içinde denetimini kolaylaştırdığını, gelinen aşamada da kullandığı yol ve yöntemlerin çeşitliliği de göz önünde tutulunca buna eskisi gibi gereksinim duymadığı sonucu da çıkarılabilir. Ancak bunlara rağmen milliyetçilik hala önemli bir siyasal belirleyendir. Bunun sebebi de milliyetçiliğin bir grubu bir başka gruptan ayırma kriterleri olan dil, din, ırk, tarih gibi kavramların hala tüm tartışmalara rağmen önemli kimlik kurucu unsurlar olmasıdır. Bu nedendir ki milliyetçilik modern siyasetin önemli öznesi olmaya devam etmektedir (Thomson, 2002:198).

2.3. Milliyetçilik Kurgusunda Tarih ve Mitoloji

Millet inşa etme sürecinde tarihi anlatılar ve mitolojik hikayeler önemli bir güce sahiptir. Mitolojik hikayeleri milli duyguların öncüsü ve onların ilk belirticisi olarak görmek mümkün. Mitoloji ve tarih çalışmaları ana dili ve milli tarihi geliştirerek milli kahramanların bilinç yüzeyine çıkarılarak yaşatılmasını sağlar. Kimlik inşa edilme sürecinde, mitolojik geçmiş hikayeleri kendine referans alıp onunla ilişkilinmek zorundadır. Kimlik ulaşılabilecek bir 'nesne' olarak değil 'bir ilişkiler ve temsiller sistemi' olarak düşünülmelidir (Schlesinger, 1987:237). Özellikle 19. yüzyılda artan folklor çalışmalarının milli kimliklerin şekillendirilmesinde önemli rolü oldu. Temsili semboller üreterek milli kimliğin yapılandırılmasına ve yaygınlaştırılmasına yardımcı oldu. Ulus devletlerin ortaya çıkışıyla beraber zorunlu bir süreç olarak ulusun moral kaynaklarının da şekillendirilmesi gereği hissedilmeye başlanmıştır. Bu moral kaynakların içerisinde özel bir öneme sahip olan ulusal duyarlılıkların oluşturulmasında ortak bir geçmişe yapılan göndermeler ve bu amaç doğrultusunda bunları destekleyecek bir tarih anlayışının varlığına gereksinim

duyulmuştur. Böylece daha çok siyasal, bürokratik müdahalelerin ürünü olan ulus devletler, zaman içindeki kurumsallaşmalarının bir sonucu olarak bir takım anlatılar üreterek bunlar üzerinden bir milli tarih yaratmaya yönelmişlerdir.

Mitolojiler aracılığıyla sıradan olan değişik zaman ve mekanlara bile bir olağanüstülük atfedilerek bu zaman ve mekanlar içinden yeni bir dünya kurulması sağlanmaktadır. Mitolojiler, bir mantığa veya sürekliliğe sahip olmamalarına rağmen geçmişin kimi olay ve durumlarını bir mantık içinde yeniden oluşturabilmekte, böylece mantık dışı kimi olgular onun içinde bir gerekçelendirmeye dönüştürülmektedir. Onda, geçmiş ve gelecek bugüne dönüştürülür. Mekan, her yere uyarlanabilir. Kısaca mitolojiler aracılığıyla her şeyin her şey olması mümkündür. Mitler her şeyin mümkün olduğu bir dünyayı anlatmaktadır (Levi-Strauss, 1993:335). Totaliter sistem mitlerin aktarma, koruma, değiştirme işlevlerini kullanarak topluma yeni bir şekil ve anlam dünyası verme ve toplumsal düzenin aynı biçimde sürdürülmesi için dünya görüşünün korunmasını sağlar (Mardin, 1976:102-108).

Tarih çalışmaları da toplumsal ilişkileri ele alması bakımından ele aldıkları ile dışında bıraktıkları bağlamında ideolojik bir etkinliktir. Dolayısıyla geçmişten seçtiği mitolojik hikayeler de ideolojik ihtiyacın niteliği göz önünde bulundurarak günümüze taşır. Geçmişte yaşanmış kimi sıradan hikaye ve olaylar büyük bir kahramanlık destanına dönüştürülerek milli toplulukların manevi dünyalarının ve kendine özgüvenlerinin ayakta tutulması sağlanır. Ulus devlet ideolojisinin önemli söylemlerinden olan 'yüce millet' söylemi 'yüce'liğin tarihsel köklerini derinlerde arayarak onu önemli bir çıkış noktası olarak değerlendirir.

2.4. Milliyetçilikte Simge ve Semboller

Ulus devlet, gündelik hayata soktuğu dil ile varlığını perçinleyip sürdürür. Hayatın tüm alanlarını kapsama üzerine kurulu milliyetçi dil, günlük hayatın bütün işlevlerinde etkin rol oynar. Dil topluma yeni bir bilinç kazandırmanın ve belleğin tahrip edilip yeniden yapılandırılmanın bir aracı olarak kullanılır (Rupnik, 1993: 295). Milliyetçilik önemli ölçüde dil ve simgeler aracılığıyla siyasal ve toplumsal hayatta yer eder. İktidarlar kendi meşruiyetini topluma

kabul ettirmek için sembollerden, simgelerden ve dilden faydalanır. Simgeler, topluma bilgilerin sistematikleştirilmesini mümkün kılan bilişsel çerçeveyi sunarken, ahlaki ve duygusal hayata da düzen verir (Gellner,1970:115). Her simge, her sembol, her kelime siyasal ve toplumsal alanda düşünsel ve değersel çağrışımlar yaparak toplumda ortak bir kültür ve bilinç yaratır. Bu kültür ve bilinç ideolojik uyum içerisinde toplumda birlik ve beraberlik sağlar. Simgeler sadece herhangi bir şeyi temsil etmez. Onları kullananlara anlamların belirli bir kısmını zihinlerinde oluşturma imkanı da verir. Simgeler dünyanın algılanmasında kullanılan önemli ön verilerdir. Öğrenme süreci bir yerde simgeyle ilişkilendirir, simgeler birden çok kimsenin paylaştığı bir toplum dünyası oluşturur. Toplumsal bazı çağrışımların taşıyıcısıdır, simgeler bu açıdan 'yükü' olarak gerçekleştirir (Mardin, 1976: 63). Simgeler oluşturulmuş anlamları göstermekten ziyade onların asıl işlevi, anlam yaratabilme gücünde gizlidir (Cohen, 1999: 12). Bayrak örneğini ele aldığımızda, bayraklar görünen sıradan anlamıyla belirli ülkelerin sembolüken, bu anlam sadece bayrak-ülke ilişkisi ile sınırlandırılmaz. O ülkelerin bireyleri için farklı ve özel anlamlar taşır çünkü bir simge olarak gördüğümüz bayrak kolektif anı ve duyguları uyandırma gücüne sahiptir. Bir asker bayrağı ülkesiyle özleştirdiğinde o bayrak uğruna canını feda edebilmektedir (Guibernau, 1997).

Simgelerin aynı zamanda değişken anlamlar içerdikleri için etkili olduklarını ifade eden Cohen (1999: 20), simgelerin anlamsız olmadığı kesinken, yine de yansıttığı kimi anlamların öznel olduğuna dikkat çeker. "Bu yüzden simgeler, insanların kendilerini bir ortodoksinin zorbalığına tabii kılmaksızın ortak dili konuşabildikleri, benzer tarzlarda davranabildikleri, 'aynı' ritüellere katılabildikleri, aynı Tanrılara dua edebildikleri, benzer giysiler giyebildikleri vb. kanallardır." Böylelikle bireysellik ve kolektiflik ortak bir noktada buluşmuş olur. Cohen'in topluluğa ilişkin argümanlarını ulusa uyarladığımızda; milletin simgesel referansları bireylerarası farklılıkları gizler ve bireylerin ulusa aynı ideolojik benzeşimlerle katılmalarını teşvik eder. Böylece simge referansları, dışarıyla olası karşıtlık içinde bulunan ulusun üyelerini bu karşıtlıklarına rağmen birbirleriyle yakınlaştırıp birleştirir. Böylelikle milletin sınırları çizilirken ona gerçeklik kazandırılmış olur (Gökalp, 2007: 292).

Bu yüzden simgeler milli kimliğin yaratılma ve yeniden üretilme sürecinde belirleyici unsurlar olarak yer alırlar. Simgelerin anlamı ancak topluluğun kodlarına ve geleneklerine aşına olanlar tarafından anlaşılabilir bir nesne, işaret veya kelimedir. Böylelikle de insanların içinde yer aldıkları topluluğa ilişkin aidiyetin, bilincin ve duyarlılığın pekiştirilmesini olanaklı kılarlar. Simgelerin işlevi dünyamız içindeki nesnelere sınıflandırma, yaşadığımız toplulukta önemli tutulan değerlerin neler olduğunu hatırlatma ve onlara uymaya zorlama, bu değerleri içerme, bazı hislerimizi boşaltma, açığa dökme ve bilişsel bir evren kurmadır (Mardin, 1976: 63). Simgeler, makro iktidarın çevrelediği alanın içerisinde işlev görmesinden ötürü kapsayıcı bir ahlak önermesi ile toplumda benzer duygulanımlar yaratıp siyasal iktidar karşısında ortak anlamlar bulmasını sağlar (Hayek,1999: 80). Simgeleri önemli kılan, onların daha komplike şeyleri temsil etmesi ve anlam konusunda toplumsal bir ortaklaşmayı sağlamasındandır. Böylece bir simgeyle, farklı sosyal, ekonomik, kültürel ve etnik yapıları ortak bir duyguda birleştirmek mümkün olmaktadır. Kolektif tasarımlar olarak ortaya çıkan simgeler ortak duyguları temsil eden araçlar veya ifadelerdir (Smith, 1999:127).

Bireyler doğduklarında kendilerini doğrudan belli ideolojik bir çevrenin içinde bulur. Belirli simge ve sembollerle desteklenmiş bir kültür dili ataları tarafından hazırlanmış ve bireyler dünyaya adım attığında onlardan mevcut kültürün dili ve ritüellerine uyumlu olmalarını talep ederler. İdeoloji, simge ve sembollerin topluma yönelik dilleri daima iktidarın meşruiyet amaçsallığına tabi olarak işlev gördüğünden bir sonraki adım bunlar aracılığıyla bireylerin makro iktidarın işleyiş yasalarına uyumlu olmasını sağlamaktır. Değişik kültürel düzey ve toplumsal özgeçmişlere sahip insanların nasıl bir araya gelip milli duygular etrafında kentelendiği simgelerin yeteneğinde aranmalıdır. Simgeler, ortak olanı öne çıkarmakta dolayısıyla ortak duygular taşıyan bir grup yaratabilmektedir. İnsanlar topluluklarını simgesel bir biçimde kurmakta ve bunu kendi kimliklerinin başvuru noktalarına dönüştürmektedirler. Smith'in (1991: 35) ifadesiyle, bayrak, marş, üniforma, anıt ve tören gibi simgelerle bireylere ortak tarihi kaderleri ve kültürel benzeşimleri hatırlatılarak belirli bir kimlik etrafında birbirlerine aidiyetleri

hissetirilir. Diğer taraftan, milletin üyesi olan insanlar duygusal olarak bazı simgeleri, değerleri, inançları ve gelenekleri içselleştirebilir ve onları kendilerinin bir parçası olarak değerlendirebilirler. Bireylerin kimliklerini inşa ederken topraklarına, dillerine, simgelerine ve inançlarına yaptıkları duygusal yüklemeler, milliyetçiliğin yeniden üretilmesini ve yayılmasını kolaylaştırır. Diğer ideolojilerin seslendikleri üyelerine öğretilerin esaslarını öğretmeleri gerekirken, milliyetçilik de insanın toprağa ve kültüre duygusal olarak bağlanması yeterlidir (akt. Gökalp, 2007: 292, Guibernau, 1997: 131).

Milli simgeler, milliyetçiliğin devamlılığı açısından en etkili işleve sahip göstergelerden biridir. Simgeler, bir tür kolektif duygusal bağ taşıırken bu duygusallık kendisini en yoğun milliyetçi simgelerde ortaya koymaktadır. Milliyetçi simgeler, milliyetçilik ideolojisi ile millete dair kavramları birbirine eklemeyerek onları somutlaştırıp tarihsel bir geçmişi ve kaderi olan soyut bir topluluk olarak milletin yeniden üretilmesine yardımcı olur (Smith, 1991: 127). Simgeler bilgi taşır, insanların ulus konusunda fikirleri oluşmasa bile, bayrak ya da marş gibi simgeler bilgi olarak değerlendirilip, önemsenir. Bu bilgi aracılığıyla ortak kodlar taşıyan simgeler, birbirleriyle karşılaşma imkanı olmayan insanları ortak kurumlara bağlayan en önemli siyaset unsurlarındandır (Donan-Wilson, 2002: 119). Devlet, iktidar alanını genişletip güçlendirmek için dolaşıma soktuğu simgeler aracılığıyla yurttaşlar arasında duygusal ve kutsal bir bağ oluşturarak onları kendi sınırları içinde anlamlandırır. Devletler meşruiyetini sürekli kılmak için sadece resmi ilişkileri işlevli kılmaz, bunun yanında toplumun duygulanımlarına da ihtiyaç duyar. Tıpkı din gibi ulus da günlük yaşamdaki uygulamalar ve sembollerle duygulanımları olmazsa varlığı uzun süre ayakta kalamaz (Schnapper, 1995:149). Simgeler, toplumu belli bir ideolojik bilinç ve dil ekseninde ortak bir temas noktasında birleştirerek milli kimliğin yeniden üretilmesini sağlamaktadır.

2.5. Kuramsal Milliyetçilik Yaklaşımlar

2.5.1. İlkçi (primordial) Yaklaşım

Milliyetçiliğin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı tartışmaları beraberinde bu sorulara verilen cevaplar ekseninde farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına da neden oldu. Bu yaklaşımlardan biri de ilkçi (primordiyal) yaklaşımdır. İlkçi yaklaşım milletleri doğal ya da eskiçağlardan beri var olan yapılar olarak görür (Özkırımlı, 1999: 80). İlkçiler, etnisiteyi doğuştan edinilen, doğduğu yerden ve akrabalık ilişkileri, din, dil, gelenek gibi sosyal pratiklerden kaynaklanan, doğal ve değiştirilmez bir bağlılık duygusu ve bundan doğan sosyal dayanışma olarak görmektedir. Bu durumun aynı özelliklere sahip bireylerin kolayca yakınlık kurmasına zemin oluşturarak etnik grupların doğmasına neden olduğunu söylerler (Smith, 1987: 7-10). İlkçi yaklaşım, kan bağı, din, dil ve belirli toplumsal alışkanlık olan bağları önemser. Etnik kimliğin tarihi, ekonomik ve siyasi toplumsal koşullardan bağımsız bir varlığı olduğunu, dolayısıyla doğal tarihsel akışta bireylerin siyasi tercihlerinin de bu kesintisiz tarihsel ilişkilerden etkilenmesinin doğal olduğunu iddia etmektedir. Primordiyalistlere göre, “etnik gruplar tarihin derinliklerinden bu yana var olan, somut ve bağımsız oluşumlardır ve varlıkları başka faktörlere yani ekonomik, sosyal, kültürel, tarihsel, coğrafi gibi etkenlere indirgenemez ve bu faktörlerce açıklanamaz” (Aktürk, 2006:24).

İlkçi yaklaşım üç farklı bakış açısıyla ortaya konulmaktadır. Doğalcı bakış açısı ilkçiliğin en aşırı versiyonu sayılabilir. Bu görüş, etnik kimliği konuşma yeteneği, koku alma, görme duyuları ya da cinsiyet kadar doğal kabul etmektedir. Kişiler, nasıl bir aileye doğuyorsa, aynı şekilde bir etnik topluluğa da doğarlar. Yani insanların farklı etnik gruplara ayrılması doğal düzenin bir gereğidir ve bu gruplar kendilerinden olmayanı dışlama eğilimi taşımaktadırlar. Yaklaşım milletler ve etnik gruplar arasında bir ayırım yapmayarak, milliyetçiliği her dönemde insanlığın temel niteliği kabul etmektedir (Smith, 2002: 29; Özkırımlı, 2008: 85). İkinci yaklaşım, biyolojik olarak adlandırılmakta ve ‘üreme’yi esas alır. Buna göre, üreme eylemi için insanlar içgüdüsel olarak akraba olanı seçerler. Böylece kan bağı ve akrabalık, üremeye yönelik biyolojik yapısıyla önem kazanır. Üçüncü yaklaşım da kültürel

ilkçiliktir ve esas olarak din, dil gibi ortak geçmiş ögelere duyulan inancı ön plana çıkarır. Bu yaklaşım çerçevesinde milleti tanımlamada esas noktanın ortak geçmişin kendisi değil, ortak geçmişe duyulan inanç olduğu iddia edilir. İnançla vurgulanmak istenen, temel tutum ve davranışları açıklamada kilit rolün bireysel algılamalar olduğudur ve dolayısıyla millet, aynı soydan gelen ve ortak bir geçmişi paylaştığına inanan insan topluluğu olarak tanımlanmaktadır. Milletin eski çağlardan beri varlığını sürdürdüğü ve geçmişten günümüze gelirken büyük değişimler geçirmediği savunulur (Özkırımlı,2013:90).

2.5.2. Modernist Yaklaşım

Modernistlere göre modernleşme sürecinin ortaya çıkardığı gelişmeler ile milliyetçi duyguların harekete geçmesi arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bu yaklaşım ‘milletin inşa’ edildiğini esas alıp bunun süreçlerine odaklanmaktadır. Modernleşme süreçlerini önemseyerek bu süreçle birlikte ortaya çıkan değişimleri istatistiki olarak ele alan Karl Deutsch, bu bakış açısından yola çıkarak milliyetçiliğin tarih sahnesine çıkışına açıklık getirmeye çalışmıştır. Deutsch için Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinde başlayan modernleşme çabalarından ziyade asıl olarak endüstri çağının yarattığı teknolojik devrimlerin ortaya çıkardığı modernlik dikkate alınmalıdır (akt: Jaffrelot, 2010: 30). Deutsch, kırsal bölgelerden kentlere doğru akan büyük kitlelerin yarattığı nüfus hareketliliği ile yayıncılık faaliyetleri sonucu yaşanan kitlesel iletişimle beraber okuma oranlarının da artması gibi etkenlerin milletlerin kurulmasını kolaylaştırdığını ileri sürmektedir. Özellikle farklı bireyleri aynı idealler etrafında bir araya getirmesi ve onlara benzer bakış açıları sunması dolayısıyla kitle iletişim araçlarının rolüne işaret etmiştir. (akt: Smith, 2004: 83). Geleneksel feodal toplumun filizlenmekte olan sanayi toplumuna karışmasıyla birlikte güçlü bir toplumsal hareketliliğin ortaya çıktığını ileri süren Deutsch, modernleşmenin göbeğinde yaşanan bu karşılaşmada kaçınılmaz olarak küçük etnik farklılıkların, baskın etnik gruplar içinde eridiğini söyler (akt: Sönmez Selçuk, 2001:3858, Jaffrelot, 2010: 31). Deutsch, ulus inşa sürecinin izlediği aşamaları şu şekilde belirtmektedir: “Ortak ulusal devlet içindeki siyasal mozaığe karşı gizli veya açık direnç; yönetimin nizamını pasif şekilde kabul edecek şekilde asgari düzeyde

bütünleşme; ortak devlete bol bol aktif destek verirken, etnik veya kültürel grubun bütünlüğünü ve farklılığını korumaya dayanan daha derin bir siyasal bütünleşme; son olarak, müşterek bir dil ve kültür içindeki bütün grupların asimilasyonu yoluyla bütünleşmiş ulusal cemaat ile siyasal mozağin birbiriyle örtüşmesi, işte kavimlerden ulusa geçişin belli başlı merhaleleri bu şekilde sıralanır.” (akt: Jaffrelot, 2010: 31-32).

Milliyetçiliğin toplumların içsel dinamikleriyle oluşmadığını esas olarak tarihsel gelişmenin ulaştığı modern dönemin ortaya çıkardığı bir gelişme olduğunu söyleyen Tom Nairn (1981:320), bu modern dönemde siyasi olarak Fransız İhtilali ile iktisadi alanda da yaşanan Sanayi Devrimi gibi etkenlerin milliyetçiliğin ortaya çıkmasına sebep olduğunu ifade eder. Kapitalizmin gelişmesiyle ortaya çıkan ekonomik eşitsizlik dünyayı etkisi altına alırken bunun bir sonucu olarak güçlenmiş ülkelerin daha zayıf ülkeler üzerinde üstünlük kurmasına yol açtı. Güçlü ülkeler bu üstünlükle kendisinin sömürgesi haline getirdiği zayıf ülkelerin seçkinleri toplumlarının modern uygarlıkta hak ettiği değeri bulması için sorumluluk duymuş ve bu sorumluluğunu pratikleştirerek milliyetçilik sürecinin itici gücü olmuşlardır (Nairn, 1981: 325). Nairn, özündeki belirsizlikten ötürü milliyetçiliği salt iyi ve kötü olarak ayırmanın yanlış olduğunu ifade ederek, milliyetçiliği iki yüzü olan eski Roma tanrısı Janus’a benzetmektedir “Janus’un heykeli, geçmiş yüzyıllarda şatoların giriş kapılarını süslerdi ve bir yüzü ileriye, diğer yüzü geriye bakardı. Milliyetçilik de modern çağın giriş kapısında duruyordu. İnsanoğlu bu kapıdan geçmeye ve ilerlemeye çalışırken umutsuzca geçmişe bakmak zorunda kalıyordu” (Özkırımlı, 2013: 111).

Milletin ve milliyetçiliğin yakın tarihin siyasi çıkarları tarafından kurgulandığını söyleyen Eric Hobsbawm milliyetçiliği bir ‘toplumsal mühendislik’ olarak görür. Millet olgusundan ancak ulus-devletler ortaya çıktıktan sonra söz edilebildiğini, dolayısıyla milletler devletleri ve milliyetçiliği değil, milliyetçilik millet ve milli devletleri yaratmıştır (akt. Sönmez Selçuk, 2011: 3859, Hobsbawm, 2006: 24). Millet ve milliyetçilik yalnızca belli coğrafi sınırlar içerisinde hakimiyet kuran bir devletin ürünü değil bunun yanı sıra tarihsel gelişmelerin ortaya çıkardığı teknik ve ekonomik gelişmelerin de önemli katkısıyla ‘icat edilmiştir’. Standart dil ve kültürün,

matbaa ve eğitim sistemi olmadan gelişemeyeceğini söyleyen Hobsbawm; milletin sıradan insanların umutları, gereksinimleri, özlem ve çıkarları olan iki yönlü bir olgu olarak görülmesi gerektiğini ortaya koyar (Hobsbawm, 2006: 24). Hobsbawm'a göre, endüstriyel gelişmelerin yarattığı değişim geleneksel toplum ilişkilerini çözülmeye uğrattırırken bu çözümlenin yarattığı belirsizlik yeni bir toplumsal ilişki sistemini zorunlu kılıyordu. Farklı kültürlerin varlığının hızlandırdığı bu belirsizlik ortamı ancak homojen 'milli topluluk'ların icat edilmesiyle ortadan kaldırılacaktı. Yeni dönemin göbeğindeki bireylerin neye, nereye ait olduklarının giderek belirsizleşmesiyle bir aidiyet noktasına sahip olma ihtiyacı şiddetle hissedilmiş, bu ihtiyaç da yeni bir inanç sistemi ve hiyerarşik yapısı olan 'millet' ile giderilecekti. Belirsizliği çoğaltan böylesi durumlarda, bir aidiyet noktası olarak bir yerlerde duran geçmişle devamlılık bağı kurmak, toplumsal değişimin radikal belirsizliğini maskeleyen ihtiyacından doğmaktadır. Yönetici seçkinler, alt sınıfların fiili olarak siyasete katılmaları halinde, çıkarlar etrafında kurulmak istenen yerleşik düzeni tehdit edeceklerini düşünüyorlardı. Bir nevi kitlelerin aktif dahil olduğu bir demokrasinin hayata geçmesinin yaratacağı tehlikeler çıkar sahiplerini ürkütmüş ve bu kalabalık alt sınıfların kontrol edilebilmesi için onları yeni arayışlara itmiştir. Yeni yönetici sınıfın bulunduğu en etkili yöntemlerden biri de bu kalabalık halk yığınlarının enerjisini toplu ritüellere, belirli aralıklarla tekrarlanan törenlere kanalize etmek ve yeni alışkanlıklar yaratmak olmuştur (Özkırımlı, 2013: 143-144). Temelde bir ideoloji olan milliyetçilik, milleti inşa sürecinde, zorunlu olarak tarihsel olayların yarattığı gerçeklerden farklı, kimi zaman kahramanlıklara, kimi zaman da üstünlüklere dayalı bir tarih kurgusu yaratır. "O halde milliyetçilik, açıkça öyle olmadığı bilinen bir şeye sıkı sıkıya bağlanmayı gerektirir. Renan'ın dediği gibi, 'tarihi yanlış yazmak bir millet olmanın parçasıdır'" (Akt: Sönmez Selçuk, 2011: 3058, Hobsbawm, 2006: 27).

Hobsbawm, modern tarih yazımının ' icat edilmiş gelenekler'i keşfetmekten öteye gitmediğini dolayısıyla tarihin ideolojik olduğunu şöyle açıklar: "Nasıl ki haşhaş eroinin müptelalarının hammaddesiye, tarih de milliyetçi, etnik ya da fundamentalist ideolojilerin hammaddesidir. Geçmiş, bu ideolojilerin asli öğelerinden birisi belki de asli öğesidir. Eğer amaca uygun bir geçmiş yoksa her an için yeniden icat edilebilir." (Hobsbawm, 1999: 9).

Milliyetçilik ideolojisini sınıfsal çıkarlarına kalkan yapanlar, değişik şekillerde insanların aidiyetlerini suistimal ederek milliyetçiliğin değişmez ve gerekli olduğunu iddia etmektedirler. Kitlelere değişmez bir kimlik olarak sunulan milliyetçilik, yaygınlaştırılarak meşruiyeti tartışılmaz bir konumda görünmesi önemsenmekte.

Modernist kuramın bir diğer önemli temsilcisi Ernest Gellner'dir. Gellner de milleti kendiliğinden oluşan doğal yapılar olarak değil 'modern çağ'ın bir icadı olduğunu belirtir. Milliyetçiliği modern dünyanın sosyolojik bir gerçekliği olarak değerlendiren Gellner: "önceden var olan kültürleri alır ve onları millete dönüştürür; bazen milletleri icat eder, çoğu zaman da var olan kültürleri çarpıtır" (Gellner, 2008: 49). Modern öncesi toplumlarda kültürel farklılıklar yalnızca sınıfsal ayrımları belirtirken modern toplumda ise kültür herkes için standart bir değer ifade ediyor ve belli bir dilin konuşulması etrafında örülen toplumsal bir kimliği tarif ediyordu. Endüstrileşme öncesi toplumlar birbirleriyle iç içe geçerken belli bir siyasal merkez tarafından desteklenmeyen kültürler, herhangi ciddi bir siyasal çatışmaya yol açmıyor tam tersi mevcut toplumsal yapıyı destekliyordu (Gellner, 2007: 59). Ancak daha sonra ayrıştırılan 'seçkin' kültürel özellikler belirli siyasi merkezler tarafından desteklenmesiyle politik bir muhteva kazanmış bu durum da milliyetçiliğin doğumunu hızlandırmıştır. Kültür artık belli seçkin kesimleri tarif etmek için değil, bütün bir genel nüfusu tarif etmek için değer görüyordu. Endüstriyel üretimin gelişmesi standartlaşmayı doğurmuş, feodal dönemin katı hiyerarşik ilişkileri yerini esnek sınıfsal ilişkilere bırakırken üretimdeki bu değişim, homojen kültür ve politik yapılanmaların habercisi olmuştur (Gellner, 2007: 69). Milliyetçilik, toplumdaki 'modern seçkin bir kültür'ün, 'geri kalmış' zayıf alt kültürlerle karşı kendisini dayatma ve idealleştirme suretiyle yükseliyordu. Modern çağla birlikte kültür birer farklılık kriteri olarak işlev gördü ve toplumlar bu farklılıklar temelinde tanımlanarak bir bilince sahip olmaya başladı. Bu bağlamda modern insanın en büyük sadakati kültürüne karşı olurken, kültürel tanımlar da milliyetçiliğin normları haline geldiğini ifade eden Gellner: "Endüstriyel toplumun iş koşulları, kültürel farklılıkları yaşatan ve barındıran sosyal yapıları çözmekte ve erozyona uğratmaktadır. Kültürel farklılıklar, endüstriyel üretimin buldozeri tarafından dümdüz edilecektir."

(Gellner, 2007: 61). Bunlara karşın Gellner, endüstrileşmenin hızla gelişmesi halinde genel refah düzeyinin artması ve kültürel farklılıkların yaklaşması gibi durumların yaşanmasından ötürü milliyetçiliğin şiddetini kaybedeceğini iddia ederken milliyetçiliğe etki eden farklı değişkenliklerden ötürü de tamamen ortadan kalkmayacağını ekler. Ancak modern çağın endüstrileşmede ulaştığı yüksek düzeye rağmen en büyük savaşlarının hala milliyetçilik yüzünden çıktığı ve bu uğurda milyonlarca insanın öldüğünü düşünürsek Gellner'in milliyetçiliğin etkisini yitireceği yönündeki iyimser yaklaşımının tartışmaya açık olduğu ortadadır.

Benedict Anderson, milliyetçiliğin tarih içinden seçilmiş belirli formların bir araya getirilmesiyle özel olarak kurgulandığı düşüncesindedir. Ancak önemli olan nokta bu kurguların hangi tarihsel gerçeklikte neden ve nasıl ortaya çıktığını anlamaktır. Yüz yüze temasın yoğunca yaşandığı ilkel köyler dışındaki (hatta onların bile hayal edilmiştir) bütün cemaatlerin hayal edildiğini söyleyen Anderson (2011: 21), topluluklar birbirinden sahte ya da gerçek oluşlarıyla değil, hayal edilme tarzlarına bağlı olarak ayrıştırıldığını ortaya koyar. Anderson'a (2011:20) göre, millet; "hayal edilmiş bir siyasal topluluktur. Kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir" (Anderson, 2011: 20). Hayal edilmiştir, çünkü en küçük milletin üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla hiçbir zaman tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey duymayacaktır; ama yine de her bir üyenin düşüncesinde toplumlarının birliktelikleri devam edecektir. Millet aynı zamanda sınırlıdır çünkü en büyük millet bile coğrafi olarak belirli bir toprak parçasıyla sınırlanmış ve bu sınırın hemen diğer tarafında başka milletlerin yaşadığı alanlar bulunmaktadır. Egemen olarak da hayal edilmiş olan milliyetçilik; aydınlanma felsefesiyle başlayan sanayi devrimleriyle geniş toplumsal bir tabana ulaşan yeni iktidar güçleri, meşruiyet kaynağını Tanrı'dan alan geleneksel hiyerarşik hanedanlıkların iktidar kaynağını yerinden etmiştir. Toplumların geleneksel inanç ve değerlerini kullanarak iktidarını koruyan hanedanlar, yeni toplumsal ortamda şekillenen milletler, özgürlük hayalleri kurup, bir Tanrı'ya bağlı olacaklarsa bile, bunun da arada herhangi bir aracı güç olmadan doğrudan kendilerinin sağlamak istemeleriyle gücünü tamamen kaybetmişlerdir. Ulus bir topluluk, bir cemaat

olarak hayal edilmiş bu nedenle de fiilen geçerli olan eşitsizlik ve sömürü ilişkileri ne boyutta olursa olsun, millet, bunları görmezden gelecek şekilde daima derin, yatay bir yoldaşlık ve kardeşlik ilişkisiyle birbirine bağlı kılınmıştır. İnsanların yaşadığı her türlü eşitsizliğe rağmen milletleri uğruna her türlü fedakârlıkta bulunmalarını, hatta canlarını vermelerini sağlayan da işte bu yoldaşlık ve kardeşlik duygusudur (Anderson, 2011: 20-22). Coğrafi keşiflerle birlikte ve dinin kutsal dili olan Latince'nin önemini kaybetmesiyle dini cemaatlerin de zayıflamaya başladığını söyleyen Anderson: “Büyük klasik cemaatlerin hepsi, kutsal bir dil aracılığıyla dünya ötesi bir iktidar düzlemiyle kurdukları ilişkiden ötürü, kendilerinin kosmosun merkezinde durdukları tasarıma sahiptiler” (2011:27). Milliyetçilik, siyasi ve ekonomik gelişmesinin tetiklenmesiyle Batı'da ortaya çıktı ve daha sonra bunun diğer ülkeler ve bölgeler tarafından kopya edilmesi yoluyla yaygınlaştı. Milliyetçiliğin doğum çağı olan 18. yüzyıl aynı zamanda geleneksel dinsel düşünce tarzlarının da günbatımı olduğunu ifade eden Anderson, Aydınlanma Çağı'nın da kendi modern akılcı karanlığını beraberinde getirdiğini dile getirir. Aydınlanma'nın geriletmediği dinsel inançların vaad ettiği cennetin çözülmesiyle kader anlayışı sarsılırken, bunun yerine ölümlüğü sürekliliğe çevirecek ve rastlantısallıklara anlam katacak yeni çözümler sunulmaktaydı. Bu yeni anlamlar en iyi bir millete ait olma düşüncesi üzerinden hayat bulacaktı. Hiçbir şey bunu milletten daha sürekli ve gerekli kılmazdı. Çünkü milletler ezeli bir tarihten gelmekte ve sınırsız bir geleceğe doğru ilerlemekteydi. Milliyetçiliğin, ortaya çıkan manevi boşluğu doldurmak için ideal bir kurgu olduğunu söyleyen Anderson: “Milliyetçiliğin büyü, rastlantıyı yazgıya dönüştürmesidir” (2011: 25). Anderson, dini cemaatlerin gerilemesinin ardında yatan temel nedenin dünyayı kavrama tarzında meydana gelen köklü değişimlerin olduğunu ve bir ulusun ‘tasavvur’ edilebilmesine de bunun katkıda bulunduğunu iddia eder. Dini toplulukların ve hanedanlıkların gerilemesindeki temel gelişmelerden biri, zaman anlayışında yaşanan değişimdir. Bu değişim dünyayı algılama biçimlerini temelinden değiştirmiş ve milletin hayal edilebilmesini mümkün kılmıştır. Değişim, Ortaçağ'ın ‘eşzamanlılık’ kavramıyla ortaya konulan zaman anlayışında yaşanmıştır. Ortaçağ'da hâkim olan anlayışa göre, olaylar eşzamanlı olarak yaşanmaktadır; geçmiş, bugün ve gelecek yoktur. Her şey ilahi güç tarafından önceden belirlenmiştir. Gelecek, geçmişte söylenenlerin

gerçekleşmesinden ibarettir ve bu ikisi arasında nedensel ya da zamansal bir ilişki yoktur (Özkırmı, 2013:178). Anderson, saat ve takvimle ölçülebilir, geçmiş bugün ve gelecek ayrımını 'eşzamanlılık' kavramıyla ifade eder. Bu kavramın ortaya koyduğu anlayışa göre, tarih içinde yolculuk eden, geçmişten gelerek geleceğe doğru giden bir topluluk hayal etmek mümkün. Bu zaman düşüncesi Ortaçağ zihniyetinin tam zıddıdır. Anderson, zaman anlayışındaki bu dönüşümü bir 'hayal' ve 'kurgu' biçimi olan roman ile gazeteler üzerinden açıklamaya girişir. Romandaki karakterlerin eylemlerinin birbirinden farklı olmasına rağmen aynı zaman dilimi içerisinde yapıldığı algısı okurun kafasında hayali bir dünyanın yeniliğini canlandırır. Böylece aynı eylemler aynı mekanda yapılmıyor olsa da eylemlerin ortak bir zaman dilimi içinde gerçekleştikleri düşüncesi benzer algıların oluşmasını sağlayacaktır. Aynı zaman dilimi içinde onların neler yaptığından haberi olmayacaktır, fakat yine de onların orada olduklarını ve hep olmaya devam edeceklerini düşünür.

2.5.3. Etno-Sembolcü Yaklaşım

İlkçiler ile modernistlerin arasında duran bu yaklaşım, esas görüşlerini modernistlere yönelttiği eleştirilerle ortaya koymaktadır. Etno-sembolcüler milleti doğal ve ilkçağlardan beri var olan yapılar olarak gören ilkçiler ile özellikle 18. yüzyıldaki ekonomik ve toplumsal ilişkilerin değişmesine bağlı olarak kurgulanan bir yapılanma olduğunu iddia eden modernistler karşısında bu iki görüşü dikkate alarak iddalarını öne sürerler. Etno-sembolcülere göre milletler yoktan var olmamıştır. Dolayısıyla milli kimlikler, geçmişin kültürel değer ve sembollerin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımın en önemli temsilcisi olan Smith, milleti modern şartların ortaya çıkardığı bir olgu olarak görmekle birlikte, esas olarak milletin etnik yapısı itibarıyla geçmişin derinliklerine kök salmış ve devamlılığı olan bir topluluğun ortaya çıkan modern şartlarda farklı bir şekilde tezahür ettiğini iddia etmektedir. Tarihteki etnik topluluklar ve onların aidiyetleri yeterince tartışılmadan modern milletlerin anlaşılamayacağını söyleyen Smith, tarihin derinliklerine inildiğinde milletlerin etnik öğelerine rastlamanın mümkün olduğunu dile getirir. Millet kimliğinin esas karşılığının etnik temellerde aranması gerektiğini söyleyen Smith milleti "tarihi bir toprağı paylaşan, ortak mitleri ve tarihsel anıları, kitlesel bir kamu kültürü, ortak ekonomisi, tüm üyeleri için geçerli hak ve

ödevleri ve belirli bir ismi olan insan topluluğu” (Smith, National Identity,14, akt: Özkırımlı: 2013: 213) olarak tanımlar. Milletlerin varlığına dair yaklaşımların mutlak bir doğrulamayı sağlayamayacağını ileri süren Smith, etnik kimliklerin tarihin her safhasında maruz kaldığı dış etkenler sonucunda değişime uğradığı bu yüzden de özcü bir yaklaşımda bulunmanın sorunlu yanına işaret eder.

Bu görüşe göre, millet tarihin her döneminde değişik kültürel şekillerde kendini var etmesini bilmiş, modern şartların ortaya çıkmasıyla da, etnik kültürel özellikler belli bir amaç doğrultusunda seçilerek ideolojik bir yapılanmayla son şeklini almıştır. Günümüzde milliyetçilik şeklinde tezahür eden siyasi ve kültürel kodlar, yüzyıllardır gelişen tüm toplumsal siyasal örgütlenme biçimlerine yön veren etnik bilincin son halinden başka bir şey değildir (Özkırımlı, 2013:207). Mit ve semboller belirli toprak parçaları üzerinden tanımlandığından etnik gruplar da kültürel özelliklerini bu mit ve semboller aracılığıyla korumuş ve günümüze kadar getirmişlerdir.

2.6. Günlük Pratiklerde Olağan Milliyetçilik

Günümüzde ulus devlet anlayışı anlam dünyamıza önemli ölçüde yön vermektedir. Günlük pratiklerdeki davranış ve düşüncelerimizi büyük oranda kuşatan milliyetçilik ideolojisi bu etkinliğini sadece olağandışı tepkilerle görünür olmak yerine, daha çok hayatın rutin akışındaki sıradan davranışlarımızda varlığını yaşatmaktadır. Milliyetçilik sadece radikal akımlarla ya da aşırı sağcı politikalarla sınırlı tutulmaması gerektiği kadar görünen yüzüyle salt saldırgan, yayılmacı, kitleleri sokaklara döken ve devlet kuran bir projeden de ibaret değildir. Başka bir deyişle milliyetçilik kriz dönemlerindeki sıcak çatışmalarda kendini gösteren bir ideoloji oluşunun yanı sıra gündelik hayatta çeşitli pratiklerde, alışkanlıklarda rutin olarak yeniden üretilebilmektedir. Yani milliyetçilik çoğu zaman biz farkında olmadan sıradan bir şekilde her gün yeniden inşa edelin bir söylemdir. Billig’in 1995 yılında yayınladığı ‘Banal Milliyetçilik’ adlı kitabı, milliyetçiliğin günlük pratiklerde sürekli yeniden üretildiğini sistemli olarak inceleyen en önemli eser olma niteliğini taşıyor. Balibar’ın milli kimliği sürekli yeniden üreten koşulların

varlığına odaklanması gerektiğine dair yaklaşımını bir adım ileri götüren Billig, milletin hayal edilmesi kurgulanan ideolojik bilincin parçası olduğunu ve milliyetçiliğin sembolik göstergeleriyle günlük söylemsel pratiklerde sürekli canlı tutulan varlığına dikkat çekmektedir. “Bir toplumsal oluşumun kendini ulus olarak yeniden oluşturabilmesi, ancak bireyleri doğumlarından ölümlerine dek bir gündelik pratikler ve aygıtlar ağıyla bir homo nationalis olarak –aynı zamanda homo economicus, homo politicus ve homo religius olarak- kurgulayabilmesi ile mümkündür” (Balibar, 2000: 117). Milliyetçilik genel olarak dışarıdan ve genelleşmiş bakış açılarıyla ele alınmış olduğundan, milliyetçiliği yükselişe geçiren toplumsal dinamiklerin kendi içinde nasıl işlediği göz ardı edilmiştir. Özellikle milliyetçiliğin günlük ilişkilerde görünmez bir sıradanlığa bürünmesi ve bu sıradanlığın davranışlarında neden ve nasıl yaygınca hayat bulduğu pek fazla dikkate alınıp inceleme konusu yapılmamıştır.

Billig, milliyetçiliğin yalnızca ayrılıkçı hareketlerle, kitlesel katliamlara yol açan yayılmacı, saldırgan ideolojilerle ya da aşırı sağcı siyasal projelerle özdeşleştirilmesinin yanlış bir yaklaşım olduğunu belirtir. Yerleşik ulus devletlerde yaşayanlar için milliyetçilik yalnızca ‘öteki’ne ait bir sorun olarak görülüyor. Oysa milliyetçilik tüm ulus toplumların bağrında her gün yeniden filizlenen milliyetçi kesimlere tatlı ‘öteki’lere ise acı meyveler sunan olağan bir döngüye dönüşmüş durumda. Milliyetçiliğin geniş etki alanını idrak edebilmemiz için milli kimliği hayatımızda sürekli var eden ideolojik araçları içerecek şekilde genişleterek incelemek gerekir. Milliyetçiliği sürekli kılan dinamikleri esas olarak olağanüstü durumların yaşanmadığı ‘sakin’ dönemlerin içinde aramalı. Milli kimlik ‘sakin’ zamanlarda da her gün sayısız alışkanlıkla, pratikle yeniden üretilir ve bu yeniden üretim süreci öylesine sıradan, fark edilmeden ve doğalmış gibi yaşanır ki milli bilinç dünyayı algılama biçimine, milli kimlik de bir yaşam tarzına dönüşür. Billig, milli kimlik ve milli bilinci yeniden üreten ideolojik alışkanlıkları içerecek “sıradan milliyetçilik” kavramını formüle ederek milliyetçiliğin salt ulus-devlette belli zamanlarda kendini gösteren davranışlar olmaktan ziyade hayatın her anında kendini var eden sürekli pratikler olduğunu belirtir. Burada altı çizilmesi gereken durum milliyetçiliğin hayatın her anında doğalmış gibi yaşanması, ‘sıradan’ olması

onun ‘zararsız’ ya da ‘masum’ olduğu anlamına gelmez. Milliyetçilik psikolojik tehdit algılarıyla yurttaşları sürekli bir savaş seferberliği içinde tutarak savaş endüstrilerini de meşrulaştırmış olur. Billig (2002: 14), gelinen çağda insanların içine düştükleri milliyetçilik trajedisini “Anavatana tecavüz edilmesi gerçek annelere tecavüz edilmesinden daha kötü” sözleriyle tespit eder.

Kriz dönemlerinde ortaya çıkan milli seferberlik durumları anlık olarak verili bir kimlik ekseninde açıklanamaz. Milli kimlik sürekli üzerinde taşınan ve gerektiğinde kullanılmak üzere ortaya çıkarılan ‘psikolojik aksesuar’ da değildir. İşlevini her koşulda yerine getirebilmesi ve yurttaşların da sürekli aklında tutulabilmesi için, kimliğin düzenli olarak kendisini hatırlatması gerekmektedir. Yoksa bireyler ömürleri boyunca neden milli kimliklerini taşımaları gerektiğine doyurucu yanıt bulamaz ve zamanla anımsatılmayan bu kimlik de yerini başka arayışlara bırakabilir. Dolayısıyla milli kimlik ve millet olma hali milletin üyelerine her gün düzenli olarak anımsatılır. Bu anımsatma belli bir süreklilik içinde tekrarlandığı için hayatın normal bir parçasına dönüşür. Billig, bu tip alışkanlıkların düşünmeye ve dil kullanımına ilişkin alışkanlıkları da içerdiğini belirtir. Böylelikle, milliyetçiliğin bir düşünme biçimi ya da ideolojik bir bilinç olduğunu ve bu bilinçte milletler ve milli kimliklerin “doğal” görünmesinin sağlandığını ifade eder. Milli kimlikler, yalnızca psikolojik ruh halleri değil, aynı zamanda toplumsal yaşam formülleridir ve bu formüller tarihsel süreçlerden tek tek derlenen parçaların bir araya getirilmesiyle oluşturulan ideolojik kurgulardır. Gündelik yaşam içinde sıradan görünen kimi nosyonlar milliyetçiliğin ideolojik inşaları olarak “icat edilmiş süreklilikler”dir. Ancak her zaman mevcut olagelmişler hissi uyandırarak, günümüz ortak duygusunu şekillendirmektedirler (Billig, 2002: 27-31). Her milletin geçmişe ait kolektif bir tarih hafızası vardır. Milliyetçi söylem sembol, kutsal gün ve mekanlar üzerinden geçmişin ‘şanını’ yüceltirken bunu belli aralıklarla milletine hatırlatır ve kutsama hallerinin hayatın her alanında canlı tutulmasının gerekliliğini salık verir. Milli kimliği durmadan canlı tutan ‘hatırlatmalar’ o kadar sık ve gündelik toplumsal yaşamın aşına olunmuş parçaları haline gelmişlerdir ki, artık bunlar dıştan yapılan hatırlamalar olarak algılanmadığından sıradan yaşanması gereken bir pratiğe dönüşür.

Billig'in ortaya koyduğu milliyetçilik tanımı, kendisini pratiğe geçirince 'biz' ve 'bizim olan'lardan bahsederek bunu yapar. Bu 'biz'in karşısında bulunan 'öteki'ler ise 'biz'de olmayan olumsuzlukları oranında bir anlam ifade edebilmektedir. 'Öteki'ler ne kadar 'kötü', 'saldırgan' ve art niyetliyse 'biz'de o kadar 'barışçıl' 'iyi niyetli' ve 'medeni' olarak doğrulanmaktadır. Kendi milletinin medeniliği konusunda kuşku duymaya yanaşmayanlar, milliyetçiliğin reaksiyoner saldırgan pratikleri düşünüldüğünde milliyetçiliğin 'bizim' medeni oluşumuzdan ötürü 'biz'e değil 'onlara' yakıştığını ve 'onlara has' bir durum olduğunu ifade eder. Günlük yaşam içindeki duruşu, düşünceleri ve davranışlarının milliyetçilik barındırmadığını düşünen insanların çoğu milli bir maç sonrası yaşadıkları sevincin milliyetçi duyguların dışavurumu olabileceğini aklına getirmemektedir. Ne var ki bu ve benzeri örnekler milliyetçiliğin farkında olunmadan içselleştirildiği ve 'öteki' takımlar karşısında 'biz'im milli takımımızın başarılarına duyulan sevincin kökeninin milli duygulara dayandığı açıktır. Bu milli duygular bir anda ortaya çıkmadı, biz farkında olmaksızın rutin akış içinde temsil eden sembol ve kullanılan söylemler yoluyla derinlemesine işlenerek 'kriz' zamanlarında yüzeye çıkıp kendisini göstermektedir. Başta kamu binalarının önünde olmak üzere bir çok yerde asılı duran bayrakların milli duyguları anımsatmada önemli rolü olduğunu söyleyen Billig, milliyetçiliğin temel besleyeni özel zamanlarda bilinçli ve hararetle sallanan bayraklar değil, olağan zamanlarda kamu kurum ve kuruluşların önünde dikkat çekmeden ve sallanmayan bayrakları işaret eder. Biz farkında olmaksızın dalgalanan bu bayraklar, milli kimlik hatırlatıcısı olmasının yanı sıra ulus devlet'in 'en anlamlı sembolü' olmasıyla da devlet'in meşruiyetinin devamlılığı için 'kutsal' nesne olarak doğrulanır. Bayrak, sadece kriz zamanlarında ortaya çıkarılarak sallanan bir nesne değil, yaşamın rutin işleyişinde biz farkında olmadan devamlı sahnede bulundurulmuş yaşamın içindeki alışkanlıklarla cisimleşir. Bayraklar, bayrak direklerinde ve resmi üniformalara dikilmiş şekilde, sallanmadan, selamlanmadan ve fark edilmeden dururlar ve böylelikle milli kimliğin sıradan, gündelik hatırlatıcıları işlevini yerine getirerek yorulmaksızın milletliği dalgalandırır (Billig, 2002: 53). Gazetelerin hava durumu, sayfalarında 'yurt' ve 'dünya' haberlerinde, erkeklere hitaben hazırlanmış ve militer metaforlarla bezenmiş kahramanlık hikayeleri anlatan spor sayfalarında aktarılan 'millilik'ler bir kriz durumundan

bağımsız olarak gündelik hayatımızın birer parçası halindedirler (Spenser ve Wollman, 2002: 60-61).

Kuşkusuz milliyetçiliğin yeniden üretiminde sosyal bilimciler ve akademisyenlerin de önemli rolleri bulunmaktadır. Billig'e göre, özellikle sosyolog ve sosyal psikologlar ve diğer sosyal bilimciler, milliyetçilik söylemini besler, onun sürekli sıradan gündelik pratikler olduğunu ayrıntılarıyla göz önüne sererken bir bakıma da önemini küçültüp görmezden gelmeleriyle de milliyetçiliğin yeniden üretilmesine katkı sunabilmektedirler. Tarihçiler tarihin 'uygun' taraflarını hatırlayıp, rahatsızlık verici yönlerini göz ardı ederek bir anlamda geçmişten istedikleri olayları seçip aktarırlarken tarihin diğer bölümlerini de unutturmuş oluyorlar. Billig, sosyal bilimcilerin genel olarak milliyetçiliği sıradanlaştırarak, normalleştirerek ve masumlaştırma yoluya sürekli üretilmesine katkıda bulduklarını söyler. (Billig, 2002: 26,28). Sosyal bilimcilerin çok dar ve indirgemeci milliyetçilik tanımlarından hareket ettiğini söyleyen Billig, çalışmalarında milliyetçiliği 'aşırı' bir olgu olarak tarif ettiklerini ve milliyetçiliği 'aşırı' hareketlerle bir tutarak aşırılıkların olmadığı yerlerde ise milliyetçiliğin bulunmadığını öne sürdüklerine dikkat çeker. Milliyetçilik sadece akıldışı saldırgan ve yayılcı hareketlerle veya ideolojilerle ilişkilendirildiğinden yerleşik ulus devletlerdeki milliyetçilikler teorik olarak reddedilir, böylece, ulus devletler dünyası doğal görülür. Milliyetçilik 'ötekiler'e atfedilen bir durum olduğu için, yerleşik ulus devletlerdeki milliyetçi yaşantı ve davranışlar hafife alınır, hatta yok sayılır. Billig, sosyal bilimcilerin bir kısmının da ulus devlete yönelik var olan çağdaş bağlılığı insan doğasının vazgeçilmez bir parçası olarak nitelendirip, milli bağlılığı 'psikolojik' bir ihtiyaç olarak açıklamaya giriştiklerine vurguda bulunur. Böylece, ulus devlete duyulan bağlılık teorik olarak bireysel kimliğin bir gereksinimi olarak kavramsallaştırılır. Bu durumda, milliyetçilik, millet, ulus devlet gibi olgular bağlamında doğallaştırılırken bir araştırma nesnesi olarak sorunsallaştırılmalarına da gerek kalmaz.

Milliyetçilik 'akıldışı', 'kötü', 'tehlikeli' ve dolayısıyla 'öteki'lerin sahip olduğu bir durum olarak görüldüğünden 'biz'olanlar kendilerini 'yurtsever' olarak tanımlar. Çünkü milliyetçilik ilkel, akıldışı, şovenist, fanatik ve içgüdüsel unsurlarla örülen bir zihniyeti temsil ederken yurtseverlik normal,

akılcı, savunmacı, hümanist ve faydalı olana işaret eder. Bu yüzden ‘Biz’ olanların yurtsever milliyetçiliği zararsız ve normal olarak addedilirken, ‘Onlar’ınki ise tehlikeli, akıldışı ve saldırgan bir milliyetçilik olarak tarif edilir. Böylece ‘kendi milletimiz’ merkezli milliyetçilik akla uygun ve masum olduğu dile getirilir. En uç düzeyde etnisist ve hatta faşist söylemler içinde bile ‘yurtsever’ ve ‘savunmacı’ temalar bulunduğuna işaret eden Billig, Hitler’in bile ‘Kavgam’ kitabında Almanya’yı Yahudilere karşı savunduğunu ve saldırgan tarafın Yahudiler olduğunu belirtmiş olduğunu hatırlatır. Ayrıca Billig, savaş kararını veren siyasi liderlerin hiçbirinin ‘düşmanı öldürmeye gidiyoruz’ diyerek harekete geçmediğini, her zaman söylenenin ‘anavatanın savunması’ veya ‘barışın tesisi’ olduğuna dikkat çeker. “Herkes kendilerinin defansif davrandıklarını, savaşa tercih ettiklerinden değil, zorunluluktan girdiklerini iddia eder. ‘Savaş istemiyoruz ama...’ ülkelerini savaşa götüren siyasetçilerin kullandıkları ortak söz kalıplarıdır” (Billig, 2002: 70)). Dolayısıyla vatanseverlikle milliyetçilik arasındaki çizginin çok muğlak olduğu ve milliyetçiliklerin çoğu zaman ‘vatanseverlik’ söylemi adı altında kendisini meşrulaştırdığını belirtmek gerekir. Billig’e göre, milliyetçiliğin yeniden üretiminde bir diğer merkezi rolü de siyasal aktörler oynamaktadır. Bu aktörlerin söylemlerini dikkate aldığımızda milliyetçiliğin çok süslü ya da karmaşık kelimeler ve cümlelerle üretilmediğini; tam tersi duyduklarımız bize doğallaşmış rutinleşmiş sözcükler aracılığıyla üretildiğini göstermektedir. Tüm siyasi toplumsal projelerin atıfta bulunduğu milliyetçilik, bu nedenle kamusal tartışmaların ve söylemlerin de çerçevesini belirlemektedir. Siyasetçilerin milletin yeniden üretimindeki etkileri, saygınlıklarından ya da geniş etkiye sahip kişiler olmalarından değil, esas olarak tanıdık ve bilindik simalar olmalarından dolayıdır. Yüzleri düzenli olarak gazete ve TV’lerde görünen siyasetçilerin neyi nasıl söyledikleri bu açıdan oldukça önemlidir. Billig, milli kimlikleri ve milliyetçiliğin varlığını sıcak tutan siyasetçilerin hareketleri, söylemleri ve bilinçli olarak farkına varılamayan bu yüzden sorgulanamayan ‘dil alışkanlıkları’ olduğunu söyler. Sıradan milliyetçiliğin en kritik kelimeleri çoğu zaman fark edilmeyenlerdir. ‘Biz’, ‘millet’, ‘milletimiz’ gibi kelimeleri sıklıkla kullanan siyasetçiler bu kelimelerle ‘millet’e ‘millet adına’ seslenmiş olurlar.(Billig, 113,117). Bu retoriklere her gün maruz kalan insanlar böylelikle vatanlarını, kimliklerini kanıksayarak, milli devletlerini de doğal ve normal

olarak algırlarlar. Milliyetçi söylemi sadece sağ siyasi kişi ve partilerin söylemiyle sınırlandırılması milliyetçiliğin etki alanının hafife alınmasına neden olur.

Günümüzde toplumsal ilişkiler içerisinde kültürel ve toplumsal gerçeklik olarak kendisini sürekli yeniden üreten milliyetçilik, modern bir gereklilik olarak da varlığını olumlamaktadır. Milliyetçilik ve milli kimlik doğal, verili bir temsil değil hayatı, toplumu ve dünyayı anlamlandıran bir söylem olarak ele aldığımızda toplumsal ve kültürel oluşumların arkasındaki pratikleri anlamlandırabiliriz. İdeolojik bir söylem biçimi olarak görülmesi gereken milliyetçilik bu yüzden de çok boyutlu olarak analiz edilmeye ihtiyaç duyar. Yalnızca ayrılıkçı hareketlere, kitlesel katliamlara yol açan yayılmacı, saldırgan ideolojilerle sınırlandırılır ya da ‘biz’ de olmayan ama ‘öteki’nde olan bir sorun olarak görülürse milliyetçiliğin etki alanının genişliği ve gücü yeterince anlaşılacaktır. Bu nedenle salt kriz dönemlerine odaklanarak milliyetçiliği anlamaya çalışmak onu günlük kültürel ve toplumsal ilişkilerde yeniden üretilme biçimlerinin gözden kaçırılması demektir. Bir siyasi doktrin olmaktan çok bir kültür biçimi olarak kendisini konumlandıran milliyetçilik tam da bu nedenle aynı zamanda dilsel ve tarihsel bilinç biçimidir. Bu bağlamda milliyetçiliği kolektif kimlik türü olan milli kimliğin inşasına katkıda bulunan popüler kültür ve onun yaygınlaşmasında önemli rolü olan medyanın çözümlenmesi de oldukça önemlidir. Milliyetçilik toplumsal, kültürel ilişkilere nüfuz eden esnek yapısından ötürü farklı ideoloji ve söylem yapılarına kolayca eklenmesini mümkün kılarken bu esnek yapıyla sürekli ve hegemonik bir güç haline gelmesini de olanaklı kılar. Milliyetçiliğin hegemonik bir güç olabilmesi için düzenli ve sürekli olarak millet/ulus çatısı altındaki insanlar adına konuşması gerekir. Yani tek tek bireylere aynı içerikler sağlayarak onları gönüllü olarak hegemonik ilişkiler ağına bağlamalı. Milleti hayali bir bütünlük olarak koruyan söylem ve pratikler hem belirleyen hem de belirlenen olarak değerlendirmek mümkün. Her daim bir ‘öteki’sine ihtiyaç duyan milliyetçilik ve ‘biz’in kurgulanması için bu ‘öteki’lerden ayırt edilmesi ve tarihsel, geleneksel anlamların düzenli olarak kullanılmasına ve bunları yeniden ‘icat’ edilmesine gerek duyar. İnsan doğasının sanki bir parçasıymış gibi görülen milliyetçilik, tarihsel olarak da sürekli yeniden inşa edilen olduğu için olumsal

bir kimlik biçimi olarak lanse edilir. Milliyetçilik her gün sayısız küçük alışkanlıklarla, pratiklerle yeniden üretilir ve bu yeniden üretim o kadar fark edilmeden, doğalmış gibi gerçekleşir ki günlük olağan yaşam tarzının bir parçası olarak aynı zamanda değerlendirme ölçütüne dönüşebildiğini sayısız kez gözlemleyebiliyoruz.

3. BÖLÜM

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN TARİHSEL KURULUŞU

3.1. Cumhuriyet Öncesi Türk Milliyetçiliği

Osmanlı imparatorluğu 19. yüzyıl ile birlikte milliyetçi hareketlerle yüz yüze geldi. İmparatorluğa karşı ilk bağımsızlık hareketlerini Yunanlılar ve Sırp'lar başlattı. Daha sonra diğer haklar da bağımsızlıkları için Osmanlı'ya başkaldırarak imparatorluğun dağılmasında rol oynadı. Özellikle Batı karşısında kaybettiği gücünü yeniden kazanmaya çalışan Osmanlı devleti, bunun yolunun Batılılaşmada ve modernleşmekten geçtiğine ikna olarak bir takım siyasi, sosyal ve hukuki reformlara girişti. Ancak gelinen zorunlu tarihsel aşamada yapılan bu reformlar da beklentileri karşılamayınca imparatorluğun dağılma süreci de hızlandı. Osmanlı'da Türk milliyetçiliği, imparatorluğun yeni toplumsal ve siyasi koşullar karşısında gücünü her geçen gün daha da yitiriyor olması ve dağılma tehlikesi ile karşı karşıya olması sebebiyle imparatorluğu ayakta tutma arayışları sürdürürken, Türkçülük de bu arayışların bir sonucu olarak tarih sahnesinde belirdi.

İmparatorluğu ayakta tutmak için ortaya atılan projeler olan Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük, Yusuf Akçura'nın kavramsallaştırmasıyla "üç tarz-ı siyaset" olarak adlandırılmıştır (Tunaya, 2003: 205). Dağılmayla yüz yüze gelen imparatorluğu ayakta tutmak için ilk önce Osmanlıcılık ve İslamcılık projeleri ortaya atıldı. Ancak bu iki proje başarısız olunca bunların yerine bir grup Osmanlı eliti Türkçülüğe rağbet etti ve imparatorluğu ayakta tutacak yegane projenin bu olduğu düşünölmeye başlandı. Osmanlıcılık ve İslamcılık fikri ile imparatorluğun sınırları daha fazla daralmadan korunması esas alınmış ve dolayısıyla yalnızca bir etnik kökene vurguda bulunmamıştır. Bu iki projenin daha sonra şekillenmeye başlayacak Türk milliyetçiliğinin ön nüvelerini oluşturduğu söylenebilir.

Türkçülüğün önemli isimlerinden biri olan Rıza Nur anılarında Osmanlının bu döneminde zorunlu şartları içinde Türk milliyetçiliği hakkındaki hissiyatını şöyle ortaya koyar:

“Ben Türklük için can veriyorum; fakat bunu gizli leğen gibi taşıyorum. Kimseye söyleyemiyorum. Çünkü biz bunu yaparsak, diğerleri de zamirlerini açığa vurmağa meşru bir sebep bulacaklar. Bu da memleketin parçalanması ve inkırazı demektir. Vatan, İškodra’dan Yemen’e kadar uzanıyor. İçinde yetmiş iki buçuk millet var. Bu hal Türkiye’nin en büyük zaafı ve hayatını daima tehdit eden en büyük tehlike idi. Bu sebeple milli fırkaların teşekkülünden tüylerim ürperiyordu” (Nur,1967: 333).

Türk milliyetçiliğinin temel karakteristiğinin, ‘öteki’lerin varlığı üzerinden öfkeyle savunduğu ‘biz’ duygusuyla oluştuğundan söz edebiliriz. Tanzimat ile birlikte ilerleme adı altında yapılan reformların sonuçlarını halk, devletin Avrupa maliyecilerine daha fazla borçlanması, Hıristiyan halkın Avrupa ticaretinden zenginleşmesi karşısında Türk halkının sefaletе düşmesi, devlete de Rum ve Ermeni sarrafların, özel teşebbüsçülerinin hakim olmasını sorumlu tutuyordu. Bu öfkenin yarattığı duygu, Türk ulusçuluğunun ilk nüvesini oluşturdu (Berkes, 1997:54-55). Tabandaki bu hoşnutsuzluğun bilinçli ve örgütlü olduğundan söz edilemez ancak yönetici sınıf bakımından bu duygunun siyasallaştığını ve onlarda bilinç oluşturduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu duygu Islahat Fermanı’yla birlikte daha da görünür hale geldi. Gayrimüslimlerle yabancıların kendilerine sağlanan hukuksal imkanları Müslüman tebaayı geride bırakacak şekilde kullandıkları görülmüş ve Türk düşünürleri de bu durumu Batıya verilmiş tavizler olarak değerlendirmişlerdir (Mardin, 2001:16). Bu yaklaşım daha sonra kurulacak Cumhuriyet projesinin de temel mantığını oluşturacaktı. Osmanlı İmparatorluğu’nda dinin çok işlevselliğinden ötürü kavimsel ve etnik kökenlere dayalı siyasetlerin gelişmesine imkan verilmiyordu. Özellikle seküler bir ideolojinin kimlik tanımlaması ekseninde bu kitlenin birleşmesi çok güçlü. Bir diğer etken Anadolu Türkmen halkının Osmanlı’nın dinsel baskınlığından ötürü Türklük kökenlerine karşı oldukça yabancılaşmış olmasını gösterebiliriz. Hatta İstanbul’da Türk ismi ‘kaba-köylü’ anlamına eşdeğerde kullanılıyordu. 19. yüzyılda bir İngiliz seyyah: “Günümüzde Türk ismi çok nadir kullanılmaktadır.

Bu ismi yalnız iki şekilde duydum: Ya bir ırkı ayırt edebilmek için (mesela bir köyün Türk köyü olup olmadığını soruyorsunuz) ya da hor görme için (mesela İngilizce’de birisine nasıl blockhead ‘beyinsiz’ diye bağırlırsa) Türkler de ‘Türkkafalı’ tabirini kullanıyorlar” diye yazıyordu (Akt: Kushner, 1979: 29).

Böyle bir durumda Türklüğün kendiliğinden gelişme gösterip bir çekim merkezi olamayacağı görüldü. Bu düşünceden hareketle, özellikle Türk olmayanların öncülüğünde dil ve tarih alanındaki çalışmalar Türk milliyetçiliği ideolojisini oluştururken, bu ideolojik milliyetçilik eliyle de yeni bir ulus inşa etme çalışmalarına girişildi. Türk milliyetçiliğinin Osmanlı imparatorluğu içerisinde ortaya çıkıp gelişmesi ve bu ideolojinin daha sonra bir sistematığe kavuşması Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp’ın çalışmalarıyla gerçekleşti (Yaşlı, 2008: 64-65).

Ziya Gökalp, ulus oluşumunu üç aşamalı bir sürecin sonucu olarak yorumlar. Buna göre, dil ve ırk birliğine dayalı kabile toplumundan, din birliğine yaslanan ümmete, oradan da kültür ve uygarlığın bileşmesinden ulus tanımlamasına ulaşmaktadır. Osmanlı devletinden Türk ulusunun çıkması için hem uluslar arası uygarlığın hem de ulusal kültürün benimsenmesi gerekmektedir. Gökalp’ın fikirlerinin temelinde, din ile milliyetçilik arasındaki gerilimin, dinin milliyetin asli bir unsuru olarak tanımlanması yoluyla aşılacağını iddia etmiştir. İslamın uygarlık değerlerine yakınlığını işleyerek bu uyumla ‘Muassır İslam Türklüğü’ne odaklanır (Bora, 2003:24). Bu arayışın temel felsefesi, Batı dünyasının teknik olanakları ile İslam’ın kültürel olumluluğunu, Türklük kimliğinde birleştirmektir. Gökalp’ın bu düşünceleri, Cumhuriyet’i kuran kadroların için önemli bir başvuru kaynağı olmuştur. Gökalp, ne kadar din olgusuna her fırsatta vurguda bulunmuş olsa da önceliği milli bir dil, tarih ve ekonomi alanına vermektedir. Bütün bunları aynı yerde birleştirme formülünü kültür kavramıyla açıklarken şunları belirtir:

“Dilsel bir bağımsızlık, siyasal bir bağımsızlığın başlangıcıdır. Bir budun, ulusal dilini sevmekle, ulusal edebiyatını bu ulusal dil üzerine kurmaya başladığı anda kurutuluş vaadini almış demektir. Dilden sonra tarih gelir. Bir budun tarihin en eski kaynaklarına çıkarak ulusal yaşamının ilk gelişme atılımlarını duyarsa, yitirmiş olduğu ruhu yeniden bulmuş olur. Tarihten aldığı

feyizlere, halkın derinliklerinden çıkardığı efsaneleri, öyküleri, söylentileri, ekledikten sonra ulusal maneviyatı bütünüyle kurar. O zaman şiir ve sanatın konularını, imgelerini, anıştırmalarını, hep bu ulusal aktararak edebiyat ve güzel sanatlara kişilik verir. Bundan sonra da din, eğitim ve ekonomi gelir. Özgür, ulusal bir eğitim, önce ulusal dil ve tarihe, sonra da ekonomik bağımsızlık ilkelerine dayanır. Ve bütün manevi feyizlerini dinden alır” (Gökalp, 1976: 40).

Ne var ki Gökalp milli kültürü korumak adına Batılı kültürü reddetmekte, Batı uygarlığı şahsında evrensel medeniyeti yalnızca teknolojiye indirgeyerek Batı merkezli kültürel renkleri göz ardı etmektedir. Bu yaklaşım yine cumhuriyetin kurucu zihinsel kodlarına benzerliği bakımından dikkat çekicidir. Özellikle Gökalp’ın milleti paylaşılan kültür bağlamında aynı dili konuşan, aynı duyguları, idealler, din ve ahlak öğeleri paylaşan topluluk olarak tanımlaması, Cumhuriyetin ulus inşa sürecinde toplumun derin tarihsel köklerinin sistematik bir çabayla oluşturulmasına önemli bir referans kaynağı oluşturmuştur.

Yusuf Akçura ise imparatorlukta Türkçülük fikrinin ortaya çıkışında esas olarak ‘dil’ üzerine yapılan çalışmaların önemli olduğunu ifade eder. Akçura, “Üç Tarz-ı Siyaset” isimli makelesinde Türkçülüğü, Osmanlı İmparatorluğu’nun kurtuluşu için ortaya atılan çözüm önerilerinden biri olarak şu şekilde formüle etmiştir (Yaşlı, 2008: 73):

“Osmanlı ülkelerinde, garpten feyz alarak kuvvet kazanmak ve terakki arzuları uyanalı, belli başlı üç siyasi yol tasavvur ve takip edildi sanıyorum: Birincisi, Osmanlı hükümetine tabi muhtelif milletleri temsil ederek ve birleştirerek bir Osmanlı Milleti vücuda getirmek. İkincisi, hilafet hakkının Osmanlı Devleti hükümdarında olmasından yararlanarak bütün İslamları söz konusu hükümetin idaresinde siyaseten birleştirmek (Frenklerin Panislamisme dedikleri); üçüncüsü ırka dayanan siyasi bir Türk milleti teşkil etmek” (Akçura, 2005: 35).

Akçura’ya göre Osmanlı milleti fikrinin tutmamasının nedeni Müslüman tebaa ile Türklerin karşı çıkmasıydı. Gerekçe olarak da şunu söyler: “Altı yüz yıllık hakimiyetleri hukuken bitecek ve bunca yıllar hükümleri altında görmeye

alıştıkları reaya ile müsavat derecesine ineceklerdi” (Akçura, 2005: 50). İmparatorluk tebaasını vatandaş haline getirerek onlara bir ortak kimlik kazandırmak ve böylelikle de dağılmayı engellemek gibi bir hedefi olan Osmanlıcılık, hedeflenen sonucun aksine çok daha farklı politik gelişmelere neden olduğunu Kemal Karpat şöyle izah edecekti: “Osmanlıcılık, birlik yaratmak yerine, kullarını Müslümanlar ve Hıristiyanlar olarak ikiye bölüp, dini kimliklerini keskinleştirerek siyasileşmesine yardımcı oldu. Karşılığında, bu kimlikler, Hıristiyanlar arasında ve sonraları daha az düzeyde Müslümanlar arasında, siyasi, etnik ve dil birliğı bilincini besleyen siyasal bir kimliğe dönüştü” (Karpat, 2004: 29).

Akçura, Osmanlıcılık ve İslamcılık’ın tutmayacağını anladıktan sonra Türkçülük siyasetini öne sürerek, “Osmanlı ülkelerindeki Türklerin hem dini, hem ırki bağlar ile pek sıkı, yalnız dini olmaktan sıkı birleşecek ve esasen Türk olmadığı halde bir dereceye kadar Türkleşmiş sair Müslim unsurlar daha ziyade Türklüğü benimseyecek ve henüz hiç benimsememiş unsurlar da Türkleştirilebilecektir.” (Akçura, 2004:58) düşüncesini savunur. Akçura, bu durumda enerjinin pan-islamizm ve Osmanlıcılık gibi geçerliliğı olmayan düşüncelere harcanacağı yerde bu enerjinin bir ulus bilinci inşa etmek için harcanmasını söylüyordu. Bundaki amacını, Türklere ve Türkleşmiş topluluklara Türklük bilincinin aşılmasıyla dünyadaki tüm Türklerin siyasal birliğini sağlama (Yıldız, 2001:71) ve bu birliğini sağlamamın temeli de ‘ırk’ olması gerektiğini belirtir. Akçura ırk sözcüğüyle İslam’ın yardımı olmaksızın kendisini tanımlayabilen etnik bir Türk bütünlüğünü ifade etmektedir. Artık dinlerin milli kimliklerin hizmetine girdiğini, dolayısıyla İslam’ın da Türk ırkının hizmetine girmesi gerektiğini söyler. Akçura’nın, Ziya Gökalp’in dinin ulusal kültürün ayrılmaz bir parçası olduğu görüşünden farklı olarak daha özcü ve etnisist bir yaklaşım geliştirdiğini belirtmek mümkün.

Daha sonra üzerinde duracağımız Cumhuriyet döneminin ideolojik içeriğı önemli ölçüde Akçura’nın düşünceleriyle paralellik göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti ulus devlet kurucularının Türk milliyetçiliğinin ideolojik temellerini oluşturan Akçura’nın laik ve etnik fikirlerinden etkilendiğı açıktır. 1.Dünya Savaşı’nın kaybedilmesinden ve imparatorluğun fiili olarak yıkılışı ardından Türkçülük düşüncesi, 1920 yılında Meclis-i Mebusan tarafından ilan

edilen ve sonradan “Misak-ı Milli”ye uygun olarak yeniden tarif edilen daha dar bir coğrafi mekânın, Anadolu topraklarının işgalden kurtarılması üzerine varlığını devam ettirmek zorunda kalacaktır.

18. yüzyılın sonundan başlayarak 19. Yüzyıl reform hareketleriyle devam eden dönemde Türk milliyetçiliğinin kurucu ideolojisi olan Türkçülüğün giderek filizlendiği görülürken, bu birikimin daha sonra Türk ulusal kimliğine dayalı Cumhuriyet projesiyle de pratikleştiğini söyleyebiliriz.

3.2. Cumhuriyetin Kurucu unsuru olarak Türk Milliyetçiliği

Ulusal duygunun sürekliliği, gerektiğinde düzenli olarak tekrarlanmasıyla sağlanır. Türk ulusal kimliği inşa süreci de aynı aidiyet hissinden kaynaklı söylem ve pratiklerin düzenli olarak tekrarlanmasından faydalandığını görüyoruz. Cumhuriyetin ulus inşa sürecinde, vatandaşlık temeline dayalı Fransız tipi sınırları belirli bir toprak parçası üzerinde kurulan teritoryal milliyetçilik ile Alman kökenli ırk ve etnik kökeni esas alan milliyetçilik farklı yoğunluklarda kendisini göstermiştir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Türkçü kadrolar yürüttükleri mücadelenin meşruiyetini İslami referanslarla sağlamak zorunda kalmışlardır. Ancak bunun stratejik bir karar olmaktan öte toplumun Osmanlı’dan kalma dini sosyal yapısından ötürü ve mücadelenin desteklenmesi başarıya ulaşması için zorunlu bir taktikti. Nitekim Cumhuriyet’in ilanını izleyen yıllarda laikliğin milliyetçilikte başat unsur haline getirilmesi bunu doğrulamaktadır. Cumhuriyet resmi ideolojisinin benimsemiş gibi görüldüğü Batı tipi vatandaşlık kabulü, uygulamada önemli ölçüde belirginleşen etnik vurgu ve yabancıların olumsuzlanmasında kendini göstermektedir. Bu yaklaşıma, sınıfsal vurgulardan kaçınan Kemalist kadroların, homojen bir millet yaratma arzusu da katkı da bulunmuştur.

Milli Mücadele’den sonra yaşanan dönüşümleri dikkate alan Yıldız, Türk milliyetçiliğini üç döneme ayırmıştır. Birinci dönem 1919-1923 yılları arasına tekabül Milli Mücadele dönemi, 1924-1929 yılları arasına tekabül eden Cumhuriyetçi Dönem ve 1929-1938 yılları arasındaki Halkta Birlik Dönemi (Yıldız, 2001: 16-17).

Birinci dönemi oluşturan Milli Mücadele yıllarında (1919-1923) Türk ulusal kimliği daha çok baskın dini bir karaktere sahipti. Bu yıllarda reel politika gereği millet müslümanlıkla iç içe tanımlanmış, resmi politik söylem de Anadolu'daki etnik çoğulculuğu sıklıkla dillendirmiştir. 1924-1929 döneminde önceki dönemlere oranla dini tanımlardan önemli ölçüde bir kopuş gerçekleştirilmiş, çoğulcu söylem de terk edilerek Türk ulusal kimliği cumhuriyetin temel karakteri olarak tanımlanıp ön plana çıkarılmıştır. Dinin hem siyasi hem de sosyal belirleyiciliği sınırlandırılırken, devletin gözetiminde dinin temel varlığı koruma altına alınmış fiili olarak da yalnızca bireysel alanlarda ve mabetlerde yaşanmasını düzenleyen katı bir laiklik ilkesi cumhuriyetin temel ilkesi olarak esas alınmıştır. Bu tanımın temel mantığı, dilde, kültürde, ülküde birlik olarak formüle edilmiştir. Hukuki ve siyasi bir mahiyet gösteren cumhuriyetçi tanımın politik içeriği, hukuki tanımlamalarına kıyasla çok daha belirleyici bir öneme sahip olmuştur. Bu tanıma göre, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan ve Türkçe konuşan, Türk kültürüyle yetişmiş ve cumhuriyet ülküsüne sadık herkes, Türk olarak kabul edilmekteydi. Türk ulusal kimliğinin inşa sürecinde üçüncü safhayı (1929-1938), ulusal topluluğu etniklik ekseninde tanımlayan ve ortak ırki köken duygusunu temel alan ırksallığa dayalı motiflerin, cumhuriyetçi tanıma eklenmesi çabaları oluşturmuştur. Bunun sembolik düzeydeki yansıması, dilde, kültürde, kanda birliğin yeni anlamlarını oluşturmasıdır. Cumhuriyet ülküsünün cezbedici bir ideal olarak zayıflığı, ortak köken duygusunu ortak payda olarak alan, mitik ve sözde bilimsel ırki soya dayalı ulusal süreklilik tezinin Türk ulusal kimliği içinde yapısal bir değer kazanmasına yol açmıştır (Yıldız, 2001: 16-17). Milli sıfatı, Milli Mücadele sırasındaki söylemsel kullanımda etnik olarak Türk milletine göndermede bulunmak yerine esas olarak İslami olana işaret etmiştir. TBMM'nin açılışı görkemli dini tören eşliğinde gerçekleşmiştir. Özellikle Cuma gününe denk getirilen açılış dualar ve kurban kesilme ritüelleri eşliğinde gerçekleşmiştir (Küçük, 2003: 68). Kuşkusuz bundaki amaç Anadolu'daki diğer müslüman etnik toplulukları, din kardeşliği üzerinden maddi-manevi güçlerini milli mücadeleye katarak milli devletin çizgisinde buluşturmaktır. İslam'ın, Milli Mücadele'yi yürütenler nezdindeki en önemli referans noktası olduğunu özellikle savaşın bitişinin ardından imzalanan Lozan Antlaşması'nda da görebiliyoruz. Lozan'da azınlık tanımı, Türkiye'de yaşayan

Gayrimüslimlerle sınırlandırılmış, böylelikle Türk ulusal kimliğinin müslümanlıkla eş değer olarak görülmesi olgusu bu anlaşma metni ile uluslararası hukuka da girmiştir.

Benzer şekilde Yunanistan'la yapılan nüfus mübadelesinde de esas kriter müslümanlık olmuştur. Mübadele anlaşmasının ilk maddesindeki, "1 Mayıs 1923'ten itibaren Türkiye'de yerleşik Rum Ortodoks dinine mensup Türk vatandaşları ile Yunanistan'da yerleşik İslam dinine mensup Yunan vatandaşları zorunlu mübadeleye tabi tutulacaktır" hükmü, mübadeleye tabi tutulacak olanların Rumlarla Türkler değil, Rum Ortodokslarla, Yunanistan'da yaşayan Müslümanlar olduğunu ortaya koymuş dolayısıyla vatandaş olarak tanımlananlardan esas olarak kastedilenin İslam dinine mensup olanlardır. Cumhuriyetin seçkin kurucu kadroları her ne kadar dini söylemleri kullanmış olsalar da zihniyetini büyük ölçüde belirleyen batılı Aydınlanma felsefesine uzanan pozitivist rasyonel ve laik saikler olmuştur. Bu ilkelerden yola çıkarak ilerlemenin yalnızca bilimsel akıl yoluyla olacağına inanan ve bunu siyasi ideolojisinde katı biçimde belirginleştiren İttihat ve Terakki kadrolarınca benimsenip pratikleştirilmiştir. Milli mücadeleyi yöneten sivil-asker kadrolar da genel olarak İttihatçıların bu zihinsel yaklaşımını benimsemişlerdir. Bu seçkinlerin ana hedefi, modern eğitim, akılcılık ve laiklik gibi temel çerçeveler ekseninde çağdaşlık seviyesine varmaktır. Zorlu ve karmaşık mücadele yıllarında geniş kesimlerin desteğine duyulan ihtiyaç sebebiyle, özellikle din üzerinden halkla kurulan ilişkilerin, temel hedefe varmanın başlangıcı için önemli getirileri olmuştur.

Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonraki ikinci ve üçüncü dönemde, ulus devlet milliyetçiliği ekseninde vatandaşlık tanımlamaları önemli ölçüde farklılaşmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile yaşanan değişim, 1924 Anayasası'nın içeriğiyle yeni bir rotaya yönlendirildi. Kemalist devlet biçimini tanımlamak için içeriği oluşturulan 1924 Anayasası, alınan çeşitli siyasi kararları bünyesinde barındırmasıyla birlikte yasal bir çerçeve kazanmıştır. 1 Kasım 1922'de TBMM tarafından kaldırılmış olan Saltanat Kanunu ile 29 Ekim'de ilan edilen Cumhuriyet, bu anayasanın birinci maddesini oluşturmuştur. 1921 Anayasa'sında devlet dini olarak kabul edilen İslam, 1924'te kaldırılan Hilafet kurumuna karşın 1928'e dek anayasadaki varlığını korumuştur.

1924 Anayasası'nın 88. maddesindeki, "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla (Türk) ıtlak olunur" şeklindeki hükme bakarak yeni kurulan devletin milliyetçiliğinin Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı vatandaşlık temelli anlayıştan yararlanarak oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Bu aynı zamanda ulusal kimliğin siyasi ve hukuki bir perspektifle tanımlanması anlamına gelmektedir. Ancak, uygulamada vatandaşlık temelinde tanımlanan Türklük ile etnik kökenden kaynaklanan Türklük arasında önemli bir mesafe konmuştur. "Cumhuriyetçi tanım hiçbir zaman hukuki veçheyi Türk olmak için yeterli görmemiştir" Türk vatandaşlığı ile Türk ulusal kimliği arasında hiçbir zaman tam bir örtüşme söz konusu olmamış bu nedenle de "Türk vatandaşlığı kurumu şemsiye bir ulusal kimlik için sağlam bir zemin oluşturmamıştır" (Yıldız, 2001: 140).

1924 anayasasının gerekçesi de, Türklüğün vatandaşlığa dayalı tanımı ile milliyet esasına dayalı tanımı arasındaki mesafeyi ortaya koymaktadır: "Devletimiz bir devleti milliyedir. Beynelmilel veyahut fevkalmilel bir devlet değildir. Devlet, Türkten başka bir millet tanımaz. Memleket dâhilinde hukuku mütesaviyeyi haiz başka ırktan gelme kimseler bulunduğu bunların ırki mübaneyetlerini mâni milliyet tanımak caiz olamaz. Kezalik hürriyeti vicdan musaddak olduğundan ihtilafı din de mâni milliyet addedilmemiştir" (Yeğen,1999:118). 1924 Anayasası'nın üzerinden henüz bir yıl geçmişken İsmet İnönü'nün Şeyh Sait isyanının ardından Türk Ocakları İkinci Kurultayı'nda yaptığı konuşma, bu bağlamı oldukça açıklayıcı şekilde ortaya koymaktadır: "Biz açıkça milliyetçiyiz... ve milliyetçilik bizim yegane birlik unsurumuzdur. Türk ekseriyetinde diğer unsurların (etnik toplulukların) hiçbir nüfuzu yoktur. Vazifemiz Türk vatani içinde Türk olmayanları behemehal Türk yapmaktır. Türklere ve Türklüğe muhalefet edecek anasını kesip atacağız. Ülkeye hizmet edeceklerde her şeyin üstünde aradığımız Türk olmalarıdır" (Yıldız, 2001: 155-156).

Cumhuriyet Halk Partisi de 1931'de yaptığı üçüncü kongresinde partinin Kemalist ideolojik programını kabul etti. Program, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Devletçilik, Halkçılık, Laiklik ve İnkılapçılık olmak üzere altı ilkedden oluşuyordu. Kabul edilen bu programda dikkat çekici bir husus da Demokrasi gibi bir ilkeye yer verilmemiş olmasıdır. Bu ilkenin programa dahil

edilmemiş olmasının sebeplerinden biri devletin toplum üzerinde kurmak istediği otoriter ve dönüştürücü etkiye bunun engel teşkil etme potansiyelinin bulunmasıdır (Kadioğlu, 1999: 47). Bu sürecin şekillenmesinde 1929'da Avrupa baş gösteren büyük ekonomik buhranın yarattığı siyasi atmosferin yanı sıra, otoriter rejimlerin yükselişe geçmesi ve bunun sonucu olarak yükselen faşizmin ideolojik ihtiyaca daha işlevsel cevap vermiş olması, Cumhuriyet kadrolarının da kafalarındaki otoriter model için bu ideolojiye eğilim gösterip onu önemli bir destekleyici olarak değerlendirmişlerdir. Ahmad, otoriter devletler sınıfsal haklar ve farklılıkların milleti böleceği düşüncesiyle bunların dışlandıkları değerlendirmesinde bulunurken özellikle kriz dönemlerinde başarıya ulaşan otoriter devletçi Faşizan siyasetin Kemalizm ile ortak noktalar oluşturduğuna dikkat çeker (Ahmad, 1991:18).

Kemalist milliyetçilik Türk milli kimliğini belirlerken, ırktan kurucu bir unsur olarak yararlanmıştır. Rejimin tamamen ırkçı değilse bile, ırkçılığa göz kırpan etnik temelli politikaları devreye sokuşu ve vatandaşlık ile Türk olma arasındaki mesafenin gündelik hayatta giderek açılması, uluslararası konjoktürün de otoriter rejimlerin yaygınlaşmasına uygun olduğu 1930'lu yıllara rastlar. 1930'larda özellikle azınlıklar ırkçı kampanyaların hedefi olmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında askeri liselere giriş 'öz Türk ırkından olma' şartı getirilmiş Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün burs vereceği öğrencilerde aradığı niteliklere "öz Türk ırkından olma" da eklenmiş, aynı şekilde Nafia Vekâleti de bursla Avrupa'ya göndereceği öğrencilerde aynı şartı aramıştır (Yıldız, 2002: 410).

Bu uygulamaları anlamak için Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi bize önemli ipuçları vermektedir. Kemalist ulus inşa pratiği, Türklük temelinde ulusal türdeşliği sağlamaya yönelik bir mühendislik projesidir. Söz konusu türdeşliği sağlamak için 1930'lu yıllarda hem yasal hem de fiili olarak atılan adımlar Türkiye'nin siyasi ve ideolojik temel belirleyicileri olmuştur. 1930'dan itibaren Cumhuriyet ideolojisinin kurumsallaşmasıyla birlikte etnik Türk kimliğinin vatandaş olarak tanımlanan tüm kesimlere benimsetilmesine girişildi (Aydın, 1993: 227). Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi tam da bu ideolojinin söylemsel altyapısının inşası için 'icat edilmiş'lerdir. Anderson'un 'hayali cemaatler' kavramına atıfla söylersek yeni rejim bir ulusa sahip

olabilmek için, o ulusun kurgusal bir tarih inşasına girişmiştir. Özellikle Alman tipi ırksal milliyetçilik arkeoloji ve antropoloji çalışmaları yoluyla ulusun tarihsel derinliklerine inerek milli kültürü bozmadan ortaya çıkararak asıl hedef olarak bunu bir ulus devlete bağlamayı amaçlıyordu. Böylece bir kültür geçmişten bugüne bozulmadan sürekliliği sağlanacak ve bu kültürü taşıyan ırkın saflığı tarih boyunca bozulmadığı anlaşılmış olacaktı. Türk kimliği kurgulanırken Osmanlılık kimliğinin bir devamı olarak sürdürülmesi yerine kökü daha eski zamanlara dayanan farklı bir tarihsel geçmişe ait olduğu düşüncesinden hareket edilerek tasarlandı.

Türk milli kimliğinin oluşumuna girilirken, Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi bu oluşumun iki temel resmi düzeyini temsil etmektedir. Türk Tarih Tezi, Türklerin Osmanlı İmparatorluğu'ndan da önce medeniyete katkı sağlamış bir uygarlık olduğu tezinden hareket ederken, Güneş Dil Teorisi, arı Türkçe'nin birçok dilin temelini oluşturduğunu ileri sürmektedir (Mardin, 2006:66). Bu her iki oluşumun yoktan bir milli bilinç oluşturma konusunda önemli katkılar sağladığı inkar edilemez. Ulusal kimliklerin ideolojik olarak yüklendiği iki alan olan dil ve tarih inşa süreçlerindeki benzer rolleri dikkat çekicidir. Güneş Dil Teorisi ile vatandaşlığa bağlı cumhuriyetçilik ilkesi gözardı edilerek etniklikle tanımlanan cumhuriyetçilik anlayışı ön plana çıkartılmıştır. Böylece Türk ulusal kimliği, hukuki temelli Cumhuriyetçilikle tanımlanırken fiili olarak soya dayalı etnik anlayışla çevrelenmiştir (Yıldız, 2002: 160). Türk milliyetçiliğinin ileri boyutta yabancı düşmanı, saldırgan ve ırkçı tezahürler barındırması ile resmi düzeyde kabul edilen uygar dünyaya ait vatandaşlık tanımı arasındaki uyumsuzluk günümüzde de gündelik hayatta önemli gerilimlerin kaynağını oluşturmaktadır.

Türk Tarih Tezi, yeni bir tarih icat etme çalışmalarını sürdürürken, milli sınırlar içerisinde bugünün anlamlarını kurgularken evrensel kültür dünyasında 'biricik değerde' olduğunu kanıtlamak için de Türk tarihi dünya medeniyetinin başlıca çıkış noktası olarak belirlemiştir. İlk medeniyetlerin Türkler tarafından kurulduğunu ve dili icat edenin Türkler olduğuna ilişkin iddialar sıralanırken bugünkü Batı medeniyetinin kurucusunun aslında Türkler olduğu ortaya konulmaya çalışılıyordu. Özellikle Anadolu'daki Hitit, Lidya ve diğer uygarlıkların Türkler tarafından kurulduğunu söylemek Anadolu'nun ezelden

beri Türklere ait olduğunun tescillenmesi anlamına geliyordu ki bu da Anadolu'nun soy kütüğünde sadece Türk ırkının mevcut olduğunu ileri sürüyordu (Yaşlı, 2008:113).

Türk Tarih Tezi ile Güneş Dil Teorisinin bilimsel açıdan bir değeri olmadığı günümüzde Kemalistler de dahil olmak üzere diğer kesimlerin de kabul edip savunmadığı bir gerçek. Ancak bu tezlerin ideolojik söylemlerine günlük yaşamda ve de ders kitaplarında hala sıklıkla rastlamak mümkün. Cumhuriyetin bu dönemlerinde girilen ulus inşa sürecinin ideolojik söylemleri, günümüze kadar uzanan milliyetçiliğin gündelik hayattaki dışlayıcı pratiklerine önemli ölçüde kaynaklık ettiğini ve dolayısıyla bu bağlamların dikkate alınması gerektiğini gösteriyor bize. Günümüzdeki dışlayıcı milliyetçiliği anlamının yolu onun kaynağına inmek ve onu oluşturan düşünsel ve söylemsel alanlara odaklanmaktan geçer. Türk milliyetçiliği, sınıfsal ve etnik farklılıkları dışlayarak aralardaki ayrımları silerek millet olgusuna tarih üstü soyut bir rol biçmektedir. Bunun sonucu olarak Cumhuriyet'in 'ezeli milli sürecin, milletin tarihsel akışının modern uğrağı' olmaktan başka bir anlam taşımaması olmuştur (Bora, 2006: 18). Diğer bir deyişle Cumhuriyet ilkesinde halk egemenliği söylemi milliyetçiliğin kapsamı içinde tutulurken, içerik olarak Türklük üzerinden tanımlanan milliyetçilik de ötekilere karşı sürekli bir baskı gücü olarak kullanıldı.

'Türkiye Türklerindir' felsefesiyle bir milli devlet kuran Kemalist kadrolar, çok kimlikli vatandaşlık anlayışına şüpheyle bakarken aynı anda yabancı olana karşı duydukları güvensizliğin tarihsel köklerini de Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecinde kendi milli kurtuluş hareketlerini başlatan toplumlara 'ihanet' yaftasıyla algılanmanın payı olduğunu söylemek mümkün.

Cumhuriyetin kuruluş döneminden devralınan yabancı düşmanlığı ya da yabancıya karşı duyulan şüphenin yol açtığı siyaset geleneği bugün de varlığını sürdürmektedir. Öteki imgesi üzerinden varlığını sürekli kuvvetlendiren Türk milliyetçiliği, ötekilere kolayca reva gördüğü düşman, hain gibi tanımları kullanmayı sürdürürken bu dışlayıcı dil günümüzde popüler söylemler yoluyla daha da yaygınlaşmaktadır. Günlük hayatın tüm alanlarına nüfuz eden bu dil,

tarihin derinliklerinde kendisine referanslar buldukça günlük ilişkilerde yaygınlaşıp etkide bulunması da o derece kolaylaşmaktadır.

3.3 ‘Öteki’lerin Değersizliği Üzerinden Türk Milliyetçiliğın İnşası

Milliyetçilik ideolojisi ‘bizden olmayan’ların, yani ‘öteki’lerin varlığıyla anlam kazanır. Her milliyetçilik ‘bizden olmayan’ları ayırır ve onlardan kendine sınırlar oluşturur. Onların ‘biz’in sınırlarını aşır içerde istedikleri gibi davranmalarına engeller koyar ki aralardaki farklılıklar keskinleşsin ve ‘biz’in saflığı parlansın. Yani ‘öteki’ milliyetçilik ideolojisinin olmazsa olmaz temel yapısını oluşturur. ‘Öteki’ dönemine göre değişken bir kimliğe sahip olabiliyor, bazen çizilen milli sınırların dışındaki düşmandır bazen de aynı sınırlar içerisinde birlikte yaşanan ancak isterik düşmanlığa gerekçe yapılan farklı dini, etnik ya da siyasi yapıya mensup olan toplumsal gruplardır. ‘Öteki’ sınırlar dışında kolayca görülebileceği gibi yurt içinde de ‘hayal edilerek’ tanımlanabilir. Milliyetçiliği temel bir kimlik olarak benimseyenler bu kimliğin referanslarını ‘öteki’olarak tanımladıkları diğer milletlerden oluştururlar. Sosyal ilişkileri, geçmişlerini hatta geleceklerini bu referans aldıkları ‘öteki’ler üzerinden dile getirirler.

Milliyetçilik, tarihsel olarak ‘milletimiz’ karşısında sürekli içeriye sızmaya çalışan zararlılar bulunduğunu farzeder ve bu zararlıların ‘milletimizin kadimliğine’ zarar vermemesi için sürekli tetikte olunması ve gerektiğinde her an onlara karşı taaruza geçilmesini buyurur. Dolayısıyla milliyetçiler ötekilerine karşı aşağılayıcı bir söylem oluşturur, onların önemsizliğini vurgular ve ‘öteki’nin kendine has bir kimliğe sahip olabileceklerini kabul etmek istemezler. ‘Biz-öteki’ ilişkisi bu kapsamda ele alındığında milli yararın nesnel bir değerlendirmeye dayanmadığı da görülür.

Milliyetçilik, evrensel düzeyde kabul gören bir ideoloji olmasından ötürü yaygınlaşma meşruiyetini de beraberinde getirmektedir. Bu meşru yaygınlık beraberinde ‘öteki’ne karşı güvensizliğin yaygınlığını da kaçınılmaz kılmıştır. Biz-onlar ayrımı temel bir anlayışa dönüşmüş ve aynı şekilde egemen bir düşünce biçimine yol açmıştır. Milliyetçilere göre ‘bizim milli değerlerimiz’ en yüce ve hatta en kutsal ilkelerdir. Ötekilerin varlığı ise asla yeterli bir

bütünselliğe kavuşmayan eksikliklerle doludur. ‘Milli değerler’in sürekli dışa karşı korunması gerektiği ‘düşman’ın her an her yerden çıkabileceği paranoyası, milliyetçilik ideolojisinin hayatı bir savaş alanı olarak tanımlanmasını kaçınılmaz kılmıştır. Türk milliyetçiliği ‘iç’ ve ‘dış’ düşman nosyonunu oldukça fazla kullanmış, özellikle ‘iç düşman’ olarak Azınlıklar, Yahudiler, Kürtler, Ermeniler ve hatta Komünistler kodlanmış ve tehlikeli düşman söylemlerini önemli oranda bu toplumsal kesimler üzerine kurmuştur. Türk milliyetçiliğinin dış düşman retorliğini en iyi ifade eden ise ‘Dünyada Türkün Türk’ten başka dostu yoktur’ söylemidir. Atsız, 1934’te yazdığı bir yazıda, “Türk milletinin dışarki düşmanları bütün dünyadır” demiştir. Tevet’e göre de Türk düşmanlığının iki temel sebebi var:

“1- Türk her şeyi ile tarihin en büyük milleti olmuştur. Bütün milletler onu kıskanırlar.

2- Türk, tarihin en asker milletidir. O askerlik ki asla yalnız teknik demek değildir ve en çok bir ırk ve kan meselesidir. Çürük milletleri fesada sokarak çöktürmeği askerli değil, kahpelik addeden Türk, askerliğin hakiki manasında döğüşerek, kendine güvenen harbetmeğe değer milletleri daima yenmiş ve çoklarını mesut hayat demek olan idaresi altına almıştır” (Tevet, 1940: 181).

Özellikle Avrupa’da 1930’larda yükselen Nazi faşizmi gibi otoriter rejimlerin de etkisiyle Türk milliyetçiliğinin içerdeki azınlıklara karşı oldukça düşmanlaştırıcı bir dili ön plana çıkardığını görüyoruz. Atsız, “Musa’nın Necip Evlatları Bilsinler ki:” isimli yazısında “Yahudi denilen mahluku dünyada Yahudi’den ve sütü bozuklardan başka hiç kimse sevmez. Çünkü insanlık daima kuvvete, kahramanlığa ve iyiliğe tapındığı halde Yahudi zilletin, korkaklığın, kötülüğün ve seciyesizliğin örneği olmuştur” dedikten sonra ekler: “Yahudi meselesini ilk halleden memleket Almanya olmuştur. Başka milletler bundan ders alacaklardır.” Yine aynı yıllarda Cevat Rıfat Atilhan tarafından çıkarılan ‘Milli İnkilap’ dergisi anti-semitizmi açık açık savunuyordu. Türkçü milliyetçi ideolojisi içinde İslami yanları ön planda olanların temsilcisi sayılan Atilhan savaş yıllarında ve savaştan sonra da Nazi Almanya’sına karşı duyduğu sempatiyi gizleme ihtiyacı duymuyordu. Nazi Almanya’sının uyguladığı soykırımdan korkan Yahudiler benzer politikanın Türkiye’de de uygulanmasından endişelenerek Türk isimleri almaya ve Türkçe konuşmaya

çaba göstermeleri ‘Milli İnkılap’ yazarlarını kızdırmış ve bunun üzerine dergide “Yahudiler İsimlerimize Dokunmayın” isimli imzasız bir yazı yayınlanmıştır:

“Ticari ve İktisadi zararları yetişmiyormuş gibi ellerini şimdi de en mukaddes noktalara kadar uzatıyorlar. Kahraman Türk ırkının isimlerini çalıyorlar. (...) Oğuzhan, Kayihan, Tekinalp, Cengiz, Bozkurt nasıl olur da nankör bir İspanyol Yahudisinin adı olabilir. Kirli eller buralara kadar uzanmamalı ve Yahudiler tarihi Türk adlarının birer bit pazarı metaı olmadığını bilmelidirler. (...) Türk yavrusu! Cebinden beş kuruş çıkaracağın vakit biraz durakla! Gireceğin yerin firmasına tabelasına bir bak. Eğer orası sana, ırkına ve saadetine düşman birine aitse yazıktır, parana kıyma! Paranı düşmanlara verme” (Milli İnkılap, 1934: 6).

Atılhan’ın ‘Milli İnkılap’, Atsız’ın ‘Orhun’ adlı dergileri yayınlarıyla, 1934’de Trakya bölgesi Yahudilerine karşı girişilen pogromda önemli rol oynamıştır. Milli İnkılap Dergisi’nin 1 Temmuz 1934 tarihli sayısında, Osmanoğlu Rasih imzalı bir yazı yayınlanır ve halk bölgede yaşayan Yahudilere karşı kışkırtılır:

“Edirne kan ağlıyor... Edirne’nin şanlı cumaları Cumartesi oldu artık... Sarayıcı’nın serin rüzgarları eskisi gibi uğuldamiyor. Söğütlerin koyu gölgelerinde kahramanlık hikayeleri anlatılmıyor, orada Musaoğulları günlük kazançlarını hesaplıyorlar. Onlar, dünyanın en soysuz milletidir. Onun için Tanrı onları her vakit ezilmeğe mahkum etmiştir. Bundan büyük adalet mi olur? Niçin onları başımızın üstünde taşıyoruz? Kanımızı emdikleri için mi? Onlar yiğitlikten çok ırak kancık tabiatlı bir millettir. İnsan kişi tabiatına uygun insanlarla dost olur...” (Rasih, 1934: 8).

Araplar da Türk milliyetçiliğinden nasibini almıştır. Türk milliyetçiliği karşısında düşmanın çokluğu hiç eksiz olmaz ve bunlardan biri de Araplardır. Orhan Ozar “Surette dost gözükse bile tarih boyunca en büyük ihanetleri yapan Arap kabileleri her fırsatta bize isyan etmeye, bizi arkadan vurmaya çalışmışlardır.” diyerek Arapların Türklere karşı ihanet ettiğini ima eder. Özellikle resmi milliyetçi söylem kendi laik yönünü vurgulamak için ‘Arapların bize ihaneti’ söylemini sıklıkla kullanmaktadır. Bu söylem ile aynı

zamanda Arapların “iŖe yaramaz bir ulus oldukları” iddası da dile getirilir. Milliyetçi söylemin her fırsatta dillendirdiği, ancak toplumun önemli bir çoğunluğunun bugün de dilinden dūŖürmediđi “İslamın kılıcı Türkler” argümanı Türklerin İslam aleminin lideri olmasının yanı sıra aynı zamanda Arapların da lideri ve kurtarıcısı olduğu ifade edilir. Hatta Türklerin Araplara yaptığı onca iyiliğe karşılık onların Türklere karşı tarihsel bir dūŖmanlık beslemeye devam ettirdiği algısı mevcuttur. Ayrıca Arapların “pis, iŖe yaramaz, tembel” oldukları inancı nerdeyse tüm toplumda karşılık bulabilmektedir. Bu olumsuz tanımlamalar, genelleŖtirilerek tüm ırkın mensupları dahil edilirken, anti-Arap söyleminin hem laik Kemalist milliyetçilerin hem de İslami tonları baskın olan MHP gibi radikal milliyetçi parti söylemlerinde yaygın kullanılmasıyla pekiŖmektedir.

3.4 Türk Milliyetçiliği ve Kürtler

Edward Said (1978) Batının kendini ‘modern’ ve ‘ilerici’ olarak konumlandırarak Ŗark toplumlarını ‘geri’ ve ‘geleneksel’ olarak temsil etmesinin hegemonik yanına iŖaret eder. Ŗark daima yaradılıŖ itibariyle batıdan farklı olarak ele alınmalı ve daima bir deđiŖmez geri kalmıŖlık fikirlilikte değerlendirme konusu yapılmalıdır. Bir ötekileŖtirme süreci olarak kalın bir Dođu/Batı sınırı çizmek; teorileri, destanları, romanları, toplumsal tanımları, Ŗark’a dair politik değerlendirmeler, Ŗark’ın insanlarını, geleneklerini, ‘zihniyetini’ kaderini vs. özenle detaylandıran başlangıç noktası oldu (Said, 1978: 2-3). Batılı egemenler, Batılı olmayan kültürlerin, toplumların ve dinlerin ‘aŖađı’ olduğunu varsayarak, kültürel, askeri, ekonomik ve politik tahakkümlerini meŖrulaŖtırmanın bir aracı olarak kullanmıŖlardır. Bu oryantalist yaklaŖımlar Batı Medeniyeti’nin Dođu toplumları üzerinde kendi hegemonyasını nasıl meŖrulaŖtırdıđını da açıklar. KuŖkusuz oryantalizm sadece toplumlar arası bir düzlemde seyretmeyip aynı zamanda toplumların kendi içinde de yansımaları yaŖanmaktadır. Özellikle toplum içindeki farklı etnik grup ve toplulukların özelleŖtirilen baŖat etnik kimliğe entegrasyonun kolaylaŖtırılması için oryantalist dūŖünce yapısından sıkça faydalanılırken, aynı zamanda eŖit olmayan iktidar iliŖkilerinin sürdürülmesinde de önemli bir iŖlev gördüğünü belirtmek gerekir.

Milliyetçilik ideolojisi, Batı toplumunun kendi politik kültürünü Doğu toplumlarına kolayca empoze etmesi ve özümsemesini kolaylaştırmıştır. Batının iktidar odaklı oryantalist söylemlerini, yerel iktidar güçleri de kendi pragmatik çıkarlarına uygun olarak hegemonyalarını sağlamlaştırma ve sürdürmek için yeniden üretirler. Uluslaşma sürecinin öncülüğünü yapan milliyetçi elitler ‘içeri doğru’ işleyen oryantalizmi ‘yerli’ ilerleme ve modernlik projelerinin ‘ıslah edici’ ve ‘bilimsel’ hedefi, bir öteki olarak ortaya çıktı. Yerlinin dönüşümü Batı’nın terbiyeye dair anlatılarına dönüş yoluyla üstlenilmiştir (Soğuk, 1993: 374). Oryantalist düşünce biçiminin ‘modern’ ve ‘bilimsel’likle kurduğu doğrudan ilişki onun evrensel norm olarak meşruluğunu sağlarken ‘öteki’lerin varlığını da tartışmaya açık hale getiriyordu. Türkiye’de de Kemalistlerin Türk ulusunu kurgulama ve Osmanlı’dan kalan etnik ve dinsel çeşitliliğe sahip toplumu algılama biçimi de sözkonusu oryantalist düşünceyle oldukça ilişkilidir. Hasan Bülent Kahraman’ın dediği gibi “Kemalizm içinde doğduğu topluma ve kendisini üreten koşullara Batılı bir Oryantalist muhakeme ve mantıkla yaklaşma sürecidir” (Kahraman, 2002: 177). Diğer bir ifadeyle Kemalizm kendine ‘geri kalmış’ ve geleneksel Anadolu toplumunu medenileştirme misyonu yüklediğini söyleyebiliriz. Türk milliyetçi elitleri Osmanlı geçmişini dinciliğinden ötürü ‘gericilik’ olarak olumsuzlayarak, batılılığın seküler kültürünü de bunun karşısına ‘ilericilik’ olarak koymuşlardır. Kemalistler “muassır medeniyet seviyesine erişmek” için batılılaşma projesini ulus devlet vasıtasıyla tüm topluma uygulayarak bir tür batı taklidine giriştiler. Modern kentli Türkler kendileri ile kırsal nüfus arasında gördükleri farklılıkları geri, ilkel olgunlaşmamış bir öteki olarak görerek kendilerine uygarlaştırıcı misyon biçmişlerdir. Öyle ki bu durum toplumsal uzlaşmaya bakılmaksızın ‘herkesin iyiliğini’ gözeten duruma göre ödüllendirip cezalandıran ve Türkiye’de bildik “Devlet Baba” imgesini ortaya çıkarmıştır (Heper, 1985:102-3). Bu yaklaşım ‘yerli’ olan halk kendini yönetemez, temsil edemez, eksik ve dönüşüme muhtaç ve bundan dolayı onların yönetilmeye, temsil edilmeye ve dönüştürülmeye ihtiyaçları var gibi bir kurgunun önünü açmıştır. Bu sorumluluğu üstlenenlerin başında gelen Atatürk şöyle demektedir: “İlerleyen ve medenileşen bir millet olarak uygarlık sahasının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fen ile

olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her millet ferдинin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur (...) Bu cahillik yok edilmedikçe yerimizdeyiz. (...) Yerinde duran bir şey ise geriye gidiyor demektir (Atatürk, 2006:388).

Kemalizm çağdaşlaşma misyonu olarak kendi ‘Doğulu’luğunu mümkün olduğunca gözden uzak tutup hatta ortadan kaldırmaya çalışarak homojen bir Türk ulusu yaratma arzusundaydı. Buna ilerlemenin ve de ulusal istikrarın önünde engel olarak gördüğü toplumun etnik, dinsel ve kültürel farklılıklarını homojenleştirerek başlayacaktı. Kemalizm toplumdaki farklılıkları Türkleştirme programı kapsamında kimi zorla kimisi de asimilasyon yoluyla yok sayarak Türk milliyetçiliği söylemini kullanıma sundu. Kemalist milliyetçi ideoloji bu reform projesini topluma dayatırken toplumun önemli bir kısmı da bundan etkilenerek devletin resmi milliyetçi söylemini kullanmaya başladı. Kemalist kadro ve entelektüeller bir ulusun ancak aynı ideal, dil, vatan ve kültürü paylaşan bir toplumdaki meydana gelebileceğine inanmaktaydılar. Batının modernliği ve üstünlüğü, sistematik Türkleştirme projesi olan Kemalizmin uygarlaştırma misyonu haline geldi. Dolayısıyla Batılı olmanın kriteri ‘medeni’ homojen bir Türk ulusu yaratmak için farklı bir dil, kültür ve de büyük bir nüfusa sahip olan Kürtlerin eritilmesini gerektiriyordu. Türk ulusçuluğunun ‘medenileşme zorunluluğu’ 1915-16 arasında Ermenilerin büyük çoğunluğunun imhası, aşağı yukarı 1.2 milyon Yunanlı Ortodoks Hristiyan’ın Yunanistan’a gönderilmesi, 500 bin Müslüman’ın ülkeler arası nüfus mabadelesinin bir parçası olarak Yunanistan’dan Türkiye’ye göç ettirilmesi ile kayda değer bir homojenleşmenin başarılması sayesinde daha belirginlik kazandı (Aktar, 2000: 17-55). Bu tabloda Kürtler sadece resmi algılamada yabancı bir uyruk olarak ortaya çıkmıyordu aynı zamanda ‘yeterince uygar değil’ denilerek ehlileştirilmesi gerekenler olarak düşünülüyordu. Türkiye’de Türk ulusunu yaratma projesi, Kürt etnik kimliğini “unutma, erteleme ve iptal etme” düşüncesiyle paralel yürüyordu (Yeğen, 1999: 120). Kürtler artık Kurtuluş Savaşı yıllarında olduğu gibi ‘kardeş millet’ olarak görülüyor, Türklüklerini ‘unutmuş’ ya da inkar etmiş bu yüzden onlara gerçeğin bildirilmesi gereken ‘Dağ Türkleri’ gözüyle bakılıyordu. Kürtçe de benzer şekilde dejenere olmuş Türkçe olarak görülüyordu.

Özellikle 1925'ten sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi politikasında varlığı açıkça yadsınmış olan Kürtler, siyasette varlıklarıyla değil yokluğuyla tartışma konusu edilmiş, kültürel alandaki izlerinin silinmesi de değişik şekillerde sürdürülmüştür. Kültürel alandaki silme çalışmaları içinde en önemlisi Kürtçe kökenli müzik eserlerinin Türkçe'ye çevirisi yapıp, üstelik hiçbir şekilde Kürtçe kökenli oldukları belirtilmeden Türkçe eserlermiş gibi yaygın kullanıma sunulması olmuştur. Yücel, 1926'da ilki olmak üzere Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yapılan toplamda beş geziyle Kürtçe orjinli halk şarkılarının derlenerek Türkçe'ye çevrildiğini aktarır. "Toplanan ve notaya aktarılan eserler Türkçe'ye çevrilmekte Kürt sanatçılarına da Türkçe okutulmaktadır. İlk derlemelerden bir 'Kürdün Kızı'dır. Eser 'Türkmen Kızı' olarak çevrilmiştir. Aynı kader 'Kürdün Gelini' parçası için de geçerlidir. Parça 'Türkmen Gelini' olarak halen okunmaktadır" (Yücel, 2008: 21).

Kürt kimliğinin ifade edilme yollarının kapatılmasıyla anayasal alanın yanı sıra söylemsel alan da önemli ölçüde Türk milliyetçiliği ile sabitlenerek 'milliliğin' tezahürlerinin yaygınlaşmasını kolaylaştırılıyordu. "Ne Mutlu Türküm Diyene", "Bir Türk Dünyaya Bedeldir" ve "Tek Dil, Tek Millet, Tek Bayrak" gibi sloganlar rutin söylemlerde sıklıkla kullanıma sunuldu. Bu durum, herhangi bir şekilde Kürtlerin varlığına işaret eden veya Kürtlere gönderme yapan tarihi objelerin ve anıtların yok edilmesiyle el ele gitti (Serdi, 1994: 188-189). Türk milliyetçiliğinin, Kürt kimliğini dışarıda bırakan hoyrat dayatmaları Türkleştirmeye çalıştığı Kürtlerin bu dayatmalara karşı yerel isyanlara kalkışmasıyla sonuçlandı. Ancak Kürtlerin bu isyanları Cumhuriyet iktidarları tarafından genel olarak Osmanlı düzeninin geri getirilmesi çabası, 'çağdaşlaşma reformları'na karşı gerici bir tehdit ve modern Türk devletini zayıflatma hareketleri olarak gösterildi. Kürt isyanlarıyla birlikte Kürt imajı sürekli olarak Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehdit eden kültürel olarak da geri kalmış, aşiretçi, dinsel fanatik olarak gösterilmiş olup bunun karşısında Türk milliyetçiliğinin 'modernliği' milli söyleme dahil edilerek, Türk uluslaşması başat 'modern' bir merkez olarak ortaya konulmuştur. Kürt etnik kimliğinin baskılanması ve Türk ulusunun inşası, devletin Batılı oryantalist kurgulamalara dayanan bilişsel üretimlerle mümkün kılınmıştı. Etienne

Copeaux, Türk tarih yazımının ve dil biliminin “Batı Oryantalizminin çocukları ve onun birer ürünü” (1998:52) olduğunu söyler.

Türk Tarih Tezi ve Güneş- Dil Teorisi aracılığıyla formüle edilen Kemalist kuram, bilimsel teoriler olduğu savıyla; Roma, Mısır, Yunan ve Hint Uygarlıkları gibi büyük uygarlıkların Türkler tarafından kurulmuş olduğunu ve dünyanın tüm medeni dillerinin kaynağının Türkçe olduğunu iddia eder (Beşikçi, 1977 ve Ersanlı, 2003). Tüm dünyayı uygarlaştırmak için ‘yüce beyaz Avrupalı ırk’ın bir mensubu olarak ‘geri halklara’ uygarlık getirmek için Türk ırkının sorumluluğuydu (Aydın, 2001: 358-362). Bu teoriler tüm topluma gerek eğitim gerekse rutin söylemler yoluyla yaygınlaştırıldı ve günümüzde bu söylemlerin varlığını hala görmek mümkün (Copeaux, 1998). Kurgulanan bu ‘megalomanik teoriler’ ışığında Türk ırkının Anadolu uygarlıklarının kurucusu olduğu ve dolayısıyla Kürtlerin de kendilerini bu kurucu ırkın bir parçası olarak görüp içinde Kürtlüklerini unutup ‘yüce Türklüğe’ entegre olmaları isteniyordu. Siyasi kararlarla oluşturulan bu ‘bilimsel teoriler’ devletin daha sonra Kürtlere karşı kullanacağı resmi söylemin de temelini oluşturuyordu. 1936’daki Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan bir sözlükte ‘Kürt’ kelimesi şöyle tanımlanmaktadır: “Kürt: Çoğu dillerini değiştirmiş Türklerden ibaret olup bozuk bir Farsça konuşan ve Türkiye, Irak, İran’da yaşayan bir topluluk adı ve bu topluluktan olan kimse” (Beşikçi, 1977: 167). Kemalist söylem Kürtleri ve yaşadığı coğrafyayı batıl inançlarla yönetilen, amaçsız eşkiyalığın hüküm sürdüğü ve acilen medeniyete ihtiyaçları olan bir ‘vahşiler’ topluluğu olarak resmetmiştir.

Gazeteci Yusuf Mazhar 1930 Ağrı İsyanı’nı anlatan yazı dizisinde yaptığı yorumlar yukarıda değinilen yaklaşıma oldukça açıklık getirmektedir: “ Çiğ eti biraz bulgurla karıştırıp öylece öylece yiyen bu adamların Afrika vahşilerinden ve yamyamlardan hiç farkı yoktur (...) Bunlar, tarihin şahadeti ile sabittir ki, Amerika’nın kırmızı derililerinden fazlaca kabiliyetli oldukları halde ziyadesiyle hunhar ve gaddardırlar (...) Dessas ve bedii hislerden, medeni temayüllerden tamamiyle mahrumdurlar. Bunlar asırlardan beri ırkımızın başına bela kesilmişlerdir” (Mazhar, 1930). Mazhar’ın bu yaklaşımı ‘Kürtlerin adeta insanlık dışı bir varlık’ oldukları düşüncesini bir kez daha üretmiş olup,

zaman içinde Türk milli devleti de dolaylı yollarla bu tarz sorunlu düşüncelere siyasi destek vererek bu gibi bireysel algıların geniş toplumsal bir düzeye yayılmasını sağlamıştır. Yeğen'e göre Kürt Sorunu etno-politik bir mesele olarak değil, gericilik, mürtecilik, eşkiyalık, aşiret direnişi, ecnebi kışkırtması veya bölgesel geri kalmışlık meselesi olarak kurulması sözkonusudur (Yeğen, 1999: 129). Cumhuriyetin kuruluşundan beri çeşitli şekillerde ortaya konan bu yaklaşımların, günümüzde de sürdürüldüğünü görüyoruz. Bölgede süren savaş ve ekonomik sebeplerle yaşadıkları bölgeyi zorunlu terk ederek kentlere göç eden Kürtler, 'kentleri istila eden', 'medeni yaşam alanları'nı bozan 'ilkel, kriminal, saldırgan' olarak görülebilmektedir. Bu gibi çeşitli negatif algıların genel olarak tüm Kürtlere karşı oluşturulmuş yargıları bir kez daha pekiştirip yaygınlaştırdığından söz edebiliriz.

4. BÖLÜM

MEDYA VE MİLLİYETÇİLİK

4.1. İdeolojik Araç Olarak Medya

Medyanın görünüşteki temel amacı, çevrede ve dünyada olup bitenlerin bilinmesini olanaklı kılmak ve bu olup bitiş süreçleri hakkında kişilerin kendi kanaatlerini oluşturmasına katkıda bulunmaktır. Diğer bir ifadeyle medyanın esas rolü olaylar ile kişilerin bu olayları değerlendirebilmesi arasında aracılık etmektir. Ancak kitle iletişim araçları günümüzde toplumsal denetimi sağladığı gibi toplumsal değişimin başlıca araçlarından olan güç ve iktidar kaynağı olarak da kabul edilmektedir. Medya, kamusal alanlar oluşturarak toplumsal gerçekliğin neler olduğunu tanımlayıp belirleyebilmektedir. Bu yüzden medya, topluma sürekli bir anlam sistemi sunmakta, doğal olan ile doğal olmayanın neler olduğunu göstermekte, kısaca normalin ne olduğunun başlıca belirleyicisi olmaktadır (Demir, 2006:7).

Modern toplumların gelişen iletişim araçlarıyla biçimlendiğini ve bunun da önemli oranda medya aracılığıyla gerçekleştiğini söyleyen McLuhan medyanın toplumsal ayrışma ya da birleşmeleri etkilediğini dolayısıyla onun nasıl çalıştığını anlamadan toplumların sosyal ve kültürel değişimlerini anlamının eksik kalacağını ifade eder (akt: Baldini, 2000: 5).

Medya yaşanan olay ve durumları aynı zamanda yorumlayarak aktarır. Söz konusu yorumların hangi ideolojik bakış açısıyla ve hangi güç ilişkileri bağlamında yapıldığı önem kazanmaktadır. Kitleler değişen gündemleri önemli ölçüde medya üzerinden takip etmektedir. Bu nedenle medyanın yorumlama biçimleri kolaylıkla bir referans noktasına dönüşebiliyor ve bu da kitlelerin düşünce ve davranışlarını kolayca şekillendirebilmektedir. Kitlelerin bilişsel ve duygusal gelişimlerine etkide bulunan medya, onlara yeni tutumlar aldırma ya da eski tutumlarını değiştirmeleri yönünde önemli katkıda bulunmaktadır (Dökmen, 1994: 44). Özellikle haber dili içinde görüşlerine başvuru kaynak söylemler halkın sözüne dönüştürülmektedir. Haber medyası bu kaynak söylemleri, asıl söylemler olarak yansıtmakta ve bunları bir uzlaşım noktasına dönüştürerek süreç içinde hegemonyaya yönelik rıza oluşumunda etkin bir rol

oynamaktadır. Böylece medya sunduğu içerikleriyle bireylerin belirli düşünme biçimleri ve pratik davranışlar edinmesini sağlamaktadır. Bireylere ve oradan da tüm topluma, egemen iktidarların çerçevelediği devletin kurumsal yapısı ile bütünleşecek değerler, inançlar ve davranış biçimlerini empoze etmektedir. Haber ve bilgi sunulurken kullanılan dil ve durumun işleniş biçimi esasında egemen kültür ve ideolojinin normları çerçevesinde sunulmaktadır. Bireyler egemen kültür ilişkileri çerçevesinde yeni bilgileri öğrenmektedir. Medya, toplumsal ve kültürel alandaki ideolojik inşayı yerine getirirken sınıfsal çelişkileri perdeleyerek gündelik hayatta farklı yaşam biçimlerini ön plana çıkararak bir anlamda yaşam biçimlerinin rotasını oluşturmaktadır (Fiske 2003:224).

Baudrillard (1987), medyayı günlük yaşamda önemli rol oynayan ve özerk hiper-gerçek alanı oluşturan imajlar, işaretler ve kodlar üreten ana simulasyon makineleri olarak nitelemektedir. Medya izleyicisinin deneyimini aktif süreçten geçirme veya anlam üretme yerine, imajların pasif alıcısı bağlamında ele almaktadır.

Medyanın asıl işlevi, kitlelere olayların oluş durumları ve sonuçlanma biçimlerini objektif olarak aktarması gerekirken, güç ve iktidar ilişkilerine bağlı olarak bu iktidar gücünü elinde bulunduranların siyasi ve ideolojik çıkarlarını gözeterek ve bu çıkarlar doğrultusunda kitlelerin bilmesini öğrenmesini sağlamaktadır. Yani medya aynı zamanda egemen sınıfın ideolojisinin topluma aktarıldığı bir kanal işlevi görmektedir. Medyanın büyük bölümü ve diğer ideolojik kurumlar genel olarak mevcut iktidarın algılamalarını ve çıkarlarını yansıtarak, bunları tartışmaya gerek görülmeyen varsayımlar temelinde doğallaştırmaktadır (Chomsky, 1993:23).

Kitle iletişim araçlarının kullandığı dil, kitle kültürü endüstrisi aracılığıyla bireyleri ve onların içinde bulunduğu toplumsal kültürel ağı sürekli dönüştürerek 'gerçeklikler' sunmaktadır. Bu 'gerçekliklerin' olağanlaşmasıyla birlikte dışsal dünya ve sosyal gerçekliklerle ilgili kendi çaba ve deneyimleriyle öğrenme oranı da her geçen gün azalmaktadır. Kitle iletişim araçları vasıtasıyla bizlere sunulan 'gerçeklikler' ne olduğumuzu ne olmamız gerektiğini, nasıl görünmemiz gerektiğini benimsetirken, aynı zamanda yeni

davranışlar edinmemizi ve kendimizi, bize sunulan tiplere benzetmemiz yönünde modeller sunup adeta bunlarla özdeşleşmemiz için tavsiyede bulunmaktadır. Fromm bu konuda “Reklamlarda, hele televizyon spotlarında karşımıza çıkan telkin yöntemleri, insanları aptallaştırmaktan öte bir şeye yaramamaktadır” (Fromm, 2003: 247) der.

Öğrendiğimiz kimi anlamlar ve bilgiler bize hiç kurgulanmamış gibi doğal görünebilmektedir. Özellikle Kimi gösterge ve anlamların evrensel düzeyde değer görerek olağan algılarımıza dahil olmasında medyanın önemli katkısı vardır. Medya aracılığıyla ortaya konulan bazı fikirler, ortak duygu ve düşünce taşıdığı kabul edilmesi liberal kuramda ‘oydaşma’ terimiyle ifade edilirken, eleştirel kuram ise medyanın egemenlerin çıkarları lehine bazı fikirleri yayarak toplumsal ‘rıza’ ürettiğini ileri sürer. İnsanlar yaşadıkları toplumu sürekli anlamlandırma ihtiyacı duyarken bu anlamlandırmalara çeşitli imgeler sağlayan medya da bu bağımlılık ilişkisini kullanarak ‘rıza üretimi’ni hızlandırmaktadır.

Anderson, modern çağın bağrında filizlenen milliyetçilik ideolojisinin ortaya çıkmasında önce rolü ‘basın kapitalizmi’ne verir. Böylece bir okuryazarlar (aydınlar) ideolojisi olarak şekillenen milliyetçilik, basın teknolojileri sayesinde geniş kitleleri birleştirici bir güce dönüşür. Sadece okuryazar kültür, büyük kitlesel göçmenleri şehre bağlayabilir ve onları tam yurttaş dönüştürebilirdi. Bunun da yolu kitlesel, tektipleştirilmiş, devletin desteklediği ve gözetim altında tuttuğu kamusal eğitim sisteminin oluşturulmasından geçer. Kamu eğitim sistemi ile sürdürülen yüksek kültür, uzman yetiştirme ile köylüler birer yurttaş dönüştürülebilir ve kültürel olarak da homojen işgücü olabildikleri (Gellner, 2000: 79-116).

Matbaanın bulunması, yazılı kültürün kitleselleşmesinin yolunu açarken bu kültürün öncülüğünü yapan yeni toplumsal kesim olan burjuvaların, yeni kültürel alanlar yaratmasının da olanaklarını yaratmıştır. Yazılı üretimler; gazete ve romanın, bir ülkenin tüm bölgelerine yayılabilme olanağı sayesinde, kitlelere benzer biçimde etkide bulunma, dolayısıyla da, yazılı meteryallerin dayandığı algı ve zihniyet dünyasının toplumsallaşması sonucunu ortaya çıkarmıştır (Anderson, 1993).

Anderson, farklı gazetelerin sayfalarında yer alan değişik içerikteki haberler görünüşte birbirlerinden ayrıymışlar gibi görünseler de bunları birbirlerine bağlayan ortak noktalar bulunduğunu, bunun da hepsinin aynı gün içinde yaşanmış olay ve durumlar olduğunu ifade eder. Gazetelerin tepesinde yazan tarih zamanın akışını hatırlatırken, beraberinde milletin de bu zamanın içinde geleceğe doğru yol aldığını anlatır. Öte yandan gazeteler kitlelerin eşzamanlı tüketimine de neden olmaktadır. Aynı gazetenin aynı gün içinde yüz binlerce insan tarafından nerdeyse aynı zamanlarda satın alınıp okunması bir tür ritüel ve törensellik de ifade etmekte. Bu törenselliğe katılan insanların hiçbiri bir diğerrinin ismini bilmiyor, diğerrini tanımıyor. Ancak birey bu ritüelle ‘yoldaşlık’ bağını hisseder. Okuduğu gazete haberlerini aynı kişilerin de okuduğunu gördüğünde hayalindeki milletin günlük hayattaki karşılığından emin olur, modern milletin ayırteci özelliği olan anonim topluluğa güveni pekişir (akt. Özkırmı, 2013: 180).

Bu zaman anlayışına göre tarih içinde yolculuk eden, geçmişten gelerek geleceğe uzanan bir topluluk hayal etmek mümkündür. Bu dönüşüm hayali bir cemaat olan milletin doğuşuna oldukça önemli katkısı olmuştur (Anderson, 2011:39). Anderson’a göre, milliyetçiliğin oluşumuna büyük katkıda bulunan en önemli gelişmelerden biri ortaya çıkan yeni kapitalist burjuva sınıfının yayıncılık faaliyetlerine ilgi göstermesidir. Kapitalistlerin doymak bilmez üretim ve pazar arayışları, yayıncılık sektörünü Avrupa çapında yaygınlaştırmış ve özellikle 1500’lü yıllardaki yayıncılık faaliyetleri zengin kapitalistlerin kontrolü altında büyük bir sanayiye dönüştürmüştür. Esas kaygısı kâr etmek olan kitap satıcıları, mümkün olduğu kadar geniş kitlelere ulaşabilecek yapıtlar aramaktaydılar (Anderson, 2011: 53).

Kalabalık kitlelerin çoğunluğu tek bir dile sahip olmasına karşılık Latince’nin çift dillere özgü bir yapıya sahip olması dolayısıyla kalabalık kitlelerin bu dili konuşmasını ve onunla yazılıp çizilenleri okumasını zorlaştırıyordu. Klisenin etkisini kaybetmesiyle Hristiyanlığın kutsal dili olan Latince üstünlüğünü yitirmiş, kapitalist sınıf için büyük kitlelerin oluşturduğu tek dilli pazarın çekiciliği de Hristiyanlık öncesi halk dillerinin canlandırılmasını sağlamıştır. Böylece yayıncılar daha fazla kâr için gereksinim duydukları daha geniş okuyucu kitlesine ulaşabilmek amacıyla halk

dillerinde kitaplar basmaya başlamışlardır. Kapitalizmin halk dillerinin yaygınlaşması yolunda yarattığı etki doğrudan doğruya ulusal bilincin gelişmesini etkilemiştir. Özellikle Avrupa'yı yüz yıl boyunca saran din savaşları dinsel propaganda savaşını başlatmıştır. İnsan zihni için yürütülen bu propaganda mücadelesinde dini kitaplar halk dilinde basılırken, halk dilinde giderek genişleyen yayıncılık potansiyeli kapitalistler tarafından değerlendirilip onları bu yayıncılık pazarından büyük karlar elde etmeye yöneltmiştir. Anderson, kitabın “modern tarzda kitlesel ölçekte üretilen ilk sanayi ürünü” olduğunu belirtmektedir. Kapitalizm ve yayın teknolojisinin, toplulukların birbirlerinden farklı olan dilleriyle temas kurması yeni bir topluluk biçiminin hayal edilmesini mümkün kılmış ve modern milletlerin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır (Anderson, 2011: 52-62).

Modern siyasal sistemlerde kamuoyu olarak adlandırılan büyük kitleler ortak çıkarları artık yeterince kendi sorumluluğunda görmeyip bu sorumluluğu önemli ölçüde seçilmiş temsilciler sınıfına devretmektedir. Lippman bu küçük seçilmişler sınıfının dışında kalan büyük kalabalığı ‘şaşkın sürü’ olarak tanımlamaktadır. Bu tanım üzerinden değerlendirdiğimizde seçilmiş sınıf idari işleri yürütmenin yanı sıra bilişsel süreçleri de yönlendirirken ‘şaşkın sürü’ye ise yalnızca seyirci rolü verilmektedir. Seyirci rolüne itilen bu kalabalık kitlelere yönelik medyanın egemen iktidar yaşam biçimi ve ilişki şekillerini içeren sunumları ile özellikle yapılan propagandalarla onların rızaları kazanılarak mevcut düzenin birer dişlisi haline getirilebilmektedirler. Chomsky (2005), rıza üretimini şöyle tanımlamaktadır: “Propagandanın yeni yöntemlerini uygulayarak, halkın istemediği bir şeyi halka kabul ettirmek.”

Devletin iktidar mücadelesini baskı ve ideolojik aygıtlar yoluyla yürüttüğünü ileri süren Althusser (2003), medyayı devletin ideolojik aygıtları kapsamında değerlendirir. Althusser, baskı aygıtlarının zor kullanılarak işlediğini, ideolojik aygıtların ise ideolojiyi kullanarak rıza yoluyla işlediğini ileri sürer. Bu ideolojik aygıtlar vasıtasıyla, insanlar kendi çıkarlarını ilgilendirmeyen alanlarda bile razı edilerek, kurulmuş eşitsizliklerin devam etmesine ilgisiz bırakılmaktadırlar. Medya ideolojik bir aygıt olarak teknolojik araçlarla en küçük yaşam alanlarına bile rahatlıkla sızabilmekte ve bu gücüyle de varlığının değerini pekiştirmektedir. Medya insanlara kolay ulaşabilme

kapasitesini haz vererek korurken, aynı ölçüde insanlar üzerinde tahakküm kurabilmektedir. Egemen sınıfın yaşam biçimlerinde ve kültürel formlarında kendisini ifade eden bireyler farkında olmadan egemen iktidarın hegemonyasına da 'rıza' göstermiş olmaktadır. Özellikle günümüzde 'rıza'yı en etkili sağlama aracı medyadır. Sahip olduğu bilgilendirici konumundan ötürü toplumun gözünde bir prestije sahip olan medyanın toplum adına denetleyici ve topluma doğrudan bir bilgi verici olarak algılanması aktardıklarının değerini yükseltmektedir. Bu durum onu 'topluma yararlı'lık algısıyla kitleleri kolayca yönlendirebilme gücüne de sahip kılmaktadır. Böylece insanlar, medyanın belli ideolojik süzgeçlerden geçirerek aktardığı haberleri sorgulamaksızın esas alabildikleri gibi kendi kişisel ve toplumsal zararına olabilecek haber ve yorumlara karşı da duyarsızlaşabilmektedirler.

Bu bağlamda kültürel çalışmalar alanında önemli bir yer tutan Gramsci 'Hegemonya' kavramını kullanarak yönetici sınıfının büyük kitleler üzerindeki egemenliğini 'rıza' yoluyla kolayca sürdürme biçimlerini analiz eder. Gramsci Marksist literatürde altyapı ilişkileri olarak tabir edilen ekonominin belirleyiciliğini kabul etmekle birlikte, esas olarak üstyapı olarak tanımlanan ideolojiye daha öncelikli anlamlar yüklemiştir. Gramsci, hegemonya analizleriyle egemen sınıf iktidarının bekası için yönetilen kitlelerin 'rıza'sını kazanmaya yönelik izlenen stratejilerin ortaya çıkarılmasını hedefler.

Medyanın statik bir ideoloji ile yönetilenleri tahakküm altında olmaya rıza göstermeleri için ürettikleri değerler nedeniyle hegemonyacı bir işlevi vardır. Bu biçimiyle bir çeşit rıza üretimine giren medya, olaylar ve haberler üzerinde çoğunlukla resmi görevliler tarafından çizilen çerçeveyi benimseyerek, egemen sesin dışındaki sesleri marjinalleştirerek, önemsizleştirmektedir. "Rızanın üretilmesinin baş hedefleri, kendini 'topluluğun daha düşünceli üyeleri' 'entelektüelleri', 'kanaat önderleri' sayan kişilerdir" (Chomsky, 2002: 71). Medyanın nesnel gerçekliği aktarmadığını söyleyen Chomsky, "medyanın objektifliği kağıt üzerindedir gerçekte mevcut değildir" der. Medya egemen sınıfın ideolojik aygıtıdır. Güç manivelaları devlet bürokrasinin elinde olan ülkeler doğrudan resmi sansürün yanı sıra dolaylı baskılarla da medyayı kontrol altında tutmaya çalışmaları, medyanın hakim çıkar gruplarına hizmet ettiğini ortaya koymaktadır (Herman ve Chomsky, 2006: 460).

Hall da (2002: 151), medyanın görüntü itibariyle özerk bir kurum olmasının, toplum tarafından medya iletilerine gösterilen itibarı da artırdığını ve bu iletilere büyük bir meşruluk ve güvenilirlik kazandırdığını ifade eder. Bu bağlamda medyanın aktarmak için seçtiği konu ve olaylar toplumsal bilincin niteliği ve seyri konusunda da önemli bir göstergedir.

Medyanın iktidar ilişkilerinden ötürü toplumsal olaylar ya da siyasi konuları kitlelerin dikkatinden uzak tutarak, kitlelerin kendilerini yakından ilgilendiren toplumsal durum ve olaylara ilgi göstermesi de engellenmiş olur. Kitlelerin siyasi karar odaklarına uzaklığı aynı zamanda demokrasi kültürünün muhtevasını belirlemektedir. Ancak kitlelerin siyasetle yakınlaşması adeta demokrasi için bir tehlikeye işaret edilircesine apolitik bir toplum sunumu önemli bir değer saygınlık ifadesi olarak sunulabilmektedir. “Demokrasi yaşayacaksa, halk geleneksel, ataletli ve itaatkarlığıyla baş başa bırakılmalı, politik tartışma ve eylem alanından çıkarılmalıdır” (Chomsky, 2002:4). Medyanın siyasal iktidarlara ilişkisi ve siyasetçilerin de en etkili kullandığı kanalların başında medyanın gelmesi, bireyin de devletle olan ideolojik ve kültürel ilişkisi konusunda da oldukça belirleyici bir sonuç yaratabilmektedir. Bostancı, medyanın kolaylıkla özel hayatlara müdahil olabilme niteliği ve kapasitesi dolayısıyla siyasi propagandada kullanıldığını ve millet oluşturma projelerinin vazgeçilmez teknik altyapısını oluşturduğunu söylemektedir (Bostancı, 1999: 83).

Bu bağlamda Türk medyasını değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda, cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak kendisine halkın yönlendirici ve eğiticisi olarak rol biçmiş bu nedenle de farklı dönemlerde farklı maksatlarla halkın mürebbiyesi olma görevini yerine getirme isteği ve çabası içinde olduğunu söyleyebiliriz. Ana akım medya, genel yayın politikasını egemen devletin resmi söylem ve pratikleriyle senkronize etmiş dolayısıyla iktidar güçlerinin çıkarları ile kendi çıkarlarını ortaklaştırmıştır. Medya, ‘devletin bekaası’ ve ‘milli menfaatler’ eksenlerinde bir yayın çizgisi sürdürmüş, topluma da sürekli bu çıkarlar etrafında birleşmesi gerektiğini salık vermiştir. Böylece devletin resmi bakış açısının medya aracılığıyla topluma aktarılması toplumun belirli siyasal ve kültürel kodlar etrafında şekillenmesini sağlamıştır. Özellikle daha kolay yönetilebilir olmasından ötürü egemen devlet politikası

tekbiçimci/homojen bir toplum inşasına girişmiş ve bunu da medyanın ‘milli’ yayın politikasının desteğiyle sürdürerek nihayette topluma milliyetçi söylem ve pratikleri angaje ederek başarmıştır.

4.2. Medyada Milliyetçilik Söylemi

Modernleşme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkan milliyetçilik bu süreç tamamlandığında milliyetçiliğin de geçerliliğini kaybedeceği iddia edilmişti. Ne var ki gelinen küresel süreçte milliyetçiliklerin değişik şekillere bürünerek ve çeşitli araçlar vasıtasıyla sürekli olarak yeniden üretildiklerini görüyoruz. Günümüzde milliyetçilik salt siyasi bir rejim olmanın ötesinde aynı zamanda olağan bir söylem şekli olarak da kendisini var edip sürdürmektedir. Günlük hayatın içine yerleşmiş olan milliyetçi söylemlerin beslenme kaynaklarını canlı tutan en önemli araçlardan biri medyadır.

Medya gündelik hayatta soktuğu temsili dilsel imgeler aracılığıyla milliyetçilik söyleminin yeniden kurulmasında önemli bir rol oynayarak, milliyetçiliğin popülerleşmesine ve gündelik hayatta daha fazla görünür hale gelmesine neden olmaktadır. Modern çağın başlangıcında eski feodal sistemin sosyal, kültürel ve dini yapılarının önemini kaybetmesinin yarattığı manevi boşluğu doldurmak için öne sürülen milliyetçiliğin, günümüzde ise modern çağın aşındırdığı yerel kültür ve sosyal ilişkilerin yerine, daha homojen bir kültürü yaymak için yeniden hareketlendiğini görüyoruz. Günümüzde siyasi dayanışmayı muhafaza etmenin olanakları, kitle iletişim araçlarının, propaganda tekniklerinin özellikle ‘milli’ karakterde olan ortak değerleri, duyarlılıkları ve inançları sürekli aşılama olanaklarına sahip olmasından ötürü daha fazladır. (Smith, 2013: 170-71).

19. yüzyılla birlikte yayıncılık faaliyetlerinin yaygınlaşması, konuşulan belli başlı dillerin standartlaşmasında önemli rol oynamış, geniş kitlelerde hem okur yazar süreçlerinde hem de zihinsel birliktelik bağlamında ortak hisler yaratarak milli bilincin ve kimliğin oluşumunda etkili olmuştur. Anderson (2007: 50-60), birbirinden habersiz milyonlarca insanın günlük gazete sayfalarında aynı dilde okudukları haber ve yazıların, onlara aynı his ve düşünce biçimleri etrafında, aynı ulusun yurttaşları olduklarını hatırlatıyor ve

bunun da onları 'hayali cemaat' olarak birleştirdiğini söylüyordu. Dolayısıyla kapitalist yayıncılık ortak bir kültür temelinde homojen bir ulusun inşa edilmesine aracılık etmiş ve milliyetçiliğin bir 'değer' olarak toplumsal ilişkilerde yerini almasına önemli katkı sağlamıştır. Medyanın dönüştürüp standartlaştırma gücünün farkında olan özel çıkar sahipleri ile egemen devlet yöneticilerinin medyanın bu etkinliğini bir propaganda aracı olarak kullanma isteklerine dikkat çeken Hobsbawm (1993: 169), medyanın milli sembolleri bireylerin yaşamının bir parçasına haline dönüştürmekle, kişisel hayat alanları ile milli alanlar arasındaki ayrımları belirginsizleştirirken planlanmış bir propagandadan daha etkili olduğunu vurgulamaktadır.

Medya söylemsel etkinliğini kullanarak gündelik pratik ve söylemleri yönlendirirken aynı zamanda milliyetçilik söylemini de yeniden üreterek onu kaçınılmaz süren bir yaşam biçimi olarak doğallaştırır. Kitleleri vatandaşlar topluluğu olarak kodlar aynı düşünce ve söz kalıplarını sıklıkla bu kitlelere aktararak normal davranış ve düşüncelerin de çerçevesini belirleyebilmektedir. Medya kimi zaman belirlediği gündemler ve kullandığı sembollerle belli bir ulusa ait olma bilincine vurguda bulunurken 'ötekiler' ile 'biz' olarak ayırıp tanımladıklarına yönelik kavramları da stereotipleştirerek kitlelerin bilişsel süreçlerine yön verir. Medya anlatılarının sürekli vurguda bulunarak güçlendirdiği 'bizi' onlardan ayırt etme olanağı veren tanımları bonkörce sağlamaktadır (Morley, Robins, 1997: 183). Resmi tarihin yaratımları olan resmi mitleri değişik şekillerde toplumsal söyleme dahil ederek oluşumuna etkide bulunduğu yeni toplumsal gerçekliği böylece iktidar alanına eklemektedir. Bu yüzden kültürel homojenleşmeyi sağlayan medya, egemen çıkarlara yaslanan işlevi gereği de egemen söylemleri yeniden üreterek aynı zamanda toplumsal pratiklerin belirleyiciliğinde bir ölçü merkezi olarak kabul görebilmektedir. Medya özellikle haberlerde milliyetçi söylemi ön kabul olarak yeniden üretir, etnik ve milli kimliği temel bir sabitleyici olarak işaretleyerek bunu gerçekleştirir. 'Biz' ve 'onlar' söylemi ile temsil edilen kimlikler 'biz' dışında kalanlar öteki olarak mimlenip kitlelerin yine bilişsel süreçlerine dahil edilir. Ötekiler genellikle 'eksik', 'kusurlu', 'güvenilmez' olarak yansıtılarak; " Etnik stereotiplerin ve önyargıların böylelikle daha hızlı yayılması" (Dijk, 2003) sağlanır.

Öte yandan medya milli kimliğin inşasına yaptığı katkılarıyla, toplumsal birliğin korunması için kolektif hafızanın canlı tutulmasına yönelik ‘öteki’ nin varlığını bir tehdit unsuru olarak gösterirken, onlara karşı düşmanca şüpheyi de canlı tutan korku psikolojisinin üretimini sağlamaktadır. Bu yanıyla medyanın milliyetçi, ırkçı toplumsal değer yargıları ve gündelik düşünce alışkanlıklarını oluşturmaktaki rolü de dikkate alınırca toplumsal çatışmalar özellikle etnik sorunların çözümsüz kalmasında önemli sorumluluklarının olduğunun altı çizilmelidir. Milliyetçi duyguların kabartılması sonucunda ortaya çıkan öfkenin ‘öteki’lere yönelmesi ve linç olaylarına varan kitlesel şiddet histerilerinin yaygınca yaşanmasında medyanın kullandığı söylemlerin önemli rolü vardır. Medya gündelik yaşantıda nelerin konuşulacağını belirlerken bir anlamda insanların bireysel konuşma gündemlerinin çerçevesini çizer. “Gündelik yaşamda azınlıklar üzerine yapılan konuşmaların çoğu kitle iletişim araçlarından esinlenmiştir. Konuşanlar genelde etnik azınlıklarla ilgili bilgi ve görüşlerinin kaynağı olarak televizyon ya da gazetelere gönderme yaparlar (Dijk, 2003: 152).

Ayrımcı-ırkçı kanı ve görüşleri yaygınlaştırıp meşrulaştırma konusunda önemli bir işlevi yerine getiren medya, özellikle toplumdaki çoğunluğun hakkında yetersiz bilgiye sahip oldukları azınlık gruplara karşı ayrımcı önyargıların çerçevesini sunarak bunları meşrulaştırmaktadır. Eser Köker ve Ülkü Doğançay’ın (2010) ‘İrkçi Değilim Ama...: Yazılı Basında İrkçi-Ayrımcı Söylemler’ adlı çalışmasında ulusal ve yerel basında ırkçı-ayrımcı söylemlerin üretilme ve yaygınlaştırılma biçimlerini mercek altına almışlardır. Çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

“Azınlık gruplarının sözünü başlığa çıkarmakta zorlanan editoryal müdahale, suç ve şiddet ile Kürt sorununu yan yana getirmekte zorlanmamakta, etnik gruplar arasında nefret ve iğrenme duygularını körükleyen ifade ve kalıpları olağanlaştırmakta, Türklüğü mutlak bir öz halinde metinleştirmek için abartılı övgü ve mağduriyetten beslenmektedir” (Köker ve Doğançay, 2010: 175).

Osmanlı ile başlayıp özellikle cumhuriyet ile artarak devam eden bölünme paranoyasının tetiklediği ‘devletin bekası’ söylemi, medyanın da temel kriterlerinden biri haline gelmiştir. Ülkedeki farklı kültür ve etnik grupların

varlığı sürekli bir tehdit kaynağı olarak görülmüş ve bu kesimlerin her türlü hak taleplerine ‘bölücülük’ yaftası yapıştırılmıştır. Bölünme kaygılarının medyada sıklıkla dile getirilmesi toplumsal duygu ve davranışları milliyetçilik lehine yönlendirmiştir. Hatta ‘milli hassasiyetler’le ‘öteki’lere karşı şiddet de içeren toplumsal ya da bireysel davranış ve söylemler medyanın anlatımlarında olağan karşılanırken, ‘öteki’lerin herhangi bir tepkisini ise büyük bir infialle aktarılabilmektedir.

4.3. 90’lı Yıllarda Kürt Sorunu ve Medya

Günümüzde teknolojinin ulaştığı seviye kitle iletişim araçlarını geliştirirken bunların işlevi ve etki alanlarını da genişletmiştir. Özellikle medya, önemine paralel olarak, etki gücü ve yaygınlığı bakımından yükselen bir seyir göstermiştir. Medya bu gücünü barışa, ortak yaşam kültürüne, sevginin yaygınlaşması yönünde kullanabileceği gibi savaş kışkırtıcılığı, şiddete, farklı kültür ve inançlara yönelik düşmanlığın beslenmesi yönünde de kullanabilmektedir. Ne var ki yapılan kimi araştırmalarda ortaya çıkan sonuçlarda, medyanın ağırlıklı olarak ayrımcı, ‘öteki’lere karşı olumsuz yargıları teşvik eder şekilde yayınlar yaptığı ve bunun da toplumsal sorunları arttırıcı bir faktör olduğu ortaya konulmuştur.

Kitle iletişim araçları ortaya koydukları tutumlar etrafında kamuoyu oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla kullandıkları dil ile görsel malzeme biçimleri bu oluşturulan kamuoyunun tepkilerini de önemli ölçüde etkilemektedir. Günümüzde bireyler, kitle iletişim araçlarını izleyerek bunlardan edindiği bilgilerle günlük ilişkilere ve siyasal tartışmalara dahil olabilmekte, bu bilgiler çerçevesinde kişisel tavrını ortaya koyabilmektedir. (Sevsay,1993: 146). Türkiye’de medya içinde bulunduğu iktidar ilişkileri sebebiyle objektif bir dil kullanmayacağı gibi bu ilişkinin çıkarları gereği önemli bir manipülasyon aracı olarak da işlev görmektedir. Özellikle içeriği hegemon iktidar gücü tarafından belirlenen ‘milli çıkarlar’ söylemi, medya tarafından da ‘iç ve dış mihrak’ vurgularıyla sürekli desteklenmiştir. Türk ulusal kimliği karşısında ‘iç ve dış mihraklar’ olarak tanımlanan ‘öteki’ler dün olduğu gibi bugün de ‘bölme emelleri’ olanlardır. Bu bölünme korkusu özellikle medya yayınlarının

değişmez kriterinden olup, söylemler de bu kriterlere uygun olarak dillendirilmiştir. Medya bu söylemleri tekar tekrar dillendirmekle bunu klişeleştirmekte böylece milliyetçiliği ortak bir ölçüte dönüştürmekte, onu popülerleştirip gündelik hayata yayarak elle tutulur, gözle görünür hale getirmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ‘dış mihrak’ların içerdeki uzantısı olarak azınlıklar görülürken 1950’lerden itibaren komünistler ve Kürtler de bu listeye dahil edilmiştir. Özellikle 1970’lerden itibaren ‘bölünme’ söylemi, Kürtler’in politik ve sosyal hareketleri bağlamında sürekli gündemde tutulmuş ve Türk milliyetçiliğinin seksenli yıllardan sonra önemli beslenme argümanı olmuştur. 1990’lı yıllara geldiğimizde siyasal pratiklerin yaşadığı değişimler Türk milliyetçiliğinin seyrini de yakından etkilemiştir. Özellikle Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle Türk milliyetçiliğinin anti komünist söylemle kendisini tetikte tuttuğu karşıtlık anlamını yitirmişti. Ortaya çıkan bu yeni atmosferde, özellikle Balkan ve Sovyet sınırlarındaki milli kimlik ekseninde yaşanan siyasal dalgalanmalar Türkiye’ye de yansımaları bulmuş, bu durumun Türkiye’deki farklı kimliklerin kendini ifade etme arayışlarına hız kazandırdığını söyleyebiliriz. Bu yıllarda yaşanan diğer bir önemli gelişme, Cumhuriyet tarihi boyunca çeşitli şekillerde tezahür eden Kürt Sorunu’nun bir sonucu olarak, 80’lerin ortalarında silahlı bir hareket olarak ortaya çıkan PKK ile devletin güvenlik güçleri arasında başlayan çatışmaların 90’larla birlikte şiddetlenmesidir. Bölgede artan bu çatışmalarla birlikte özelde PKK, genelde ise politik ve kültürel bir kimlik olarak Kürtler Türk milliyetçiliğinin asıl ‘öteki’si konumuna taşınmış böylece milliyetçiliğinin keskinleşip kitleleşmesi ivme kazanmıştır. PKK hareketinin ortaya çıkmasıyla birlikte ‘bölünme’ paranoyasının bir kez daha hortlanarak zirve yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kürt sorunu ‘terör’ ve asayiş meselesi olarak görüldüğünden, Kürt siyasi hareketlerinin legal siyasi mecralarda kendini ifade etmesi, Kürtlerin tüm toplumsal sorunlarını siyasal termonolojilerle gündeme taşımalarına medyanın gösterdiği yaklaşım biçimleri ‘karşı tepki’leri harekete geçirmeye uygundu. Bu yoğun çatışma döneminde kendisini ‘milli hassasiyet’ taraftarı olarak konumlandıran medyanın kullandığı dil, toplumsal ve siyasal değerlendirmeler konusunda kitleler için önemli bir ölçüt olarak dolaşıma

girmiştir. Bölgede şiddeti artan çatışmalardan medya kanalıyla haberdar edilen 'batı' bu kanalın Kürtleri şiddetin asıl sorumlusu olarak aktarma biçimlerini esas almış ve bu temelde bir karşıtlığa dönüşerek kitlesel olarak Türk milliyetçiliğinin söylemlerine savrulmuştur..

Devletin asayiş ve güvenlikçi politikalarıyla yerinden edilen Kürtler batıya kitlesel göç ederken buna karşı tepki duyan Batı'nın bu tepkilerini milliyetçilik söylemleri üzerinden ifade etmesi önemli bir kırılmaya işaret eder. Bölgede yaşanan çatışmalarla ülkenin gündemine daha yoğun giren Kürtler, Batı'dakiler tarafından 'terör sorunu' olarak görülmüşlerdir. Bu çatışmalar sırasında devletin zorunlu köy boşaltmalarla yerinden ettiği Kürtler, Batı'ya göç ederken beraberinde Kürt sorununun cereyan ettiği sınırları da genişletmiştir. Batı'ya doğru yaşanan kitlesel göçler Türk milliyetçiliğinin içerik ve sınırlarını da doğrudan etkiledi. Bu göçler daha önce olduğu gibi gönüllü ekonomik nedenlere değil bizzat zorunlu siyasi nedenlere dayanıyordu. Zorunlu göç eden Kürtler, gittikleri bölgelerde hem devletin baskıcı politikalarına hem de milliyetçi kesimlerin dışlayıcı pratiklerine maruz kaldılar.

Yaşanan bu baskılar göç eden Kürtlerin gittikleri yerlerde siyasetle ilişkilerini farklılaştırmış, siyasal tavırlarını yaygın bir coğrafi alana taşımıştır. Siyasal bilinci yüksek, siyasal kimliğini devletin neden olduğu bir mağduriyet üzerine kuran ve bunu görünür kılmaktan da çekinmeyen Kürtlerin Marmara, Akdeniz ve Ege'ye yerleşmeleri, bu bölgelerde Kürt siyasal kimliğiyle kamusal alanda yüz yüze gelmekten duyulan karşı tepkiden dolayı Türk kimliğinin de siyasallaşmasına yol açtı. Bu yıllarda yaşanan zorunlu göç dalgaları büyük kentlerde gettoları andıran gecekondu mahallelerini ortaya çıkarırken oluşan bu yeni sosyal gerçeklik de duygu tonu yüksek yeni simgeleri doğurmuştur. Kürt göçlerinin bir öznesi olarak zihinlerde yer eden Küçük Emrah ve 'Acıların Çocuğu' gibi figürler medyada fakirlik ve gecekondululuk gerçekliğini hatırlatırken bunlar sayesinde göçlerin doğurduğu yeni sosyal gerçeklik de bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Yine bu dönemde yükselişe geçen 'popüler kültür endüstrisi' metropollere akan göçlerin görünür kıldığı Kürt dilini ve kültürünü komedi filmleri adı altında gülünçleştirip 'alt kültür' tanımlarla aşağılayarak göstermiştir. 'Kıro, hanzo, cahil, maço' gibi sıfat ve

isimlendirmeler Kürtlerle özdeşleştirilerek 'öteki'ne karşı toptancı olumsuz bir algı yaratılmıştır (Sustam, 2014: 57-59).

Dönemsel olarak farklı 'öteki'ler yaratarak özelliğini oluşturan Türk milliyetçiliği bu dönemde Kürt sorunu etrafında oluşan durumlara karşı gösterdiği reflekslerle kendisini ortaya koymaya başlamaktadır. Bölgede yoğunluğu artarak süren çatışmalar sonucunda gelen asker cenazeleri üzerinden başta MHP olmak üzere, medyanın kullandığı söylemlerle kitleler PKK üzerinden militarize edilerek kitlesel milliyetçi atmosferin sürekli üretilmesini sağlamıştır. Ortaya çıkan bu tepkiler ulusalcı milliyetçiliğe kanalize olmuş ve önemlice bir kitle Kürt siyaseti karşısında MHP gibi aşırı milliyetçi siyasete tahkim olmuştur. Nitekim 1994 yerel 1995 genel seçimlerinde göçlerin yoğun yaşandığı bölgeler olan Akdeniz ve Ege bölgelerinde MHP Türkiye ortalamasının hayli üzerinde oy almıştı (Ete, Taşdelen, Ersay, 2014: 37-38). Böylece 1990'larda yaşanan Kürt sorununun seyri batıdaki kitlelerin aşırı milliyetçiliğe meyil göstermesinde önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Bu dönemde tırmanan savaş ortamında hayatını kaybeden askerler, devlet yöneticilerinin gerilimli açıklamalarının yarattığı toplumsal kin, öfke ve nefret pratikleri ile değişik şekillerde yaşanan linç girişimleri Türk medyasının başat konuları arasında yer almıştır.

Medya, bölgede yaşanan çatışmaların sosyal, kültürel ve politik arka planlarını olayların sonuçlarıyla birlikte haberleştirmek yerine salt çatışma sonuçlarını 'milli çıkar' refleksinden hareketle söylemleştiren toplumsal kutuplaşmanın milliyetçilik lehine derinleşmesinde önemli rol oynamıştır. Bu söylemleri önemli ölçüde resmi kurumların enformasyonlarıyla oluşturan medya, özellikle 90'lı yıllarda medya ordu bürokrasisi arasındaki sıcak ilişki bunun önemli göstergelerden biriydi. Genelkurmay Başkanlığı, zaman zaman gazete ve televizyon yayın yönetmenlerini kendi organizasyonu ile bölgeye götürerek Kürt sorunu konusundaki görüşlerini yüksek sesle onlara bildirmiş, gazetelerin-televizyonların bu görüşler doğrultusunda sorunları ele alarak yayınlar yapmasını salık vermiştir. Bir gezi sırasında üst düzey komutanlar bölgede yaşananlar hakkında gazetecilere bilgilendirme bulunurken gazetecilerin Kürt sorununu 'siyasi' gibi kavramlarla yan yana ifade etmesinden rahatsızlık duyduklarını belirtmişti. Yine bu geziler sırasında kimi

gazeteciler askeri üniforma giyip fotoğraflar çekip görüntü vererek gazete ve televizyonlarında yayınlamışlardır (Hürriyet Gazetesi, 1997).

Devletin beka kaygısının doğrudan Kürt siyasi hareketiyle bağlantılanması gerek resmi söylemde gerekse basın dilinde milliyetçi vurguları artırmıştır. Özellikle ‘ana akım’ medyada milliyetçi duyarlılık her zaman canlı tutulmuştur. ‘Ana akım’ medya, toplumsal dengelere sarsıcı etkilerde bulunan Kürt Sorunu’nun çözümünü kolaylaştıran objektif, barışçıl bir dil kullanma yerine, sıradan insanların kaygı ve endişelerini manipüle ederek Kürtler üzerinden bölünme fobisini derinleştirmiştir.

“Ana akım medyanın, Kürtleri ve Kürt siyasal partilerini ve Kürt sorununu temsil ediş biçimleri, toplumda Kürtlere, Kürt siyasal hareketlerine ve Kürt sorununa ilişkin algıların üretilmesinde önemli rol oynamaktadır. Ana akım medya siyasal alanda mobilize olmuş ve politik bir öznellik kazanmış Kürtlere yönelik, ‘terörizm ve şiddet’le ilişkisellik içinde, tehlike, tehdit ve bölücülük ekseninde önyargıları ve algıları beleyip, Kürt sorununu ‘terör, bölücülük, yabancı kışkırtması ve bölgesel geri kalmışlık’ ekseninde kurarak, hegemonik devletçi söylemi ve bununla ilintili olarak milliyetçi söylemi yeniden üreterek, Kürt sorununun çözümsüzlüğünde işlevsel olmaktadır” (Erdem, 2010).

Bu durum korkuların sürekliliğini sağlayarak büyük kitlelerin değişik söylem ve davranışlarda milliyetçi klişe argümanlarını içselleştirmesine neden olurken, nihayetinde Türk milliyetçiliğinin yükselişini hızlandırmıştır. Milliyetçilerin sokaklara dökülüp neden olduğu her şiddet olayı medya tarafından kınanırken ‘oyunun gereği’ olarak bu kınamaları yumuşak tonda vurgulayarak yaşanan bu olayları meşru göstermekte, dolayısıyla da benzer olayların farklı zamanlarda tekrarlanmasına katkı sağlamış olmaktadır. Halkın ‘milli duyarlılıkları’ üzerinden milliyetçi bir söylemden beslenen ve aynı zamanda milliyetçiliği besleyen medya; pek çok haber, görüntü, fotoğraf, yorum, köşe yazısıyla reyting ve tiraj kazanma hırsıyla da milliyetçi dalgayı körüklemektedir. Aynı zamanda popüler kültürün yaygınlığı milliyetçiliği de popüler kültür ürünleri vasıtasıyla yayılmasını sağlamaktadır. Popüler kültürün ürettiği milliyetçilikler devletin resmi milliyetçiliğinin dışında görüldüğü için yaygınlaşması daha kolay olabilmektedir. Bu konularda resmi ideolojinin milli

temaları takip edilirken, onun ulaşamadığı toplumsal alanlara nüfuz edebilirliğiyle popüler milliyetçilik, resmi milliyetçiliğin de yeniden üretimine dolaylı katkı sağlamaktadır (Özkırımlı, 2003:710).

1990'lı yıllar devletin güvenlikçi politikalarıyla ilişkili olarak Kürt siyasi hareketinin güç kazanmasıyla Kürt ulusal kimliği yükselişe geçmiş, buna paralel olarak 'öteki'nin güçlü temsili karşısında Türk milliyetçiliğinin daha da reaksiyoner tepkiler vermesine yol açmıştır. Bölgede yaşanan çatışmalar sonucunda 'batı'ya gelen asker cenazelerini medyanın özellikle duyguları ajite eden tonlarda sunması, kitlesel bir tepkinin yükselmesine neden olmuştur. Öteki olarak PKK şahsında Kürtleri 'terörist', 'bölücü' olarak gösteren ana akım medya, egemen kesim olarak 'biz'e ilişkin pozitif değerlendirmeleri sürekli öne çıkarması sonucunda 'batı'dakilerin psikolojik algısında topraklarına ve canlarına kasteden Kürt portresinin şekillenmesini doğurmuştur. 'Batı'nın kendini bu şekilde 'mağdur' hissetmesine paralel olarak yükselişe geçen milliyetçi reflexler karşısında, gerçek hayatta uğradığı haksızlıkların 'batı' tarafından görülüyor olmasından ötürü Kürtler'de de tepkisel duyguları pekiştirmiştir. Birbirinin siyasi ve kültürel amaçlarından beslenen toplumsal tepkiler, batıda Türk milliyetçiliğinin yaygınlaşmasını doğururken doğu'da da Kürt siyasi hareketinin aynı ölçüde kitleselleşmesinin yolunu açmıştır.

4.4. Haber Metinlerinin Yapısal Özellikleri

Haber metinleri, haberin en çarpıcı noktasını en kısa yoldan ifade edecek biçimde manşet, başlık, spot ve haber girişlerinin kullanılmasıyla kurgulanır. Habere ilişkin en önemli enformasyon başlıkta verilir. En önemli enformasyon en tepede yer alırken önem sırasına göre dizilişte en önemsiz habere en alt kısımda yer verilir. İlk dikkati çeken başlık okuyucuya uyarıcı olurken aynı zamanda okuyucuya genel bilişsel bir çerçeve de oluşturmaktadır. Bu bağlamda başlıklar, okuyuculara olayı, durumu nasıl tanımlayacaklarına yön vermesinden ötürü önemli metinsel ve bilişsel işlevlere sahiptir. (Dijk, 1991:50-51).

Haber başlıkları en çok enformasyonu en az sayıda kelime kullanarak vermek amacı taşıdıklarından başlıktaki kelimeler özenle seçilir ve başlığın etkisini en çok arttıracak şekilde yerleştirilir sayfaya. Haberin başlığı, konunun içeriğini açık ve kesin şekilde ifade ederek haberin ana fikrini ortaya koyar. Başlık, haberin söylemlerine bir anlam birliği sağlar. Ayrıca okuyucuların aklında en çok ve kolayca kalan vurguları içerirken, haberin de ana temasını ortaya koyar. Bu durumda okuyucular farklı bir bilgiye ve inanca sahip olmadıkları takdirde genel olarak habere konu olan olayla ilgili başlığa yansıyan enformasyonu benimserler (Gökalp, 2004).

Haber metinlerinde kullanılan ‘milli’ söylemler milliyetçiliği yeniden üretirken, egemen ideolojik söylemler esas olarak etki gücü daha fazla olan başlık, alt başlık ve haber girişlerinde vurgulanmaktadır. Bu durumda özellikle konunun hangi yanının sürmanşet, manşet ya da başlığa çıkarıldığına anlaşılması için çözümlenmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Gazete başlıkları, çoğunlukla belli bakış açılarından kaynaklı ideolojik içerikler taşıdığından söz konusu başlıkların hangi şekilsel dizimlerle kurgulandığının yanı sıra, kelime seçimlerinin içine gizlenmiş ideolojik mesajların Eleştirel Söylem Çözümlemesi yoluyla ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

4.5. Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Dil, toplumsal çatışmaları iktidar ilişkileri bağlamında yansıtan bir aracı olmakla beraber aynı zamanda kendi başına siyasal bir gerçekliktir. Dilin kendi yapısında özerk bir konuma sahip olduğuna yönelik tespitler söylem kavramı ve söylem çözümlemesi yönteminin sosyal bilimler alanında önemli bir konum elde etmesini sağlamıştır. Söylem, özellikle Foucault’nun çalışmasında, bilginin dil aracılığıyla üretimine dair bir terimdir. Foucault, söylemi söylenen her türlü şey içinde belli bir düzenlilik gösteren ve bununla bir iktidar ağı meydana getirebilen ifadelerin toplamı olarak değerlendirir. Söylemin teorik olarak bir oluşum olmasının yanı sıra bir pratik olduğunu vurgulayan Foucault, söylemin soyut bilgi aracılığıyla somut güç ve iktidar ilişkilerini yarattığını, böylece bilgi ile iktidarın iç içe geçtiğini belirtmiştir. İktidar işleyişinden söz edeceksek bunu sadece devlet aygıtıyla sınırlı görmeyip bireylerin günlük

davranışlarından bedenlerine varıncaya dek üzerlerinde işleyen bir iktidarlar dizgesinin varolduğuna dikkat çeken Foucault, iktidarın herhangi bir gerçekliği, doğruların göreneklerini yaratarak belirlediğini ortaya koymuştur (Keskin, 2012: 48). Foucault, esas olarak iktidarın ortaya konulma biçimleriyle değil, hangi araçlarla yürütüldüğüyle ilgilenmiş, davranışlarımız üzerindeki etkisini daha çok önemsemiştir. İktidar ürettiği söylemle birey üzerinde egemenlik kurarken bireyleri kontrollü özneler haline getirmektedir (Doruk, 2013: 111). İktidar elindeki bilgiyle kendisine uyumlu topluluğu kolayca oluşturabilmektedir. Bir ‘disiplin toplumu’ olan modern toplumlar yarattığı normlar ile iktidarını üretmekte ve bundan yararlanarak toplumsal ilişkileri düzenlemektedir. İktidar, sadece baskı uygulamaz aynı zamanda bilgi aracılığıyla gönüllü bir bağlılık ilişkisi yaratarak varlığını derinlere nüfuz ettirir. Modern toplumun geliştirdiği hapisane, okul, hastane vb. kurumların ortaya çıkardığı bilgi yeni bireylerin kimliğinin oluşmasında önemli etkiler göstermiştir. (Urhan, 2000: 9). Modern iktidarın yarattığı yeni kurumlar ve bu kurumların söylemleri bireyler üzerinde tahakküm kuran bir bilgi ortaya çıkarırken, bireyler de bu bilgilerin söylemleri karşısında itaatkar bir nesne haline gelmişlerdir. Devletin işleyebilmesi için erkekten kadına, yetişkinden çocuğa uzanan, kendine özgü biçimleri ve özellikleri olan tahakküm ilişkilerinin olması gerekmektedir (Keskin, 2012: 111). Foucault ‘Cinselliğin Tarihi’ adlı kitabında toplumların cinselliğe ilişkin değer yargıları ve düşüncelerinin öğretilmiş bir merakın ve sorgulamanın ürünü olduğunu ifade eder. Cinselliğin nasıl ve hangi sınırlar içinde yaşanması gerektiğini ve bu konudaki merakımızı ve bu merakın sınırlarını da iktidarın belirlediğini söyleyen Foucault, toplumsal düzene yön veren iktidarın böylece cinsel egemenliği de tekeline aldığını belirtmiştir (Doruk, 2013: 112).

‘Bilgi’nin Arkeolojisi’ (1972) adlı çalışmasında da Foucault, dilin yarattığı anlamlar arka plan bağlamsallıklarını odağına alır. Bu doğrultuda, söylem çözümlemesi, belli tarihe ve koşullara sahip söylemlerin nasıl bir bağlama yerleşerek toplumsalın anlamını her seferinde bozup yeniden belirleyebildiği ile ilgilenmektedir. Yani söylem, toplumsal pratik ve bilgi merkezlerinin kesişme yollarına işaret eder. Bu doğrultuda söylemler, sadece toplumsal ilişkileri görünür kılıp yansıtan fiiliyatlar değil, aynı zamanda, yeni anlamlar

inşa eden pratiklerdir. Öte yandan söylemler, sadece toplumsal ilişkileri inşa etmekle kalmaz, aynı zamanda insanları toplumsal özneler olarak konumlandırırlar.

Foucault'ya göre, önemli olan, söylem içinde 'doğruluk etkisi'nin tarihsel olarak nasıl üretildiğini görebilmektir. Zira, bilginin doğruluk etkisi ancak söylem sayesinde üretilir. Gerçekler, kendi yanlışlıklarına ya da doğruluklarına karar vermemizi tamamen sağlayamazlar. Söylem ise ancak doğruluk iddiası üreterek kendini var eden anlam pratiği olarak tanımlanır. Bu doğrultuda, söylem, 'doğru' bilgi ile yer değiştirmesi gereken inançlar ve değerler sistemi niteliği atfedilen 'ideoloji' kavramından analitik olarak daha güçlüdür. Söylem bilgi ile iktidar arasındaki ilişkiyi tarihsel bağlamda kuran ve böylelikle toplumsal ilişkileri anlamada oluşan bir 'doğruluk rejimini' yani, kavramlar, kodlar, imgeler ve değerler bütünü simgeler. Özneler ideolojiyi kendi nesnel sınıfsal çıkarlarına göre üretirlerken söylem ise öznenin toplumsal pratikler ile üretilen bir söylemsel konum olduğunu iddia eder. Özne, söylemden önce var olamaz; kendisi söylem sayesinde ve söylem içinde üretilendir. Foucault, söylem ile iktidarın kuruluş sürecinin aynı olduğunu, iktidarın bir söylem olarak bireyleri etkilediğini ve onları özneler haline dönüştürdüğünü ifade etmektedir. Söylemin kendisi bir iktidardır ve bir iktidar etkisi olmayan söylem söz konusu olamaz. Söylem, iktidarı, bilginin üretilmesi sayesinde yaratır (Hall, 1997 ve Smart, 1985).

Eleştirel Söylem Çözümlemesi, haber söylemlerinin içine gizlenmiş ideolojik unsurları ortaya çıkarmak ve medya dilinin rolünü eleştirel bir şekilde analiz edilmesini amaçlar. Haber söylemindeki ideolojik pratiklerin saptanması ile sosyal eşitsizliklerin yeniden üretiminin hangi nosyonlarla gerçekleştiğinin de ortaya konulmasını savunmaktadır (Özer,2008: 400). Eleştirel Söylem Çözümlemesi, sosyal bilimlerde önemi ve kullanımı gittikçe artan bir çözümleme yöntemi olmasının yanı sıra dilbilim, sosyoloji, sosyal psikoloji, felsefe, iletişim, edebiyat ve kültürel çalışmalar gibi pek çok değişik alanda farklı kuramsal yaklaşımlar ile analitik pratiğin var olduğu bir alan olarak değerlendirilebilir (Van Dijk, 1991). Dijk, haber metinlerini 'haber yapıları' olarak adlandırmış ve yapısallık bağlamında çözümlemeye girişmiştir. Haberin

bütünsel şemasına odaklandığı için bunu ‘makro yapı çözümlemesi’ olarak adlandıran Dijk, dolayısıyla metni baştan sona içeriğiyle, yani tematik yapısıyla metnin şekliyle, yani şematik yapısıyla ilgilenir. Metin, bu ‘makro yapı’ bağlamında temalar ve konuları bakımından belli bir hiyerarşik düzende kurgulanır. Şematik yapı ile haber metni, üst başlık, ana başlık, spot haber girişi ve olay içeriğinin detaylı aktığı bölümleri kapsamaktadır. Van Dijk de haber şemasını başlık, giriş paragrafı, hikaye ve sonuçları içeren anlatışallar olarak tarif eder. Dijk, söz dizimsel (sentaktik), leksikal ve diğer retorik elementler arasındaki anlamsal (semantik) ilişkileri de ‘mikro yapı çözümlemesi’ kapsamında ele alır. Bununla haberin söz dizimsel ve haber metnin retorik özelliklerini inceler. Yani haber metnine gerçeklik değeri kazandıran alıntılar, doğrudan ya da dolaylı aktarmalar irdelenerek önermeler arasındaki nedensellik, metnin bütünsel anlamsallığıyla ilişkileri ele alınır. Van Dijk’in yaklaşımı, medya çalışmalarındaki geleneksel yaklaşım olan metin yorumlama ile yapısalılık temelinde toplumsal gelenekleri ele alma biçimini medya analizleri için tek bir çerçevede birleştirmektedir. Dijk, zihinsel temsillerin metne ilişkin önemli ayrıntılar içerdiğini söyleyerek özellikle ‘biz’ ve ‘onlar’ ayrımına odaklanmaktadır. Bu karşıt ayrımların ilişkisinin analiz edilmesi merkezi önemdedir. Bir grubun temsilcileri kendilerini olumlu söylemlerle sunarken diğerlerini ise olumsuz söylemlerle sunar. ‘Biz’ ve ‘onlar’ söyleminin ideolojik içeriklerinin açığa çıkabilmesi için söylem bağlamının tüm arka planlarıyla çözümlenmesi, iktidar ilişkilerinin analizi ve de söz konusu ifadelerin kullanıldığı metinlerin leksikal (sözcüksel) ve söz dizimsel yapılarının incelenmesini gerektirir.

4.6. 90’larda Milliyet Gazetesi’nde Kürt Sorunu’nun Temsili

Piyasada ekonomik liberalleşmenin hız kazandığı 90’lı yılların başında toplumsal ve kültürel yaşam bundan önemli ölçüde etkilenirken, sınıfsal ayrımlar da giderek daha fazla keskinleşmiştir. Bu değişimin takabül ettiği 90’lı yıllar, özel TV ve radyo yayıncılığını yaygınlaştırmış, kültürel yaşamda hissedilir bir çeşitlenme yaratırken bunlara eş zamanlı olarak Türk milliyetçiliğinin hegemonik bir boyut kazanarak popülerleşip yükselişe geçtiği yıllar olmuştur aynı zamanda. Yine bu 90’lı yılların başında özellikle Sovyetler

Birliğin çözülmesiyle bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan Türki cumhuriyetlerinin durumu Türk milliyetçiliğinin söylemlerine etkiye bulunurken içinde de bu söylemi daha da görünür kılan Kürt sorunu olmuştur. 90'lı yılların başında giderek şiddetlenen Kürt sorunu ve PKK hareketine karşı resmi milliyetçiliğin seferber edilmesiyle birlikte Türk milliyetçiliğinin olağanüstü ivme kazanmasında ve gündelik popüler kültürde yaygınlaşmasında, basının milliyetçiliği araçsallaştırmasının da önemli etkileri olmuştur. “Her şeyden önce Türkiye’de yükselen ve güçlenen Türk milliyetçiliğinin farklı versiyonlarının ortak paydasında PKK’nın en net, elle tutulabilir, görülebilir ve somut bir düşman olarak tanımlandığı ve algılandığı söylenebilir” (Kentel, Ahıska ve Genç, 1999: 98).

Bu dönemde ‘En büyük Türkiye başka büyük yok’ gibi söylemlerde somutlaşan yüceltmelerle kendine özgüven devşiren Türk milliyetçiliği, diğer yandan da ‘bölünme’ korkusuyla içinde bulunduğu güvensiz ruh hali 90'lı yıllara damgasını vurmuştur. 90'ların başından başlayarak şiddet sarmalında sesini duyuran Kürt sorunu, Türkiye gündeminin başat konularından biri haline geldi. Bölgedeki sıcak çatışmalardan en azından fiziksel olarak uzak yaşayan batılı kitleler, çatışmaların sonuçlarını medya üzerinden öğrenirken, Kürt sorununa dair değerlendirmelerini genel olarak sözkonusu medyanın aktardıkları üzerinden yapmaktaydı.

Liberal bir çizgi benimseyen Milliyet Gazetesi de bölgede yaşanan çatışmaları ve bunun değişik boyutlardaki yansımalarını farklı kişi ve kurumlar üzerinden okuyucularına aktarmış, onları bu kaynakların ölçütleriyle bilgilendirmiştir. Aşağıdaki başlıklara baktığımızda söz konusu gazetenin, yaşanan çatışmalı ortamı aktarırken sıklıkla şiddetin psikolojik boyutlarını çoğaltan sansasyonel bir dil kullandığını gözlemliyoruz. Gazete özgürlükçü bir yayın çizgisini benimsemiş olması sebebiyle okur kitlesinin uç ideolojik bir tarafta yer almadığı varsayımından hareketle, zaman içinde milliyetçiliğin bu okur kitlesinin de pratiklerinde aktifleşmesinin nedenleri Kürt sorunu bağlamında gazetenin dillendirdiği söylemlerin buna sağladığı katkı bu çalışmayla görünür kılınması amaçlanmaktadır. Aşağıda oluşturulmuş kategorik ana başlıklar altında, bazı benzer söylemler seçilerek bir araya

getirilmiştir. Bu kategoriler, aynı söylemlerin sıkça tekrarlanmasıyla oluşan klişelerin zaman içinde köklü bir algıya dönüşebildiği ve bu algının da temel değerlendirme ölçütü olarak karşımıza çıkabileceğini göstermek için oluşturulmuştur.

4.6.1. Saldırı ve Şiddet Kaynağı Olarak Kürtler

Milliyet Gazetesi devlet söyleminden taraf bir tutum takınarak Kürtleri ana sayfasına konu etmiştir. Gerek referans olarak gösterdiği haber kaynaklarıyla gerekse de doğrudan yayın çizgisinin gereği olarak attığı başlıklarla, çatışmalı ortamı sona erdirecek uzlaşıcı yaklaşımları öne çıkarmak yerine bu ortamın sürüp gitmesine katkı sunduğunu göstermiştir bize. Gazete bu tutumunu aşağıdaki başlıklarda şu şekilde ortaya koymuştur:

Fotoğraf- 1 (24 Haziran 1992)

- PKK'dan saldırı planı /24 Şubat 1990
- İntikam aşireti /13 Nisan 1990
- Apo'dan tehdit /28 Mart 1990
- PKK roketatarlarla saldırdı /9 Mayıs 1991
- PKK'dan katliam: Bebekleri kurşuna dizdiler: 7 Ölü /7 Temmuz 1991
- Barzani'den savaş tehditi /26 Temmuz 1991
- Şehirde PKK alarmı /27 Kasım 1991
- Şehirde PKK baskını bir er şehit /26 Kasım 1991
- 2 Polis, 2 er şehit: Kentler PKK terörü ile ayakta /28 Kasım 1991
- PKK'nın gözü kentlerde /8 Aralık 1991
- PKK suikast timi Türkiye'de /19 Ocak 1992
- PKK bebek öldürdü /25 Mayıs 1992
- PKK şimdi Bolu Dağlarında /30 Mayıs 1992
- Hunharlığın belgesi: PKK bu bebeğe bile acımadı /24 Haziran 1992
- Camide PKK katliamı /27 Haziran 1992
- Van'da PKK katliamı /3 Temmuz 1992
- Antalya'da PKK ile çatışma (İzinsiz gösteri yapmak isteyen bir kitle) /17 Ağustos 1992
- PKK vapur yaktı /29 Ağustos 1992
- PKK'dan politikacılara tehdit /22 Eylül 1992
- PKK yine kan kustu /4 Haziran 1993
- Apo: Daha fazla kan dökülecek /8 Haziran 1993
- PKK çocukları öldürüyor /27 Haziran 1993
- Bu bebekleri neden öldürdünüz /1 Temmuz 1993
- Focus: PKK kobra gibi tehlikeli /6 Temmuz 1993
- PKK yine köy bastı /12 Temmuz 1993
- Çocukları katlettiler /20 Temmuz 1993
- PKK vahşeti:42 ölü / 5 Ekim 1993
- Yine PKK katliamı:36 Ölü / 6 Ekim 1993
- PKK'dan meclise tehdit:22 Ekim 1993
- PKK kente saldırdı /22 Kasım 1993
- Suikastçı R.H. aranyor ('Demirel ve Çiller'e suikast düzenleyeceği iddia edilen ve Türkiye'ye giren Iraklı Kürt Ankarayı alarma geçirdi. Iraklı Kürdün Bulgaristan üzerinden Türkiye'ye giriş yaptığı tespit edildi') /14 Aralık 1993
- PKK gazete bastı /3 Ocak 1994
- Otobüslere bomba /15 Ocak 1994
- Valilikte PKK vahşeti /26 Ocak 1994

- Erzincan'da PKK vahşeti:8 ölü /17 Mayıs 1994
- PKK 5'i çocuk 9 kişiyi öldürdü /2 Ocak 1995
- PKK sarin gazı peşinde /29 Ocak 1995
- PKK çocuk tacirisi /21 Eylül 1996
- PKK şimdi de sanatçı kaçırdı /4 Ekim 1996
- Katliam timi yakalandı /2 Kasım 1996
- Apo saatli bomba /6 Temmuz 1999

İnsanlar ve onların eylemlerine dair sarf edilen tüm söylemlerin farklı aktörlerin tanımlamalarını içerdiğini söyleyen Van Dijk aktörlere ilişkin olarak genel ideolojik stratejinin 'kendine' ilişkin olumlu 'ötekine' ilişkin ise olumsuz sunuş (2003: 79) olduğunu söyler. 'Biz'e ilişkin olumlu sunum, devlet otoritelerinin eylem ve söylemlerinin olumluluk çerçevesinde öne çıkarılmasıyla sağlanırken, 'öteki'ne ilişkin sunumlar da onlara dair olumsuzluklar kesin ve tartışmasız bir dille ortaya konulmaktadır.

Gazetenin attığı başlıkları incelediğimizde Kürtlerle ilgili genel olarak olumsuzluk belirten hakim bir dilin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Gazete bu olumsuz dil aracılığıyla Kürtleri tehdit kaynağı olarak işaretlerken, toplumu kin ve düşmanlığa sevk edebilecek kutuplaşma ve çatışma ortamının devam etmesine katkı sunabilecek yaklaşımlarda bulunduğu dikkat çekmektedir. Gazete, bu süreçte yaşanan toplumsal olay ve durumlara karşı, objektif bir yapıcılığa sahip olmaktan ziyade, tahrik edici dil kullandığı dolayısıyla bir tür 'tarafli' savaş gazeteciliği yaparak kültürel ve siyasal kimliklerle ilgili sorumluluk temelinde etik bir dil kullanmaktan uzak durmuştur. Diğer bir ifadeyle sözkonusu gazete kullandığı söylemlerle toplumda demokratik işlevi yerine getirmekten uzak bir görünüm sergilemektedir. Örneklerde görüldüğü gibi haber başlıkları PKK hareketinin yaptığı iddia edilen eylemler 'vahşice, hunharca katletti', 'kan kustu' gibi ajitatif duygulara vurgu yapan sözcüklerle dile getirilmiş, okuyuculara örgütün 'insanlık dışı' bir yapı olduğu aksettirilmektedir. Ajite edici, aşırı duygulanımlara hitap eden bu gibi söylemler insanların öfkelerini körüklenmeyi kolaylaştırırken, aynı zamanda nefret duyguları yayan, kışkırtıcı, tahrik edici, intikamcı ve hamaset duyguları üretmektedir. Başlıklar, her ne kadar bölgede yaşanan çatışmalar ve onların ortaya çıkardığı sonuçları yansıtan bir aracı gibi dursa da, temelde devletin

resmi söylemini esas alarak yaşanan durum ve olayların arka plan bilgileri yeterince okuyuculara aksettirilmemiştir. Böylece ‘saldırgan öteki’ olarak işaret edilen örgütün saldırıları ‘biz’e karşı duyduğu kör nefretten kaynaklandığı algısı okuyuculara yansıtılmaktadır. PKK hareketi, ana sayfada hemen hemen tüm başlıklarda aşırı ve ‘akıldışı’ şiddet uygulayan ‘öteki’ olarak çerçevelenmektedir. İnsanların ‘iyi’ ve ‘kötü’ olarak sınıflandırılması üzerinden kurulan ahlaki değerler, PKK hareketi üzerinden ‘kötülük’ olarak yeniden işlevsel kılınmaktadır. ‘PKK çocukları öldürdü’ yönlü başlıklar bu ‘akıl dışı ahlak’ı pekiştirmek için kullanıldığı söylenebilir.

Özellikle 1984’ten başlayarak 1990’lı yıllar boyunca yaşanan bazı sivil ölümlerin sorumlusunun JİTEM olduğu çeşitli mahkeme kararlarına konu edildi. Bu dönemde JİTEM’e çalıştığını itiraf eden Ayhan Çarkın, 22 Mart 2011’de Özgür Gündem Gazetesi’ne verdiği röportajda, 20 Haziran 1987’de Ömerli’nin Pınarcık köyünde aralarında bebeklerin de bulunduğu 33 kişiyi JİTEM’in öldürdüğünü itiraf ederek şunları söylemişti: "O zaman oradaydım, katliam sonrası olay yerine gittim. Avucuma düşen bir buçuk yaşındaki bebeğin kanı beni etkiledi. İlk köy basılma olayları olduğu söyleniyordu. PKK yaptı diyorlardı. Biz de intikam almak için gidiyorduk. Ama bu kanı döken başkasıydı. İşte Ergenekoncu, ihanetçi, zihniyetti bunları yapanlar. Bu katliamı provokasyon amaçlı JİTEM’in oluşturduğu gruplar yaptı." (Özgür Gündem, 22.3.2011).

Türk basını, örgüte yönelik kullandığı söylem ve yaklaşımlarını desteklemek için zaman zaman dış basının benzer söylemlerini referans olarak kullanmıştır. T.C devleti resmi politikasını destekleyici bir başlık kullanan Alman Focus Dergisi’nin haberi ‘PKK kobra gibi tehlikeli’ başlığıyla yansıtılmıştır. Kobra yılanının yeryüzünde en tehlikeli canlılardan biri olması nedeniyle bu başlık, PKK hareketinin varoluş nedeni sadece ‘insanları öldürmek’ olduğu yeniden vurgulanmaktadır. Örgütün bu şekilde lanse edilmesi, devletin örgüt üyelerine, sempatizanlarına ve de kitlesel destek veren diğer kesimlerine karşı uyguladığı her türlü şiddet meşrulaştırılmaktadır. Başka bir ifadeyle, terörizm söylemi ile, olayı başlatan güç olarak ‘öteki’nin sunulması sayesinde devletin uyguladığı şiddet sadece bir ‘karşılık verme’

olarak görülmekte ve bundan dolayı da devletin uyguladığı şiddet ile devletin yurttaş özgürlüklerini çiğnemesi bilişsel algılarda haklılaştırılmış olur (Schlesinger,1994:116-117).

‘Kentlerde PKK alarmı’ türünden başlıklar ise kitlelerin korku ve kaygılarını derinleştirirken herkesin her an bu örgütün saldırısına maruz kalabileceği endişesi yaygınlaştırılmış olmakta. Buradan ortaya çıkan korkular, kitlelerin öfkeli tepkilerini beslerken, Kürtlerin temsilcisi olduğunu söyleyen örgüt ve onunla organik bağ içerisinde bulunan sıradan Kürtlerin de zihnin arka planında ‘düşman’ olarak kodlanmasına neden olmaktadır. PKK hareketinin tüm eylem ve hareketleri ‘kötü’ olarak başlıklara taşınırken onun karşısında yer alan Türkler olarak ‘biz’in sürekli tehditlere maruz kalan taraf olarak görülmesi sağlanmakta. Söz konusu örgüt ne kadar ‘acımasız’ ve ‘vahşi’ olarak gösterilirse bunun karşısında yer alan ‘biz’lerin masumiyetinin de o kadar tehdit altında olduğu vurgulanmaktadır. Başlıkların retoriksel anlamını güçlendirmek için ‘katliam’, ‘vahşet’ gibi kelimeler sıklıkla kullanılmıştır. Bölgede süren çatışmalar sırasında yaşanan bir çok olayın kimin tarafından ve neden yapıldığına dair gerekli soruşturma ve incelemeler tamamlanıp kanıtları ortaya konulmadan ertesi gün haber başlıklarında kesin hüküm içeren bir dille ‘failler’ belirtilebilmiştir. Bu durum gazeteciliğin objektiflik kriteri açısından da sorunlu bir duruma işaret etmektedir.

Gazete, yaşanan kimi olaylar karşısında kullandığı başlıklarla kendini ‘milli menfaatler’den taraf olarak konumlandığı görülürken okuyucularından da aynı menfaatlerden yana hassas olmaları istenmektedir. Milliyetçiliğin varoluş temeli olan olan ‘öteki’lerin mutlak tehditkarlığı gazete aracılığıyla yeniden üretilmektedir. Bu dönem milli bir devlet olarak T.C’nin en büyük ‘öteki’si doğrudan PKK ve dolaylı olarak da Kürtler gösterilirken, olumsuz durum ve olaylar bunlarla ilişkisi kurularak aşırı vurgularda dile getirilmiştir. Böylece milliyetçi reflekslerin yönelim noktası yeniden belirlenmiş olmaktadır. Başlıkların anlatımlarını dikkate aldığımızda yaşanan şiddetin sosyo-ekonomik temellerini olabileceği göz ardı edilmiş, devlet sisteminin ürettiği şiddet zemini görüş alanından uzaklaştırılırken karşı tarafın şiddeti ‘gelişigüzel bir doğaya’ sahip olduğu izlenimi yansıtılmaktadır. Yukardaki başlıkları

değerlendirdiğimizde böylesi kapsamlı toplumsal olayların ‘neden’ yaşandığı, hangi süreçlerin bir sonucu olarak ortaya çıktıklarını sormak yerine yaşanan olaylara karşı devletin ‘nasıl’ güvenlik önlemleri alması gerektiği üzerinden bir yaklaşımı ortaya koyduğu görülebilmektedir.

4.6.2. Resmi Kişi ve Kurumların Açıklamaları

-Müştaşar Korgeneral Koman Milliyet’e anlattı: PKK’da bu ay ayaklanma başlatma hazırlığı /7 Mart 1992

-Üst başlık: PKK saldıracak biz üzerine gideceğiz Kürtler kaçacak Saddam imha edecek: Mit’ten katliam uyarısı /9 Mart 1992

-Üst başlık: İçişleri Bakanı Sezgin: O bazı güçlerin maşası: ‘Apo’da ne tahsil ne de beyin var’/14 Mart 1992

-Özal: Bundan sonra kanlı bastırılır. İnönü: Terör bitecek Demirel: PKK Savaş açtı /23 Mart 1992-Manşet: ‘Şırnak’ta savaşı kazandı’ Alt başlık: Korgeneral Necati Özgen açık konuştu: Demokratik kurallar içinde kalmasak Şırnak bir anda bitebilir /24 Ağustos 1992

Fotoğraf- 2 (5 Eylül 1992)

Fotoğraf-3 (22 Aralık 1993)

-Üst başlık: G. Kurmay Başkanı Org. Güreş Milliyet'e konuştu. Manşet: PKK iç savaş peşinde. Kutu haber: Sezgin: Teröre hodri meydan /5 Eylül 1992

-Başbakan Milliyet'i konuk etti. Manşet: 'Kuzey Irak büyük bela' /7 Ekim 1992
PKK çılgınlık yapabilir. Alt başlık: İçişleri Bakanı İsmet Sezgin Nevruz öncesi endişelerini Milliyet'e anlattı. /2 Mart 1992

-Manşet: 'Bizden günah gitti' Alt başlık: PKK katliamına Cumhurbaşkanı Demirel'den sert cevap. Kutu: Güreş: Bunlar insan olamaz /26 Mayıs 1993

-Cumhurbaşkanı Demirel ve Başbakan vekili İnönü iki ayrı uçakta Milliyet'e konuştu: 'Dağlar temizlenecek' /27 Mayıs 1993

-Manşet: 'Terör Ankara'da çözülmez' Alt başlık: Demirel'den Çiller'e: Askerin şevkini kırmayın /17 Temmuz 1993

-Manşet: 'Bende şehit olurum ama bu iş biter' Alt başlık: Genelkurmay Başkanı Org. Güreş'in kararlılığını ifade eden sözler. Sürmanşet: General şehit. Alt başlık: Tuğgeneral Bahtiyar Aydın, Lice'yi basan PKK'lularla çarpışırken vuruldu /23 Ekim 1993

-Manşet: İsim isim açıklayın Alt başlık: Çiller PKK'ya haraç veren sanatçı ve işadamlarını isim isim biliyoruz' dedi /5 Kasım 1993

-Manşet: 'Ekonomi çöktü PKK ayaklandı' Alt başlık: Çiller Kuzey Irak stratejisini

Milliyet'e açıkladı /8 Kasım 1993

-Demirel: 'PKK seçime giremez' (Demirel DEP için konuşuyor) /22 Aralık 1993

Çiller: Seçim terörü azdırır /6 Şubat 1994

-Güreş: PKK paralı katil sürüsü /17 Şubat 1994

-Menteşe: 'DEP, PKK'ya moral aşıyor' /21 Şubat 1994

-Ecevit: 'DEP'in kararı Apo'nun kararı' /27 Şubat 1994

-Tunceli'ye dikkat ('Bölgede PKK'ya yataklık eden köylerin boşaltıldığını evlerinin yakıldığı iddia edildi. Bakan Mentese güvenlik güçlerinin kıyafetlerinin giyen teröristlerin yangın çıkardığını söyledi') /7 Ekim 1994

- Demirel: 'Avrupa Kürt Devletini istiyor' /28 Ekim 1994

-Hikmet Çetin: 'Siyasi çözüm PKK ağzı' /30 Nisan 1995

-TOBB raporuna Emniyet yorumu: 'PKK ağzıyla yazılmış' /9 Ağustos 1995

-Çiller: 'RP'si PKK gibi' /10 Ağustos 1995

Gazeteler, olay ya da herhangi bir durumu sayfalarına taşırken çoğu zaman bu olay ve durumların gerçeklik etkisini artırmak için uzman kişilerin görüşlerine başvurur. Haberin gerçeklik değerini desteklemek için görüşlerine başvurulmuş bu kişiler aracılığıyla, haberin güvenilirlik ve nesnellik değeri artırılması amaçlanmaktadır. Bu kişiler, uzman otorite olarak kabul edilmesinin yanı sıra, onlara 'ahlaklı' oldukları gözüyle de bakılmaktadır. Medyanın siyasi olaylarda, birinci derece önemli haber kaynağı olarak değer biçtiği siyasilerin söylemleri, sıradan yurttaşların toplumsal değerlendirme ölçütlerini de yakından etkilemektedir. Bu kategorideki başlıklara bu bağlamda baktığımızda özellikle devletin üst düzey bürokrat ve siyasetçisinin görüşleri ağırlıkla kullanıldığını görüyoruz. Görüşlerine başvurulmuş bu kişiler aracılığıyla 'öteki' olarak kodlanan Kürt hareketinin olumsuzlanması üst perdeden dile getirilmiş bunun karşıtı olarak konumlandırılan resmi devlet politikasının da olumluluğuna göndermede bulunmuş oluyor. Van Dijk'ın 'biz'e ilişkin olumlu, 'öteki'ne ilişkin olumsuz sunum biçimlerinden yola çıkıldığında, kendini olumlayan sunum, resmi otorite söylemleri yoluyla dolaşıma sokulduğu gibi 'öteki'ne ilişkin olumsuz söylemler de yine bu 'otorite'lerin ortaya koyduğu çerçevelerle pekiştirilmektedir.

Siyasetçi ve bürokratların yaptığı açıklama ve değerlendirmeler medyada çoğu zaman geniş yer bulduğunu dikkate aldığımızda, ana akım medya önemli

konuların hassasiyetini görmezden gelerek özellikle siyasi sorunlardaki temel ölçütlerini tek taraflı siyasetçilerin söylemlerine dayandırmaktadır. Kürt sorunu ve PKK konusunda genellikle ortamı geren kriz odaklı yayınlar yapan medya, böylesi önemli toplumsal bir mesede sorumluluk anlayışından uzak bir tutum takınmış ve yıllar içinde şiddet söyleminin meşrulaşmasını sağlamıştır. Şiddet içeren söylemlerin medya üzerinden rahatça vurgulanmasının sorgulanması bir yana medyanın bu söylemlerin sesini sonuna dek açtığı, dahası siyasilerin de bu şiddet söylemlerine onaylayıcı başlıklarla destek verdiğini görüyoruz.

-“Üst başlık: İçişleri Bakanı Sezgin: O bazı güçlerin maşası: ‘Apo’da ne tahsil ne de beyin var’ /9 Mart 1992” Söz konusu yetkili bakanın açıklamalarına baktığımızda PKK hareketinin lideri konumunda bulunan Abdullah Öcalan’ın olası başarı ve prestijinin kendisinden kaynaklanmadığı bunu ancak başka ‘akıllı güçler’in yönlendirilmesiyle mümkün olabildiğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Aynı zamanda bu söylemle onun bir ‘hain’ olduğu imasında bulunmakta. Öcalan’ın Ankara Mülkiye mezunu olduğu belgelerle sabitken onun bir ‘cahil’ olduğunun vurgulanması ile toplumda ‘hanzo’, ‘kıro’ gibi aşağılayıcı sıfatların Kürtlerle özdeşleştiğini bir arada değerlendirdiğimizde Kürtlere karşı aşağılayıcı yargılar bir kez daha pekiştirilmiş, hareketin lideri olan Öcalan şahsında dağa gidenlerin de ‘cahil’ olduğu bilgisi kamuoyunun algısına sunulmaktadır.

-“Özal: Bundan sonra kanlı bastırılır. İnönü: Terör bitecek Demirel: PKK Savaş açtı /23 Mart 1992” Devletin üç önemli isminin oldukça sert açıklamalarda bulunduğunu görüyoruz. Örgütün uyguladığı şiddete karşı devletin de bundan böyle tüm güçlerini devreye sokarak çok daha sert müdahalelerde bulunacağı duyurulmaktadır. Özal’ın ‘kanlı bastırılır’ sözü sadece dağdaki örgüt militanları için değil esas olarak örgütün sempatzanı olan kitlelerin şehirlerdeki protesto eylemlerine silahla müdahale edileceğini söylemektedir. Örgütün varlığı, en azından kamuoyuna yansıtılma biçiminden hareketle salt bir ‘terör’ sorunu olarak görüldüğünden bunun da ancak imha etmek dahil her türlü karşı şiddetin uygulanması yoluyla ortadan kaldırılabilceği gösterilmektedir. Üç önemli ismin aynı sert tonda konuşuyor olması devletin

şiddet kullanma kararlılığını kamuoyuna yansıtırken kamuoyunun da devletin tüm güçlerine her türlü desteği vermesi ve güvenmesi istenmektedir.

-Manşet: 'Terör Ankara'da çözülmez' Altbaşlık: Demirel'den Çiller'e: Askerin şevkini kırmayın /17 Temmuz 1993

-Demirel: 'PKK seçime giremez' (Demirel DEP için konuşuyor) / 22 Aralık 1993

-Çiller: Seçim terörü azdırır /6 Şubat 1994

-Ecevit: 'DEP'in kararı Apo'nun kararı' /27 Şubat 1994

-Menteşe: 'DEP, PKK'ya moral aşıyor' /21 Şubat 1994

-Güreş: PKK paralı katil sürüsü /17 Şubat 1994

Başta başbakan ve cumhurbaşkanı olmak üzere devletin önemli temsilcileri DEP'in varlığından rahatsız olduğu ve bu partinin devletin resmi işleyiş biçimi içinde yerinin olmadığı; 'Seçime giremez', 'DEP'in kararı Apo'nun kararı' gibi söylemlerle dile getirilmekte. Partinin, yasadışı örgüt olan PKK ile bağı kurularak, bu partiye oy verenlerin de aynı zamanda yasadışı eylemlere ortak oldukları ve bu yüzden de suçlu oldukları dillendirilmiş olmakta. Özellikle 'PKK katil sürüsü' türünden söylemlerin yoğunluğunu da dikkate aldığımızda bu partiyle sempatican düzeyinde ilişkisi bulunan Kürtlerin de doğrudan potansiyel 'suçlu' olarak görülmesinin olağanlaştırıldığını söylemek mümkün.

-Manşet: İsim isim açıklayın Altbaşlık: Çiller PKK'ya haraç veren sanatçı ve işadamlarını isim isim biliyoruz' dedi /5 Kasım 1993

- Demirel: 'Avrupa Kürt Devletini istiyor' /28 Ekim 1994

-Hikmet Çetin: 'Siyasi çözüm PKK ağzı' /30 Nisan 1995

-TOBB raporuna Emniyet yorumu: 'PKK ağzıyla yazılmış' /9 Ağustos 1995

-Çiller: "RP'si PKK gibi" /10 Ağustos 1995

Örgüt 'terörist' olarak görülmesinden ötürü, herhangi bir kişi veya kurumun örgütün şiddet kullanma nedenlerine yönelik anlama çabaları da 'terörist' faaliyetlere desteğin bir parçası olarak değerlendirilebilmekte. Yukardaki açıklamalarda görüldüğü gibi 'Siyasi çözüm PKK ağzı', 'PKK ağzıyla yazılmış' 'RP'si PKK gibi' söylemlerle devletin resmi politikası dışında farklı bir çözüm ya da yaklaşım biçimi öneren kişi ve kurumlar 'örgüt destekçileri' olarak mimmendiği görülmekte. Örgütün varlık gerekçesinde siyasi, sosyal ve kültürel bir boyut bulunmadığı, dolayısıyla yalnızca 'akıldışı', 'kör şiddet' uygulamaktan zevk alan 'terörist örgüt' olarak değerlendirilmesi istenmektedir.

4.6.3. 'Terör-Terörist, Eşkiya' v.b Tanımlamalar

-Türk düşmanı örgütlerin Bekaa'daki kamplarına girdik': İşte terör yuvası

/26 Mart 1990

-7 terörist öldürüldü/ **15 Mayıs 1991**

-Bölücü örgüte ağır darbe: 10 terörist öldürüldü

/29 Mayıs 1991

-2 terörist ölü ele geçti /**13 Haziran 1991**

-Başbakan Yılmaz: Bölge eşkiyadan temizlenecek /**8 Ağustos 1991**

-Eşkiya'nın kaçış yolu kesiliyor: İmhaaya kadar ileri /**9 Ağustos 1991**

-Milliyet PKK askeri karargahında: Çocuk teröristler /**1 Ağustos 1991**

-Eşkiya artık 100-150 kişilik bölüklere saldırıyor /**9 Ekim 1991**

-Üst başlık: Kara ve hava birliklerimiz dalga dalga eşkiyanın üstüne gidiyor

/27 Ekim 1991

-Sınır ötesi harekate destek: ABD: PKK terör örgütü /**2 Kasım 1991**

-Yalçın Doğan Güneydoğu'dan gördü yazdı: PKK'nın 'Maaşlı' teröristleri'

/25 Şubat 1992

-21 terörist öldürüldü /**28 Mayıs 1992**

-30 terörist ölü, 5 şehit /**3 Temmuz 1995**

-'PKK terörist' /**1 Nisan 1999**

Fotoğraf- 4 (26 Mart 1990)

Terörizm, terörist kavramı, maruz kalanı, yasa boğulanı, intikamcı misillemede bulunması gereken tarafı belirler. Mağdur edilmiş tarafın tüm gücünü kullanarak yok etmesi gereken karşı tarafın varlığını gösterir. Terörist adlandırması, bizi şiddete dair “meşru ve gayrı meşru olan” şeklinde iki tanımlama biçimiyle karşı karşıya bırakır. Bu durumda devletin egemenliğinin ayrılmaz bir parçası olan şiddet meşru, devletin egemenliğini tehdit eden şiddet gayrı meşru şiddet olarak karşımıza çıkar. Diğer bir deyişle devlet uyguladığı şiddetle rasyonelize olurken, devlet dışında şiddete başvuranlar ise irrasyonelliği temsil etmektedirler. Bir örgütü ya da kişiyi terörist olarak adlandırmak aynı zamanda onları damgalayıp itibarsızlaştırılması amaçlanmaktadır. Devletin şiddet kullanma tekeline sahip olması ona ‘dostla düşmanı’da belirleme hakkını getirmektedir. Devlet egemenliğini tehdit ettiği düşünülen şiddet eylemleri, devletin karşısındaki ‘düşman’ı tanımlayan bir işlev görürürken devletin içerdeki olağan şiddet kullanma tekelinin de sınırlarını genişletir. Belli bir siyasal amaç doğrultusunda oluşturulan ‘milli güvenlik’e düşman olarak sunulan içerdeki kişi ya da grupların devletin egemenliğine yönelik olası eylemleri, devletin şiddet tekelinin sınırlarını yeniden tanımlamasını getirmekte. Belli amaçlar doğrultusunda oluşturulmuş devletin siyasal egemenliğine karşı çıkanlar düşman kategorisinde değerlendirilmekte ve günümüzdeki yaygın söylemiyle ‘terörist’ olarak adlandırılmaktadırlar. Badio’ya göre de ‘terörist’, “devletlerin, şiddet veya silah kullanan her siyasi hasmını, tam da devlet olmayışlarını göz önünde bulundurarak onları nitelemek için kullandığı sözcüktür” (Badio, 2006: 99-100). 1954-1962 arasındaki istisnasız tüm Fransız hükümetleri için FLN’nin Cezayirli yurtseverleri teröristtir; aynı şekilde İsrail devleti için Filistinli savaşçılar, Putin ve onun siyaseti için Çeçen direnişçiler, hakeza Türk devleti için de PKK’ya katılan tüm Kürtler teröristtir. (Durna, Kubilay, 2010: 61). ‘Bizden olmayanlar’ın uyguladığı şiddetin kolayca ‘terörizm’ olarak damgalanması, ‘terörizm’ sözcüğünün içerdiği bağlamların kapsamını göstermekte. Devlet, ulusal bağlamda sorunlu gördüğü eylemleri ‘terörist eylemler’ olarak değerlendirmekte ve bunlara karşı girişeceği her türlü mücadele yöntemlerini de meşru ve yasal görmektedir. Devletin organları tarafından tanımlanan bu gibi kavramların halkın günlük söylem ve pratiklerinde karşılık bulması, bir anlamda ‘ulusun hayali bir cemaat’

(Anderson, 1995) olarak kurulmasına aracılık eden medya sayesinde mümkün olmaktadır.

Medya devletin resmi işleyişi karşısında denetleyici bir güç olarak değil, kendini devletin resmi olmayan bir kurumu gibi konumlandırmakta ve toplumsal meselelerde genellikle resmi siyasetle aynı amaç doğrultusunda tutum takınmaktadır. Bu açıdan haber değeri ve haber kaynakları gibi ölçütler medya ile iktidar ilişkileri bağlamında önem kazanmakta. Medya, toplumsal olaylarda meydana gelen bir şiddet eylemini hem siyasal, ekonomik ilişkiler hem de haber kaynağı dolayısıyla devlet bürokratlarına olan bağımlılığı nedeniyle bu kaynakların görüşlerini esas olarak sunmaktadır. Bu yüzden haber dediğimiz şey, toplumsal alanda cereyan eden olay ve durumların ‘nesnel’ olarak derlenmesi ve okuyucuya sunulması değil, “ne bilinmesi ve nasıl bilinmesi gerektiği arasındaki ilişkinin belirlediği profesyonel geçerliliği olan yöntemlerle derlenip toparlanan ve uygun bir yolla sunulan uygun enformasyon”dur (Schudson, 1994-95: 317). Bu çerçevede okuyuculara sunulan ‘şiddet’ haberleri, çoğu zaman söz konusu haber kaynaklarının belli amaçlar doğrultusunda öne sürdüğü anlamların okuyuculara ulaşmasıdır.

Gazete, çeşitli durum ve eylemler dolayısıyla haber konusu yaptığı PKK hareketinin isminin yanına evrensel hukuki kriterler açısından da sürekli lanetlenmesi gereken ‘terörizm/terörist’ adlandırmasını eklemektedir. Başlıklarda sıklıkla ‘terörist’ vurgusunda bulunularak, örgütün ortaya çıkma amacının sorgulanması doğrudan dışarda bırakılmış, taleplerinin de rasyonel olamayacağı aksettirilmiştir. Böylece sözkonusu örgütün amacının yalnızca şiddet kullanarak insanları öldürmek olduğu, kitlelerin bilişsel süreçlerine eklenmiş olunmakta.

4.6.4. ‘Hain’ Söylemi

-Hain Pusu /**31 Temmuz 1990**

-İhanet Olur /**17 Mart 1991**

-Hain Pusu:7 şehit /**9 Mayıs 1991**

-PKK’ dan hain pusu: 4 astsubay şehit /**19 Nisan 1992**

-Manşet: Beklenen ihanet. Alt başlık: Türk komutandan peşmerge uyarısı: PKK'ya yardım ediyorlar /31 Ekim 1992

-Menteşe'den Dicle'ye: 'Vatan haini'

/20 Şubat 1994

-Çiller: 'Hatip Dicle hain' (Başbakan Çiller, DEP lideri Dicle'nin Tuzla katliamını normal karşılayan açıklamalarını 'hainlik' olarak tanımladı.)

/23 Şubat 1994

-İhanete İdam /30 Haziran 1999

Cumhuriyet ideolojisinde, homojen ulus devlet tanımına uymayan 'öteki'ler 'bütünlüğü bozan', 'ulusal birliğe karşı arıza çıkarıcılar' olarak görüldüler. Dolayısıyla 'öteki' olanlar yaygın kanıya göre pek de makbul bir nitelik sayılmazlar. 'Öteki'ler saf ulusu 'bozucu' durumundan ötürü sürekli tehdit olarak algılanırken, varlığı her an ulusal bütünlüğü tehlikeye atabilecekler olarak anlaşılmaktadır. Osmanlı'nın dağılma dönemlerinde imparatorluktan koparak kendi ulus devletlerini kuran toplumlara bakış açısından arta kalan hainlik söylemi, günümüzde de kullanışlılığını sürdürmektedir. Özellikle resmi tarih bakış açısı başta azınlıklar olmak üzere

Fotoğraf- 5 (30 Mart 1999)

diğer etnik ve inanç grupları da dışarıdaki düşmanın içerdeki uzantısı olarak tarif edilmiştir. Bu kesimler farklılıklarından ötürü ‘iç düşman’ potansiyeline sahip oldukları algısıyla sürekli baskı altına tutulurken, ulus devletin homojen yapısını sorgulayan da ‘ihametçi ve vatan haini’ gibi ithamlarla suçlanmasını olağanlaştırmıştır. Milliyetçilik ‘iç düşman’ın sinsiliğini sürekli gündemleştirerek ithamda bulunduğu farklı grup ve etnik yapıların dürüstlük ve ahlaki konularda sürekli zaafılarına sahip oldukları her seferinde dillendirerek, ne zaman ne kötülükler yapabilecekleri belli olmayacağından bunlara karşı sürekli dikkatli olunması gerektiğini tembih eder. Milliyetçi düşünce tarzı faşizan eğilimlere kayarak her hangi bir toplumsal kesimi kolayca ‘bize düşman’ olarak kodlarken bu kesimlerin amacını ‘bizi bölüp-parçalamak ya da varlığımızı ortadan kaldırmak’ olarak tarif edebilmektedir.

‘Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun bölünebileceği düşüncesi doğrudan Kürtlerle bağlamı olduğuğundan, Kürtleri siyasi ve kültürel özellikleriyle kendi başına bir özne olarak tanımlamak yerine ‘Sizi bizden ayırmış gibi göstermek isteyenler haindir’ söylemiyle özdeş bir kimlik doğrulanmaktadır. Milliyetçiliğin Kürt sorunu bağlamında sıkça kullandığı tanımlamalardan biri olan ‘hain’lik Türk milliyetçiliğın önemli arka plan kodlarından birini oluşturmaktadır. Türkiye’de doğal toplumsal hakların kriminalize edilmesinin klişe söylemlerinden biri olan ‘Hain’lik sürekli bir ‘arkadan hançerlenme’ paranoyasıyla işlevsellik kazanmakta. Homojen ulus devletin üzerinde inşa edildiği siyasal ve kültürel örgütlenme biçimi varlığını önemli ölçüde dışarda bıraktığı kesimler üzerinden üretmektedir. Bu dışarda bırakılanlara dair oluşturulan en güçlü algı, onların ‘hain’lik çizgisinin sınırında hareket ettikleri ve dolayısıyla ‘millet menfaatler’ karşısında tartışmasız düşmanla işbirliği içine girebilecekleridir. Bu tanımlama ve ithamların günlük dilde yaygınlaşıp olağanlaşmasına medya önemli bir destek sunarken özellikle oluşturduğu çerçevelerle bu gibi söylemelerin günlük hayatta ‘milletin sözü’e dönüşmesini sağlayabilmektedir.

Bölgede yaşanan eylem ve durumların neden-sonuç ilişkisi bağlamı arka plan bilgileriyle yeterince aktarılmaması, sonuçların ise milliyetçi reflekslerle sunulması toplumun tepkilerini haklılaştırmış böylece Kürtlere karşı oluşan

'güvenilmez' algısı yaygınlaştırılmıştır. 'İhanet' türü başlıklarla Kürtlerin zaten devletin tanımladığı homojen Türklüğün dışında kaldıkları, bu 'farklı yapısının gereği olarak da düşmanlarla işbirliği yapabilecek' durumda oldukları ve dolayısıyla her an ihanet edebilecekleri algısını üretmektedir. Böylece Kürtlerin 'güvenilmez'liği bir kez daha vurgulanarak onların 'iç düşman'ın parçası olduklarına göndermede bulunulmakta.

4.6.5 Bölünme Fobisi ve Kürt Devleti'nin Kurulma Endişesi

- Türkiye'ye Sevr baskısı /1 Şubat 1991
- Irak'ı bölme hesabı/ Kürtler Kerkük'te /7 Mart 1991
- Evren'den Kürt sorununda sert çıkış: 'Türkiye parçalanır' /20 Mart 1991
- Türkiye'yi mi böldüreceğiz /25 Mart 1991
- Tampon bölgeden Kürt devletine /10 Nisan 1991
- Bunun sonu karşı devlet /15 Nisan 1991
- Bu plan nereye gider? /15 Nisan 1991
- Irak elçisi: Amaç Kürt devleti /3 Mayıs 1991
- İstanbul'da bölücü eylemi /19 Mayıs 1991

Fotoğraf- 6 (20 Mart 1991)

- Ürdün Kralı Hüseyin'den Özal'a mesaj: Kürt devletini engelleyin /**25 Mayıs 1991**
- Sosyalist Enternasyonal'de Lozan gerilimi: Kürt planına SHP engeli
/12 Haziran 1991
- Sosyalist enternasyonal'de Ortadoğu kararı: Kürt devletine hayır /**13 Haziran 1991**
- Kürt devleti hayal /**13 Haziran 1991**
- ABD'nin amacı Kürt Devleti /**14 Temmuz 1991**
- Üst başlık: Giray (Dışişleri Bakanı Sefa Giray) Iraklı bakana 'özerklikten vazgeçin'
dedi. Başlık: Türkiye'den Kürt uyarısı /**6 Ağustos 1991**
- Üstbaşlık: SHP lideri: Bu iç savaşa yol açar. Başlık: İnönü: ayrı devlet isteyen
var /**10 Kasım 1991**
- Üst başlık: AT'ta Türkiye'ye destek veren sürpriz rapor. Manşet: 'Kürt revleti olmaz'
/21 Ocak 1992
- Türkiye dışında pot üstüne pot kıran Fransız bakan'dan Ankara'ya sıcak sözler: 'Kürt
devletine karşıyız' /**19 Mart 1992**
- Apo'nun hedefi bağımsızlık /**24 Mart 1992**
- Avrupa Parlamentosu'ndan rapor: 'Kürt devleti kurulamaz' /**15 Haziran1992**
- Manşet: Oyunun adı özerklik Altbaşlık: Apo ateşkes çağrısı yaparken etkin
merkezlerden Kürtlere federasyon sesleri yükseliyor /**21 Mart 1993**
- PKK hala Suriye'de /**18 Haziran 1992**
- Özal yine Kürt devletini savundu /**14 Temmuz 1992**
- Çetin: Kürt devletine karşıyız /**8 Ekim 1992**
- Kürt devleti tehlikeli (Portekiz cumhurbaşkanı konuştu) /**22 Ekim 1992**
- Sevr karşımızda. Altbaşlık: Demirel'den son söz: Bu dağları temizleyeceksiniz başka
çare yok /**15 Ağustos 1993**
- İran: Kürt devleti kurdurtmayız /**21 Aralık 1993**
- HADEP'te bölücülük ('DEP'in yedeği olarak kurulan HADEP'in kongresinde
istiklal marşı okunmadı bölücü sloganlar atıldı') /**27 Haziran 1994**
- 'Bu ülkeyi böldürmeyiz' /**27 Haziran 1994**
- Org. Karadayı tehdidin adını koydu: Kuzey Irak'ta otorite boşluğundan istifadeyle bir
Kürt devleti oluşturulması gayreti var dedi. /**17 Şubat 1995**
- ABD: Kürt devletine karşıyız /**4 Mart 1995**
- Güneri Cıvaoglu'nun Ankara'da görüştüğü Celal Talabani güvence verdi: 'K.Irak'ta
kurulacak federe devlet Kürt devleti adını taşımayacak.' /**17 Ocak 1997**
- Manşet: ABD'den K.Irak güvencesi. Kutu: Kürt devletine izin vermeyiz
/4 Ekim 1998

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan bu yana ülkedeki azınlıklar ve Kürtlerin varlığını sorunsallaştırmış olmasından ötürü 'bölünme' fobisini sürekli canlı tutmuştur. Özellikle Kürt sorunun alevlendiği 90'lı yıllar sözkonusu fobinin daha da artarak devam ettiğini görüyoruz. Kürt sorunu etrafında kurulan söylemlerin bölünme fobisiyle işlevsellik kazandığı dikkat çekerken başlıklarda kullanılan 'bölücü' ifadeleri 'büyük bedeller' verilerek sınırları çizilmiş devleti 'parçalamak isteyen' öznelerin varlığına işaret etmektedir. Ancak T.C devleti Kürtlerin ülkeye bölecek bir potansiyele sahip olduğunu peşinen kabul etmesinin yanı sıra, Irak'ta yaşayan Kürtlerin o ülkenin dinamiklerine bağlı olarak yasal işleyişi içinde bir takım siyasi haklar elde etmesi hatta Kürt devletine sahip isteklerine de benzer reflekslerle tepki gösterilmektedir. İçerdeki resmi siyasetin Kürtlerin olası siyasi kültürel haklar elde etmesine karşı gösterdiği olumsuz tutumunu desteklemek amacıyla gazete kimi dış ülke temsilcisi ya da kurumlarının 'Kürt devleti'ne karşıyız yönündeki sözlerini bu bağlamda sıklıkla ana sayfasına taşımıştır. Toplumda genel olarak 'emperyalistler bizi bölmeye çalışıyor' algısı yaygınken, 'emperyalist' olarak görülen ülkelerin bizzat 'Kürt devleti'ne karşıyız' yönlü açıklamaları ise resmi devlet siyasetinin 'haklılığına' verilmiş bir destek olarak değerlendirilebilir ki bu da 'emperyalistlerin kime yardım ettiği' anlamında çelişkili bir duruma tekabül ettiğini de belirtmek gerekir.

Sokaklarda gösteri yapan Kürtler için 'Kürt eylemciler, göstericiler' gibi ifadeler kullanmak yerine 'İstanbul'da bölücü eylemi /19 Mayıs 1991' gibi toplumu tahrik edebilecek bir söylem kullanılarak, Kürtler toplumsal algıda bir kez daha kriminalize edilerek 'kötü niyetli' oldukları aksettirilmektedir

"ABD'nin amacı Kürt devleti /14 Temmuz 1991", "ABD: Kürt devletine karşıyız /4 Mart 1995", "Manşet: ABD'den K.Irak güvencesi. Kutu: Kürt devletine izin vermeyiz /4 Ekim 1998". Farklı zamanlarda başlığa taşınan açıklamalardan anlaşıldığı gibi pragmatist siyasetin gereklerine uygun olarak, yeri geldiğinde 'düşman' gözüyle bakılan ülkelerin, başka bir konjektürde devletin siyasi çıkarlarını destekleyen açıklamalar yaptığında 'dost' olarak görülebilmekte ve bu açıklamalar iç siyasi tavırlara bir referans noktası olarak kullanabilmektedir.

Olası Kürt devletine bölünme kaygısıyla karşı çıkılırken bu karşı çıkışlar sözkonusu kaygıların önümlü ölçüde niyet okumalara dayandığını belirtmek gerekir. Kürt aktörlerin birlikte yaşama isteğini belirten söylemleri yeterince temsil bulmazken ‘olumsuz’ söylemler ise ‘bölücülük’ olarak değerlendirilip yoğunca gündemleştirilmektedir. Bölücülüğü ima eden ‘Kürt devletine karşıyız’ yönlü söylemler her fırsatta dile getirilerek böylece neden-sonuç bağlamı atlanarak karşıtlık sürekli bir ezbere dönüştürülmektedir. Bu açıklamalarla Kürtlerin bir ulus olduğu durumu gözardı edilmesiyle ‘bir devlete ancak millet olanlar sahip olabilir’liğe işaret edilmektedir. ‘Kürtler neden devlet istiyor?’ sorusu yeterince sorulmadığı gibi böyle bir durumun gerçekleşmesi ise her halükarda Türkiye aleyhinde olacağı söylemi dillendirilerek Kürtlerin sürekli gözetim altında bulundurulmasını haklılaştırmaktadır. Bölünme kaygısı dışında Türkiye’nin aleyhinde olabilecek durumların neler olabileceği işlenmediği gibi Kürt devleti isteyen aktörlerin görüşleri de alınıp yansıtılmıştır. Bu konuda devletin resmi görüşlerini destekleyen aktörlerin görüşlerine sıklıkla yer açan gazete bunun karşısında bulunan Kürt aktörlerin görüşlerine yeterince yer vermeyerek resmi görüşün ‘haklılığına’ destek vermiş olmaktadır.

4.6.6. Kürt Kimliği ve Dilinin Haberleştirilmesi

-Kürtçe'ye üç nedenle izin /21 Ocak 1991

-Kürt kaygısı /28 Mart 1991

-Kürt 'Öztürk'/17 Mart 1991

-Üst başlık: Önce yakalarında Kürt bayraklarıyla geldiler sonra yemini değiştirmeye kalktılar: Mecliste HEP'li rezaleti /7 Kasım 1991

-Fotoğraf altı haber: HEP'li milletvekili Leyla Zana tüm uyarılara rağmen ısrarla Kürtçe konuştu /7 Kasım 1991

-DGM aleyhlerinde dava açıyor/Zana ve Dicle'ye idam istemi /20 Kasım 1991

-Cumhurbaşkanı Özal: 'Terörün kökü kazınmalı:

'PKK Meclis'te/27 Aralık 1991

-Özal giderayak yeni bir tartışma başlattı: Kürtçe TV kavgası /22 Nisan 1992

-Kürtçe çatlağı /23 Nisan 1992

-Kürtçe TV tartışması /24 Nisan 1992

Cavit Çağlar: Özal dinamitliyor

Evren: Ülke bölünür

-Demirel: Sırada Türkçe'nin resmi dil olmaktan çıkartılması var/ 25 Nisan 1992

-Kürtçe Tv önerisi eski partisini can damarından vurdu. Başbakan Özal ANAP'ı böldü

Fotoğraf- 7 (7 Kasım 1991)

- Diğerler: Yarın birileri kalkıp Pontusca yayın isterse ne yapacaksınız?
- Sungurlu: Bölücüler de Kürtçe Tv istiyor fırsat verilmemeli
- Kurt: Böyle şey olmaz bölücülere taviz olur / **26 Nisan 1992**
- Üst başlık: Cumhurbaşkanı ABD’de yine konuştu. MGK Kürtçe TV’ye karşı değil.
- Manşet: Özal Kürtçe’ye taktı /**29 Nisan 1992**
- HEP’liden Özal’a Kürtçe Tv alkışı /**2 Mayıs 1992**
- Üst başlık: Başbakan cumhurbaşkanına ‘geçmiş olsun’ dedi Kürtçe TV için iğneledi
- Manşet: Demirel’den: Özal’a tamir gerek /**4 Mayıs 1992**
- Kuzey Irak’daki kanallar çoğalıyor: Kürtler TV’yi dörtledi/ **23 Haziran 1992**
- Manşet: Sanki PKK kongresi (HEP kongresi) /**20 Eylül 1992**
- Manşet: Yıldırım tasfiye. Alt başlık: Meclis dokunulmazlıkları jet hızıyla kaldırdı.
- Milletvekilleri Emniyette gözaltına alındı /**3 Mart 1994**
- Rusya’nın Kürt kartı (Türk zirvesinden rahatsızlığını açıkça yansıtan Rusya’nın Moskova’da Kürt konferansına izin vereceği öne sürülüyor.) /**20 Ekim 1994**
- Ordu: Kürtçe eğitim olmaz /**5 Aralık 1998**
- Kürtçe karmaşası /**2 Ocak 1999**
- Terör TV’si susturuldu /**24 Mart 1994**
- Kürtçe TV dili olmaz /**26 Aralık 1999**

Kimliklerin en önemli göstergelerinden biri dildir. Dile konulan herhangi bir sınırlama aynı zamanda o dilin temsil ettiği kültürün de sınırlanmak istendiği anlamına gelmektedir. Devletin resmi politikası, homojen bir Türk milleti tasavvur ettiği için farklı kültür ve kimliklerin kendini temsil pratiklerin önü ‘bölünme’ paranoyasıyla kesilmiştir. Gazete ağırlıklı olarak üst düzey devlet yöneticilerinin Kürt dili ve kimliğine olumsuz yaklaşımlarını başlıklara taşıırken, aynı konuya olumlu yaklaşan kaynaklara ise aynı ölçüde yer ayırmadığı görülmekte. Dolayısıyla bu durum gazetenin siyasilerin olumsuz yaklaşımını destekleme yönündeki eğilimini göstermektedir. Kürtlerin siyasi, ekonomik ve kültürel alandaki sorunları görmezden gelen bu görüşlerin gösterdiği gibi Kürtlerin kültürel simgelerini, istem ve beklentilerini daha makul seviyede tartışmak yerine bunların sorunsallaştırıldığı görülmektedir.

Gazete, resmi kaynakların sorunsallaştıran yaklaşımlarını sık sık başlıklara taşıyarak bu dilin pekişmesine katkı sunmuş olmaktadır. Kürtçe’nin sorunsallaştırılması onu kriminalize ederken o dili konuşanların da aynı ölçüde ‘arızai yanına’ dikkat çekilmektedir. Genel söylemlerde Kürtçe konuşmak

'ülkenin bölünmesi'nin temel nedeni olarak vurgulanmış, Kürtçe lehine bir öneri getiren ya da sözkonusu dilin önündeki mevcut yasal engellerin kaldırılması gerektiğini dile getirenler de 'bölücü' hatta 'hain' olarak suçlanmaktadır. Bu tanımlamalardan hareketle Kürtçe konuşan herkesin 'potansiyel bölücü' olduğu da çerçevelenmektedir. Kürtler'e 'Kürtçe Tv hakkı' verildiğinde 'yarın başkaları da kalkıp kendi dilinde böyle bir hak talep eder' gibi söylemlerle hem Kürtçe'nin hem de diğer etnik grupların kendi anadilinde olası eğitim ve kurumsallaşma çabalarına karşı 'Türkiye'nin bütünlüğü için felaket' olabileceği öne sürülerek insan haklarından kaynaklı temel hak ve talepler arızai olarak yansıtılmaktadır.

4.6.7 Bayrak Haberleri

- Habar'a Kürt bayrağı/16 Mart 1991
- Kürtler bayrağımızı yaktı /18 Mart 1991
- Bayrağımıza saygısızlık /22 Mart 1991
- Camiye Kürt bayrağı /22 Mart 1991
- İlkokula Kürt bayrağı /25 Mart 1991

Fotoğraf- 8 (2 Mart 1991)

- Sürmanşet: Bu millet bu vahşeti mutlaka yenecek (Yan tarafta büyük Türk bayrağı ve altında şöyle yazıyor: Büyük boy Türk bayrağı yarın Milliyet'le birlikte alınır)
- Teröristler 4 öğretmeni kurşuna dizdi /27 Ekim 1993
- İşte bayrak suçluları /26 Haziran 1996
- HADEP'e kapatma yolu (Kongrede bayrak indirme olayıyla ilgili) /5 Haziran 1997
- Bayrak skandalı: HADEP İstanbul İl kongresi'nde Türk bayrağı olmaması dikkat çekerken, tribünde açılan PKK bayrağı gerginlik yarattı. /10 Ağustos 1998

Bayrak, kullanım yerlerine bağlı olarak bir işlevi yerine getirmektedir. Çoğu zaman kimliğin temel motifi olarak kendini göstermekte ve bununla kimliklerin eylemlerine işaret etmekte, onları meşrulaştırırken karşısındaki herhangi bir kimliği de gayrı meşru kılabilir. Dolayısıyla bayrak ayırtedici anlamlar üretmek için kullanılan bir semboldür. Bir bayrağı taşıyan kalabalık, bireyleri o kalabalığın bir parçası olmasını sağlayan anlamları üreterek, bayrağı 'kollektif bir deneyimin ifadesi' haline getirir. Bir yerde bayrağın dalgalandırılması ve ya kitlelerce taşınması herhangi bir yerde olan bir düşmanın varlığına işaret etmektedir. Bayrak milliyetçiliğin alışlagelen sembollerinden biri olmasının yanı sıra milliyetçiliğin yeniden üretilmesinin de önemli araçlarından biridir.

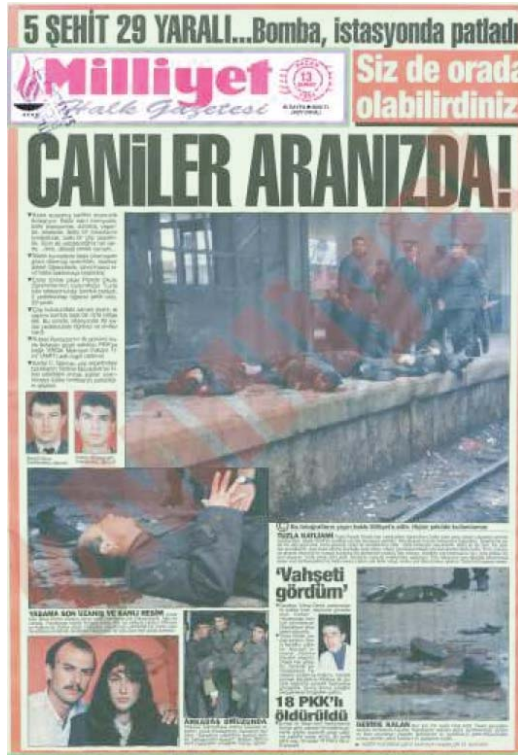
En önemli milliyetçi ikonlardan biri olan Türk(iye) bayrağı 90'larla birlikte gerek günlük söylemlerde gerekse toplantı veya kitlesel gösterilerde sıklıkla kullanılmasının yanı sıra medyada da milliyetçi retoriği güçlendirmek için yer verilmiştir. Herhangi bir toplumsal gösteride bayrak taşınmışsa gazeteler fotoğraf tercihini kolaylıkla bu bayraklı fotoğraflardan yana kullanmışlardır. Kürt siyasal kurumlarının gerçekleştirdiği kongre ve toplantı gibi organizasyonlarda bayrağın varlığına/yokluğuna ve konumuna özellikle dikkat çeken yayınlar yapılmaktadır. 'Kürtlerin Türk bayrağıyla sorunları olduğu' yargısıyla bayrağın bu kesimle ilişkisi medya tarafından dikkatlice takip edilmiş olup kimi toplumsal eylemlerde kişisel tutum ve davranışlar bütün bir toplum söz konusu edilerek sorunlaştırılmıştır. Bayrak yoluyla Türklük ve Türk milleti meşruiyet kaynağı ve değerli olarak temsil edilirken, sürekli ve çoğunlukla düşmanlaştırılan ötekilerin 'bayrakla sorunları var' ön kabulüyle milli kimlik yeniden inşa edilmektedir. Bayrak, ona biçilen 'kutsallık halesi'yle yüceltilerek özellikle yoksul ve eğitimsiz kitlelerinin kör

öfkelerini besleyen ve onları istendiği zaman tepki göstermeye çağıran önemli bir simge görevi görmektedir.

Ulusal bütünlüğün simgesi olan bayrağın başlıklarda öne çıkarılması yoluyla milliyetçi duygular harekete geçirilmekte ve böylece eylemciler 'ulusal bütünlüğü tehdit eden unsurlar' olarak işaretlenmektedir. Bu işaretlemede Kürtlerin simge ve sembolleri Türk bayrağı ve sembollerinin karşıtı olarak tanımlanıp sunulmakta. Bu karşıtlık konumlanması Kürtleri diğer kitlelerin zihninde 'saldırgan' olarak kodlarken devletin olası şiddetine de bir kez daha haklılık kazandırılmış olmaktadır. Bu bağlamda haber başlıklarında 'öteki'lerin olumsuz taraflarının vurgulanarak aktarılması genel ideolojik yapıdan bağımsız olamayacağından, medya ile hakim milliyetçi ideolojinin birbirini beslemesi de bu genel ideolojik yapının bir gereğidir.

4.6.8. Kitlelerin Kürtler'e Tepkisinin Haberleştirilmesi

-Teröristin sonu halkın coşkusu (Bir yandan öldürülmüş kişilerin cesetleri diğer yandan kalabalık kitle ve ellerinde bayraklar fotoğrafı ile.) /18 Nisan 1992

Fotoğraf- 9 (13 Şubat 1994)

- Teröre büyük öfke (İstanbul Valiliği'nin çağrısıyla yapılan eylemde ellerinde bayraklarla sivil insanlar ve kurumlar katıldı) /**20 Kasım 1992**
- Manşet: Silkinme zamanı Kutu: Öfke mitingi /**28 Ekim 1993**
- Manşet: Teröre karşı acil vergi. Spot: Çiller: Terörle mücadele denilince mücadeleye kaynak yaratmak gerek /**30 Ekim 1993**
- Manşet: Tehlikeli tırmanış (Teröre karşı Erzurum'da halk parti binalarına saldırdı yollara barikat kurdu) /**31 Ekim 1993**
- Manşet: Yazık... Bu hale nasıl geldik. Spot: PKK terörü yüzünden Muş'un Malazgirt ilçesinden kaçan 45 kişilik 7 aile Denizli'nin Tavas ilçesine göç etti. Geçen hafta PKK'nın şehit ettiği karıkoca öğretmenleri toprağa veren Tavashlılar sokağa dökülüp Muşlular'ın ilçeden atılmasını istediler. Gerginliğin artması üzerine kaymakam Muşlular'a ilçeyi terk ederseniz aile başına 10'ar milyon lira veririm dedi. Parayı kabul eden aileler bu nasıl Türk- Kürt kardeşliği diyerek Tavas'tan ayrılmak üzere toparlanmaya başladılar. /**2 Kasım 1993**
- PKK milislerine karşı aşiretler (Yalçın Doğan yazısı) /**24 Kasım 1993**
- Belçika'da PKK'ya öfke (Türkler eylem yapmış) /**3 Ocak 1994**
- Öğretmene gözyaşı ('PKK'nın alçakça şehit ettiği 6 öğretmene gözyaşı dinmiyor') /**14 Eylül 1994**
- Manşet: Caniler aranızda ('Kana susamış katiller aranızda dolaşiyor. Belki kapı komşuda belki istasyonda durakta vapurda iskelede. Belki bir lokantanın tuvaletinde belki bir çöp sepetinde. Sizin de olabileceğiniz her yerde... Artık, dikkatli olmak zamanı') /**13 Şubat 1994**
- Üst başlık: Öğretmen ölürken öldürsün diyen bakan Gölhan'a sert tepki
Manşet: 'Al silahını kendin git' /**16 Eylül 1994**
- Manşet: Kürt Bozkurtlar ('Toz duman içindeki Güneydoğu'da artık MHP de bir güç haline geldi') /**1 Ekim 1994**
- Sivas'taki sinsi oyun. Alt başlık: PKK Alevi köylerle Sünni köyleri birbirine kırdırma hesabında... ('PKK militanları önce Alevi köyüne gidiyor, tehditle yiyecek alıyor ama parasını ödüyor. Ertesi gün Sünni köyüne gidip Selimiye'de olduğu gibi katliam yapıyor.') /**11 Şubat 1996**
- PKK'ya öfke. Spot: PKK'nın öğretmen katliamı yurt çapında nefretle karşılandı. Şehit olan öğretmenlerin cenaze törenlerinde 'Kahrolsun PKK' sloganları atıldı. Eğitim kuruluşları olaya büyük tepki gösterdi. Bölgede görev yapan öğretmenlerde tedirginlik arttı. /**3 Ekim 1996**
- Teröristlere öfke. Spot: Bayramda Sultanahmet'e bomba yerleştirerek 10 kişinin yaralanmasına neden olan PKK militanlarına tatbikat yaptırıldı. Yunanistan'da eğitim gördükleri belirlenen Özgür Gürbüz ile Figen Sayman, bombayı nasıl yerleştirdiklerini

anlatırken çevrede biriken halk tepki gösterdi. /16 Nisan 1998

-Protestolar sertleşiyor: HADEP taşlandı, korsan PKK'lılar dövüldü /17 Kasım 1998

-Kaya'ya 10. yıl marşı /12 Şubat 1999

-Linçten polis kurtardı: Mavi Çarşı katliamının PKK'lı iki sanığına tatbikat yaptırıldı. ('Eylemi Apo'nun Türkiye'ye getirilmesini protesto için yaptıklarını itiraf eden Azime Işık ve Ergin Atabey'i linç edilmekten kurtarmak için polis etten duvar ördü.')

/28 Mart 1999

-Şehit aileleri mutlu. Alt başlık: İdam kararı yurttan bayram havası estirdi

/30 Haziran 1999

-Manşet: Apo öfkesi taşı. Üst başlık: Yargıtay idamı onadı. Spot: Acılı şehit yakınları idam kararına sevindi. Anıtkabir'i ziyaret etti. Bir grup, İHD'yi bastı /26 Kasım 1999

Günümüzde kitle iletişim araçları endüstrisinin gelişmesine ve yaygınlığına paralel olarak etki gücünün arttığından da söz edebiliriz. Özellikle büyük medya merkezleri ürettikleri enformasyonu kitlelere aktararak bu kitlelerin tercih ve yönelimlerini etkilemektedirler. Medya aktardığı enformasyonu ne kadar çarpıtmışsa toplumsal algı ve pratikler de o denli çarpıklaşmaktadır. Mevcut resmi politikaların devamından yana olduğu merkez medya, sözkonusu devletin siyasi ve toplumsal sorunları şiddetle çözme yaklaşımını kitlelere yansıtmaya aracılık etmiş, böylece sorunlu siyasi söylemler geniş kitleler ortak edilerek devam ettirilmiş olmaktadır.

Medya kamuoyu dediğimiz kitleleri sevgiye, barışa, güvene, her türlü farklı düşünceye ve inanca saygıya yönlendirebileceği gibi bunun tersi olarak şiddete, güvensizliğe hatta düşmanlığa bile yönlendirebilecek potansiyele sahiptir. Medya, özellikle siyasi olaylara karşı aldığı tutumla kamuoyu tepkilerinin ne yönde şekilleneceğini yakından ilgilendirmekle birlikte kitlelerin söz konusu durumlara karşı hassasiyeti sağlanarak, siyasete bu perspektiften katılmalarını talep edebilmektedir. Medyanın içinde bulunduğu karmaşık iktidar ilişkilerini göz önünde bulundurduğumuzda bu iktidar çıkarları lehine olayları manipüle etmesi mümkündür. Dolayısıyla medyanın etki gücüyle oluşturulmuş kamuoyları aynı zamanda manipüle edilmiş kitleler olma olasılıkları da hiç de yabana atılacak bir durum değil. Bu bağlamda yükselen terör olayları, şehit haberleri, 'demokratikleşme' adına yapılan sözde devlet politikalarının yaratmış olduğu toplumsal gerilimler; düşmanlık mantığı,

ayrıştırma, nefret söylemi ve son aşamada yaşanan linç girişimleri Türk medyasında can acıtan şekillerde yer almaktadır. Basında linç haberlerinin sunumunda kullanılan görüntü ve söylemlere bakıldığında ‘görünenden fazlası’na rastlamak mümkündür (Burton,1995:9).

Milli duygular ve duyarlılıklar üzerinden sürekli yeniden üretilen milliyetçilik aynı zamanda bu duyguların yaygınlaşması üzerinden de popülerleşmektedir. Medya da bu duygulara sıklıkla hitap ederek milliyetçiliğin popülerleşmesine önemli destek vermektedir. Popüler kültürün merkezinde yer alan medya, popüler kültür nesnelere üzerinden de milliyetçiliğe göndermede bulunabilmektedir. Milliyetçiliği kolayca ateşleyebilecek olay ve durumları tekrar tekrar görünür kılan medya, kitlelerin bu durumlara karşı milliyetçi tepkilerini canlı tutmaktadır. Haberlerde, öfke ve nefret ortaya koyan kitle tepkilerinin aktarılma biçimlerine baktığımızda ise medyanın genel olarak bu tür tepkileri onaylayan bir dil kullandığını görüyoruz. Resmi siyasetin toplumsal sorunları çözümsüz bırakması, kitlelerin de sorunlar karşısında sertleşmesini, yıkıcı bir dile doğru kaymasını kaçınılmaz kılmaktadır. Kimi zaman siyasi ve askeri güçlerin ‘ön cephe’de yetersiz kaldığı ya da moral üstünlüğünü yitirdiği durumlarda ‘arka cephe’deki sıradan kitleler destek vermesi için hareketlendirilir. Bu sıradan kitle, medyanın olayları yansıtma biçiminden etkilenecek ‘sorumluluk’ almaya yönelebilmektedir.

“Silkinme zamanı. Kutu: Öfke mitingi /28 Ekim 1993” haberine baktığımızda gazete kitlelere ‘sorumluluklarını’ hatırlatmakta ve onların tepkilerini göstermeleri için sokaklara çıkmasını teşvik etmektedir. Kürt sorunundan kaynaklı çatışma ve şiddet ortamının iç savaşa evrimle tehlikesi mevcutken, gazete ‘öfke mitingi’ başlığını kullanarak kitlelerin olası şiddet içerecek tepkilerini de en başta olağanlaştırmıştır. Kitlelerin karşı karşıya gelmesinin yaratabileceği sonuçlar umursanmadan kullanılan subjektif dil aracılığıyla, büyük kitleler, adeta devletin güvenlik güçlerinin bir yan kolu olarak sokağa davet edilmekte ve onlardan bu şiddet ortamına tepkileriyle ortak olmaları istenmektedir. Etnik sorunlardan kaynaklı sorunların çözümsüzlüğünün uzaması halinde ‘iç savaş’ gibi tehlikeli sonuçlar doğurma riski tarihsel hafızalarda mevcutken sözkonusu gazete bu konuda herhangi bir sorumluluk

duymamış, hatta kitleleri şiddet sarmalının bir parçası haline getirmeye çalışmıştır.

“İdam kararı yurttta bayram havası estirdi /**30 Haziran 1999**” duruşmalar sonucunda PKK lideri Abdullah Öcalan’a verilen idam kararı ‘yurttta bayram havası estirdi’ gibi doğrudan duyguları açığa vuran subjektif bir başlıkla aktarılmıştır. Başlığın ortaya koyduğu söylem, gazeteciliğin temel kriteri olan objektif ve tarafsızlığa denk olmadığı gibi, idam kararını onaylayan tavrıyla da temel insan haklarına aykırı düşmektedir. Kitlelerin idam kararına gösterdiği tepkiye ortak olan gazete toplumsal ayrışmaya da açıktan taraf olmaktadır. Bu durumda gazete, barış ortamı ve birlikte yaşama kültürünün gelişmesine katkı sunmak yerine ‘birinin sevincinin diğerinin üzüntüsü ‘olacak olaylar karşısında açıktan bir tarafta yer alarak toplumsal uzlaşmazlıkların derinleşmesine katkıda bulunmuştur.

4.6.9. Küçümseme ve Aşağılama Söylemleri

-Kürt’e Özal semsiyesi /**13 Mart 1991**

-Kürt lider sınır ötesi harekatı protesto etti: Talabani’nin gerçek yüzü /**8Ağustos 1991**

- Sınır ötesi harekata izin vermeyeceğiz: Barzani’den küstahlık /**18 Eylül 1991**

-Üstbaşlık: Bu ne cüret. Türkiye’yi BM’ye şikayet eden isimler belli oldu

Manşet: PKK için 290 imza /**28 Mayıs 1992**

-Bu ne cüret! Alt başlıklar: Terörün tırmanışı tüm yurttta büyük endişe yarattı

/31 Ağustos 1992

-‘Dazlak’ Apo /**15 Haziran 1993**

-Manşet: Doğu’ya ‘Ana’ sözü /**23 Temmuz 1993**

Manşet: ‘Talabani yalancı’ Spot: Demirel devletin Apo’ya sabret mesajı gönderdiğini

öne süren Kürt lideri sert bir dille yalanladı /**20 Aralık 1993**

-Güreş: PKK paralı katil sürüsü /**17 Şubat 1994**

-DEP çekildi (27 Mart yerel seçimden çekildi) Çiller: Kaçtılar, Menteşe: Korkaklık

/26 Şubat 1994

-Demirel: Karar keyfi değil. Çiller:Yargı işbaşında (DEP’in kapatılmasıyla ilgili)

/3 Mart 1994

-‘Kaçacaklardı’ /**4 Mart 1994**

-PKK’ya Alman nefreti (Kohl ‘sınırdışı edelim’dedi /**24 Mart 1994**

-PKK’ya polis kanı /**19 Haziran 1994**

-İşte orman katili PKK'lılar /2 Eylül 1994

-Rusya'nın yeni büyükelçisi Kuznetsov Moskova'da düzenlenen 'Kürt zirvesi'yle hükümetinin ilişkisinin bulunmadığını öne sürdü ve 'Rusya Kürt kartına tenezzül etmeyecek kadar büyük devlettir" dedi. /3 Kasım 1994

-Kürtler Halk mı? ('ABD'nin Kürtler'i Çeçenler gibi farklı etnik özellikleri olan bir grup olarak yoksa Filistinliler gibi ortak ulusal emelleri olan bir halk olarak mı gördüğü konusu 18 Ocak'ta Büyükelçi Nüşet Kandemir'in Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke ile yapacağı görüşmede ele alınacak.') /15 Ocak 1995

-Abdullah Öcalan'ın çadır tiyatrosu /16 Ocak 1995

-Valini değiştir. Spot: Barzani'ye başvuran Ankara'ya göre 'Dohuk valisi PKK yanlısı' /7 Nisan 1995

-Manşet: PKK'ya ölüm. Alt başlıklar : -Sonuna kadar, -Talabani haindir, -Irak'ta yerleri yok, -Bağımsızlık hayal (sözün sahibi KDP lideri Mesut Barzani)

/4 Eylül 1995

- 'Güneydoğu' da değil terörist yaban domuzu bile kalmadı' /11 Eylül 1995

-'Deli kız' vahşeti. Spot: PKK'nın 'canlı bombası' kadın militanın, hamile ve akli dengesinin yerinde olmadığı ortaya çıktı. /2 Temmuz 1996

-Talabani küstahlaştı /4 Eylül 1996

-ABD'nin Kürt casusları! /11 Eylül 1996

Fotoğraf- 10 (18 Şubat 1999)

- Bir lokma için (Fotoğraf olarak yardımlara ulaşmak için birbirini çiğneyen onlarca insanın görüntüsü.) /**16 Ocak 1997**
- Güneydoğu'ya şefkat /**1 Mart 1997**
- Güneydoğu'da çözüm: Hoşgörü /**15 Ekim 1997**
- Doğu'ya el uzatın /**24 Aralık 1997**
- Kucak hareketi /**8 Şubat 1998**
- Doğu'da huzur var (Cizre'de daha önce görev yapmış bir polis Cizre'nin Kadıköy'den bile daha huzurlu ve güvenli olduğunu söylüyor) /**10 Mayıs 1998**
- Manşet: Hangisi önemli. Spot: Apo'yu iade etmeyen Roma, 3 İtalyanın ölümünden sorumlu olduğu iddiasıyla Pinochet'nin iadesini istiyor /**16 Kasım 1998**
- Baba'nın Kürt yorumu. Spot: 'Türkiye Cumhuriyeti üniter bir devlettir. Kimse bölemez' /**20 Kasım 1998**
- Teslimiyet /**18 Şubat 1999**

Gazete, Kürtler ve siyasal alandaki temsilcileriyle ilgili yayınlarında Kürt toplumunu ve Kürt siyasetçilerini olumsuzlayarak onları bir tehdit kaynağı olarak işaretlemekte böylece geri kalan toplumun onlara karşı düşmanca düşünce ve davranışlar göstermesini körüklemektedir.

Yukardaki örneklerde görüldüğü gibi gerek bölgesel vurgulardan gerekse Kürt siyasetçilerin tanımlandığı sıfatlardan anlaşıldığı gibi 'küçümseme' ve 'aşağılama' tonlamalarını sıkça kullandığını görüyoruz. Gazete, 'Kürt'e Özal şemsiyesi', 'Güneydoğu'ya şefkat', 'Doğu'ya 'Ana' sözü', 'Doğu'ya el uzatın' gibi naïflik, insancılık belirten ifadeler kullanmış, böylece 'yardıma muhtaç, çaresiz' durumda olan Kürtlere, güçlü taraf olarak devletin 'şefkatli kolları' benzeri ifadeleri dillendirerek devletin uyguladığı şiddet gözlerden kaçırılmıştır. Ancak 'şefkate muhtaç' ve bir 'ananın kollarına ihtiyaç duyacak kadar 'zor durumda kalmış' Kürtlerin neden böyle bir durumda oldukları ve ilgiye ihtiyaç duydukları soruları sorulmamış, asıl meselenin salt 'yoksulluk' olduğu imasında bulunulurken, yaşanan durumların diğer önemli bir nedeninin devletin uyguladığı politikalar olduğu gözlerden kaçırılmıştır. Gazete, bölgenin siyasi ve ekonomik sorunlarının nasıl çözüleceğine yönelik içerikler sunmak, plan ve projelerden söz etmek yerine, devletin resmi propagandasını desteklemeye dönük duygusal, ajitatif söylemlerin başlıklara taşındığı görülmektedir.

‘Kucak hareketi’ başlığı da çağrıştırdığı cinsel anlamlar dolayısıyla başka bir aşığılama ifadesi olarak mimplenebilir. ‘Küstah’, ‘yalancı’, ‘dazlak’ benzeri olumsuz ifadeler liderlik konumundaki kişiler için sıklıkla kullanılmış böylece onların şahsında genel ‘Kürt karakteri’nin bu gibi özellikleri barındırdığı da yansıtılmış olmaktadır. ‘Kürtlere güvenilmez’ algısını pekiştiren sunumlardan biri de ‘ABD’nin Kürt casusları’ başlığıyla ortaya konulmuştur. Birkaç kişinin böyle bir ilişki içinde bulunmuş olma olasılığına karşın başlıkta ‘casus olanlar’ın özellikle Kürt etnik kimliğiyle vurgulanması aynı zamanda tüm Kürtlerin özsel olarak benzer bir ilişki içinde olabilecekleri algısını üretmektedir. Kürtlerin Türkiye’nin aleyhine yabancı ülkelerle işbirliği yapmaya meyilli oldukları ima edilerek, tarihsel bir paranoya olarak günlük hayatta sıkça dillendirilen ‘bizi arkamızdan hançerliyorlar’ algısını da bir kez daha pekiştirmektedir. Genel olarak haber başlıklarında Kürtler negatif temsillerle öne çıkarılırken, yukardaki örneklerde de görüldüğü gibi küçük düşürücü adlandırma, sıfat ve söylemlerin sıklıkla kullanılması, kitlelerin psikolojik ve bilişsel süreçlerinde Kürtlüğün olumsuzlanması ve değersizleştirilmesini sağlamaktadır.

4.6.10. Dış Ülkelerin Kürtlerle İlişisine Dair Yaklaşımlar

-PKK'yı Saddam besliyor /30 Ağustos 1991

-Üst başlık: Terörle oynayan Libya lideri PKK'nın başını ülkesine davet etti: Apocu Kaddafi /4 Kasım 1991

-PKK'ya ABD yardımı /14 Kasım 1991

-ABD'den Kürtlere silah /16 Kasım 1991

-APO'ya baskını ABD önledi /24 Ocak 1992

-Suriye tarafındaki köyleri silahlandırıyor: Sınırda PKK yığınağı /24 Şubat 1992

-APO: Almanlar da bizi destekliyor: 'Suriye ve İran'dan yardım görüyoruz' /26 Mart 1992

-Üst başlık: Hans çıldırdı 'Türkiye Yugoslavya gibi bölünsün' diyor

Manşet: 'Alman'a boykot' /28 Mart 1992

Altbaşlıklar: Küstahlığın böylesi

İnsan hakkıymış

Bonn'a ekonomik misilleme

İşçilerin paraları

Gazete tepkini göster diye bir kutu yapmış:

TEPKİNİ GÖSTER

Fotoğraf- 11 (28 Mart 1992)

Almanya dostluğu bıraktı saldırıya geçti...
Hans, Türkiye'ye diplomatik savaş açtı
Almanya Nevruz'daki isyan girişiminden sonra Türkiye'yi suçlamaya başladı...
PKK'nın koruyucusu olduğu ıspatladı
Tepkinizi demokratik yollarla gösterebilirsiniz
Kendi sesinizle duygularını iletebilirsiniz
Sizden gelecek tepkiler, kendi sesinizle Almanya hükümetine iletilecektir.
Telefon edin...
Telefon: 900 999 430
Alo TEL Türkiye'nin yer yanından 1 dakikası 5833 TL'dir
-Üst başlık: ABD kara kuvvetleri'nden rapor : 'Kürt hareketi yabancı hizmetinde'
/9 Nisan 1992
-PKK liderinin umudu Ermenilerle Rumlarda **/29 Nisan 1992**
-İran burnu Kürt işinde **/22 Eylül 1992**
-Manşet: Ermenistan'da PKK heyeti. Altbaşlık: Türkiye'den ekmek isteyen Erivan, terörün ekmeğine yağ sürüyor **/10 Ekim 1992**
-Ermenistan'da PKK'ya kamp **/16 Ekim 1992**
-PKK'da ABD silahı **/2 Kasım 1992**
-Avrupa'nın Kürt inadı (TBMM-Avrupa Parlamentosu ilişkileri kopmak üzere)
/8 Kasım 1992
-Ankara'ya Kürt sorgulaması **/10 Kasım 1992**
-'Kürdistan planının arkasında ABD var **/30 Aralık 1992**
-Kürt protokolü Alman fikri mi? Abdullah Öcalan ve Kemal Burkay arasında imzalanan protokoller **/30 Mart 1993**
-PKK'ya Ermeni koruması **/4 Haziran 1993**
-PKK'nın Avrupa cinneti **/25 Haziran 1993**
-PKK Almanya kapıştı **/29 Haziran 1993**
-Avrupa'nın terör sınavı/PKK'nın arkasındaki iki komşu (Irak lideri Saddam ve Suriye lideri Esad) **/30 Haziran 1993**
-Şam'dan PKK'ya destek **/13 Temmuz 1993**
-PKK'da İran askeri **/16 Temmuz 1993**
-NATO tırında PKK malzemesi **/20 Ağustos 1993**
-PKK'da Saddam füzesi **/10 Ekim 1993**
-PKK Almanya'da yerle bir: Ankara'da bayram havası (PKK faaliyetleri Almanya'da yasaklandı) **/27 Kasım 1993**
-Batıda seferberlik: PKK'ya Yunan kucağı **/28 Kasım 1993**
-Atina'da PKK'ya açık destek **/30 Kasım 1993**

-Manşet: Günaydın Avrupa. Alt başlık: Terör konusunda bir uyandırdık tam uyandırdık Avrupa'nın terör çocuğu (Yunanistan'dan bahsediliyor)

/1 Aralık 1993

-PKK'ya Şam tokadı **/7 Aralık 1993**

-DEP'ten kışkırtıcı PASOK'a dikkat **/13 Aralık 1993**

-Alman bakandan PKK güvencesi **/3 Ocak 1994**

-PKK'cı bakan. Altbaşlık: Belçika İçişleri Bakanı teröre kucak açtı Türklere kin kustu **/4 Ocak 1994**

-Mitterand Milliyet'e konuştu: PKK'ya da karşıyım **/29 Ocak 1994**

-Moskovanın PKK oyunu **/24 Şubat 1994**

-PKK Yeltsin'in kapısında (Moskova'da düzenlenen Kürt Konferansı'nda Rusya'ya PKK'yla resmi temas kurmasından Kürtçe radyo açılmasına kadar bir çok konuda....)

/27 Şubat 1994

-Karışmayın mösyö (Mitterand DEP'lilerin dokunulmazlıkları hakkında mektup göndermiş Demirel'e) **/5 Mart 1994**

-'Madam daha önce neredeydi' (Bayan Mitterand'ın Türkiye'ye temsilci göndererek meseleler müdahale etmesinin anlamsız olduğunu belirten İçişleri Bakanı, "Mitterand daha önce neredeydi". Bakan, Leyla Zana'nın "kan akacak" sözleri için bu bir itiraftır "Kan akıtan DEP mi PKK mi?" diye konuştu **/6 Mart 1994**

-DEP'in avukatı Fransız bakan **/9 Mart 1994**

-ABD ile Kürt sorunu (ABD ile ilişkilerde yeni bir pürüz gündemde) **/21 mart 1994**

-Yunanistan'a PKK uyarısı **/28 mayıs 1994**

-İran'la ortak PKK harekatı **/29 Mayıs 1994**

-İran'la terörist takası **/12 Haziran 1994**

-Kuzey Irak'a son uyarı **/15 Haziran 1994**

-PKK elçilik bastı **/5 Temmuz 1994**

-Almanya'ya nota: PKK'ya göz yummayın **/12 Temmuz 1994**

-Türkle tüccar PKK'yla dost (Hannover Belediye Başkanı parayla terörü birbirine karıştırdı) **/24 Ağustos 1994**

-PKK'ya karşı İsrail desteği (Türkiye-İsrail terörle mücadele anlaşması imzalandı) **/4 Kasım 1994**

-Yunanistan'ın PKK hesabı **/2 Aralık 1994**

-İşte terörün iğrenç yüzü. Alt başlık: PKK-Sırp-Yunan işbirliği **/5 Aralık 1994**

-PKK'ya karşı lobi-PKK'nın Alman işbirlikçileri **/6 Aralık 1994**

-Rusya'da PKK evi **/28 Aralık 1994**

-Londra'da PKK sesi **/3 Ocak 1995**

-Kızılhaç'a göre PKK savaşan taraf **/1 Nisan 1995**

- PKK Rusya Meclisi'nde (Kürt parlamento üyeleri Duma'da ağırlanıyor)
/24 Nisan 1995
- Çiller'den Avrupa'ya 'Aptallık yapmayın' **/24 Haziran 1995**
- Çirkin Ittifak **/1 Temmuz 1995**
- Uyan Ankara. Alt başlık: Roller değişik olsaydı; Türk milletvekilleri Yunanlı terörist lider ile elele fotoğraf çektirseydi, Atina dünya'yı ayağa kaldırırdı (Fotoğrafta Yunan Milletvekili ile Öcalan ele ele görünüyor) **/2 Temmuz 1995**
- Dikkatli ol komşu! **/3 Temmuz 1995**
- Düşmanlık ilanı **/10 Temmuz 1995**
- Yaralı PKK'lılara Yunan tedavisi **/14 Temmuz 1995**
- ABD: PKK vahsi örgüt **/2 Kasım 1995**
- Baykal: Şam PKK'nın üssü **/8 Ocak 1996**
- 'PKK'nın arkasında Suriye var' **/15 Mart 1996**
- Duma, PKK'nın sesi **/26 Haziran 1996**
- Avusturya PKK'ya kucak açtı **/27 Haziran 1996**
- Tahran- PKK işbirliği **/21 Temmuz 1996**
- Apo'ya Şam helikopteri **/15 Ağustos 1995**
- Moskova ile PKK kolkola **/12 Şubat 1997**
- Rumlarla PKK elele **/17 Mart 1997**
- Apo'ya davet mektubu (Yunan Parlamentosu'ndan 110 vekil imzasıyla Atina'ya davet) **/11 Nisan 1997**
- PKK kokteyli (Otelde kokteyl verilmiş, 50 Yunan vekil katılmış) **/6 Haziran 1997**
- Tahran'a 50. uyarı. Spot: PKK desteği sürerse İran'la ikili ilişkiler sıfıra indirilecek **/11 Haziran 1997**
- Şok iddia: Apo İran'da **/15 Haziran 1997**
- Atina-PKK **/2 Temmuz 1997**
- Teröre Şam çanağı (Med Tv'nin izlenmesinde Suriye çanaklarının etkili olduğu iddia ediliyor) **/29 Temmuz 1997**
- PKK-Atina ilişkileri **/29 Eylül 1997**
- Alman-PKK ittifakı **/30 Ocak 1998**
- Amerika'nın Kürt planı. Spot: Ecevit'in yorumu: ABD, Irak'ı önce vuracak sonra kuzeyde uydu bir Kürt devleti kuracak **/9 Şubat 1998**
- Hani Apo Şam'da değildi **/26 Mart 1998**
- Şam'a uyarı **/9 Eylül 1998**
- Suriye'ye uyarı **/17 Eylül 1998**
- Kucak açtı... Düne kadar Türkiye'nin Avrupa'daki en yakın dostu imajını veren İtalya, bu dostluğa ihanet etti. İtalyan Parlamentosu, Ankara'nın rica ve uyarılarına

rağmen sözde sürgündeki Kürt Parlamentosu'nun kendi çatısı altında toplanmasına ve yemin etmesine izin verdi. /30 Eylül 1998

-İtalyan pişkinliği! /1 Kasım 1998

-İşte Şam'ın suç dosyası /8 Kasım 1998

-Rusya Öcalan'a kucak açtı /5 Kasım 1998

-Irak PKK'ya sıcak /4 Şubat 1999

APO'ya fanatik Yunan desteği /10 Şubat 1999

-İran'a suçüstü /27 Temmuz 1999

-İran'da 10 PKK kampı /28 Temmuz 1998

-Terbiyesiz İtalyan! Spot: Önceki gün 'Çiller'i konuşturmayın' dedi... Dün BAB toplantısına PKK tişörtü ile geldi /21 Haziran 1995

Bir iç mesele olarak ortaya çıkan Kürt sorunu zaman içerisinde dış aktörlerin de üzerinde sıkça söz söylediği uluslararası bir boyut kazandı. Dış güvenlik meselesi haline de gelen sorun 'hayati değerde bir iç ve dış sorun' olarak da toplumsal ilişkilerde yer edindi. Bu niteliğinden ötürü sorun dış politika alanında da 'ulusal güvenlik problemi' olarak görülürken, başta siyasetçi ve bürokratlar olmak birçok farklı aktörün soruna dair ortaya koydukları tutumlar toplumsal bilincin seyrini etkilemiştir. Sorun içeriden dışa doğru genişlemesiyle daha fazla uluslararası hüviyet kazanırken 'İç-dış mihraklar' bu bağlamda bir arada sıklıkla telafuz edilmiştir. Devlet 'iç sorun' olarak gördüğü Kürt sorununu güvenlikçi tedbirlerle halletmek isterken dış ülkelerden de bu güvenlikçi politikalarına destek sunma beklentisi içinde olmuştur. Güvenlikçi politikalara destek veren ülkelere 'dost' ve 'makbul' ülkeler olarak değer verilirken, sorunun ekonomik ve siyasi boyutları olabileceğini öne süren ülkeler ise 'düşman' ve 'dış mihrak' olarak tanımlanıp aşağılanmıştır. Bazı ülkeler ayrı ayrı zamanlarda soruna dair sorunun hem güvenlik hem de siyasi-ekonomik ve kültürel boyutları olduğu yönündeki açıklamalarda bulunması aynı ülkeler bu açıklamalarına göre hem 'dost' hem 'düşman' olarak değerlendirilebilmiştir. Bu aynı zamanda 'ilkesel' olmayan ve oldukça çelişkili bir dış politikayı açığa çıkarmaktadır. Bu yaklaşım 'doğru', 'güzel' ve 'faydalı' gibi özelliklerle tanımlanan 'biz'in pozitif değer ve sıfatlarla anlaşılır kılarken, kendini ontolojik varlığı üzerinden tanımladığı 'öteki'leri de negatif olarak değerlendirme isteğinin de bir yansımasıdır.

Milliyetçi söylemlerin sıklıkla başvurduğu argüman olan ülkenin bir ‘dış tehdit tarafından bölünme tehlikesi’ ne kadar canlı tutulursa o kadar da milli toplumun birlik ve dayanışma duygusu kuvvetlendirilir. Özellikle Osmanlı tarihinin son dönemlerinden arta kalan bu gibi olumsuz kanılar, T.C devlet geleneğinde ve toplumsal hafızasında hala fark edilebilir. “Ülkenin iç ve dış düşmanlar tarafından parçalanmak istenmesi” şeklinde özetlenebilecek bu düşünce, dolaylı veya dolaysız yollarla sürekli bir korkuyu dile getirmekte ve bu korku toplumsal bilincin derinine işleyerek varlığını sürdürmektedir (Bilgin, 2005:183). Bu anlayışa göre Türkiye sürekli tehdit altında bulunmaktadır ve ‘dış güçler’ ya da ‘dış mihraklar’ olarak nitelenen kesimler sürekli Türkiye’nin gelişmesinin önünü kesmekte (Uzgel, 2004: 416-417). Genel söylem Kürtler kendi başına bir özne olduklarından bahsetmemekle birlikte, kötülük ve olumsuzlukla aynı anlamda kullanılan Kürt hareketi de genel olarak ‘kukla’ ya da ‘maşa’ olarak tanımlanmaktadır.

Milliyetçi tahayyül, ‘öteki’ olarak gördüğü her kesimi yekpare bir bütün olarak algılamakla kalmaz, ‘ iç düşman’ların ‘dış düşman’larla ittifaklar kurduğunu tasavvur eder ve ‘biz’ci bakış açısıyla her ‘öteki’yi düşman olma noktasında genelleştirerek, tek bir düşmanın parçası olarak gösterme eğilimindedir.

Genel bir ima olarak, Kürtler sürekli gizli ittifaklar ve ulusal bütünlüğe karşı ‘büyük bir oyun’ peşindeler. Yani düşman sanılan örgüt veya topluluklar tek parçalı olmamasıyla birlikte hizmet ettikleri kaynağın da aslında ‘dışarda olduğu belirtilir. Dolayısıyla Kürtler doğrudan düşmanın kendisi olarak tanımlanmasa bile uzantısı, nihai kötülüğün bir parçası olarak görülür.

Resmi söylem Türklüğü ‘pozitif değerler’in bir bileşeni olan görürken, bunun karşısında ‘negatif özellikler’le kodlanan Kürtler, herhangi pozitif bir değerlendirmeye tabi tutulması karşısında reaksiyoner bir tavır göstermesine yol açmıştır. Bu bağlamda gazetenin başlıklarında dış ülkelerin Kürt örgüt ve şahsiyetlerine pozitif yaklaşımları belirgin olarak ‘biz bölmek isteyen’, ‘bizi sevmeyen’, ‘düşmanca’ söylem ve davranışlar olarak değerlendirilmekte. Ayrıca işaret edilen bu ülkelere karşı diplomatik yollarla ve diğer siyasi şahsiyetlerin tepki göstermesinin yanı sıra kimi zaman kitlelerin de tepki

göstermeye çağrıldığı dikkat çekmektedir. Almanya'nın Cizre'de yaşanan olaylar üzerine Türkiye'ye gösterdiği tepkiyi, gazete okuyucularını bizzat kurumsal kimliğini kullanarak Almanya'yı 'Tepkini göster /28 Mart 1992' başlığıyla protesto etmeye çağırmaktadır. Boykot kampanyası başlatan gazete, bu konuda gazetecilik kimliğini bir kenara bırakmış, açıktan siyasi bir tavır takınarak sıradan kitlelerin de bu tavra destek vermesi için ulusal çapta bir kampanya organize etmiştir.

Örneklere 'terörist' ve 'bölücü' sıfatlarla tanımlanan PKK hareketinin eylemlerindeki iç dinamikler yadsınarak özellikle belli başlı dış ülkelerin ona sağladığı desteklerle bu 'bölücü' ve 'terörist' eylemlerini sürdürdüğü vurgusu dikkat çekmektedir. Türk milliyetçiliğine içkin olan 'dış ülkelerin bize düşmanlık beslediği' klişesini dikkate aldığımızda, basının bu klişeyi sürekli yeniden üreten yaklaşımı PKK ve Kürt sorununun asıl kaynağı bu dış ülkeler olduğu algısını kolayca yaygınlaştırmaktadır. Bu bağlamda, 'kronik öteki' ülkeler, gazetenin söylemleriyle bu kez de Kürt sorununun esas müsebbibiği bağlamında işaretlenerek günlük dile taşınmaktadır.

SONUÇ

Dünyadaki siyasal örgütlenme modellerini etkileyen milliyetçilik, bir yaşam biçimi olarak da geniş toplumsal kesimleri rüzgarına katıp varlığını perçinlemiştir. Günümüzde klasik milliyetçilik tartışmaları yapılmıyor olsa da hala bir çok sorunun kaynağı geçmişte inşa edilen klasik milliyetçilik anlayışlardan kaynaklandığı söylenebilir. Belirli toplumsal ilişki biçimlerine millilik çerçevesinde meşruluk sağlanırken buna uymayan farklılıklar da gayri meşruluk ekseninde kodlanarak sorunsallaştırılmıştır. Kurulan ulus-devletler özellikle siyasal eğitim politikalarıyla bu ayrımları sürekli üretirken, bu politikalarına kitle desteğini de önemli oranda medya üzerinden sağlamıştır. Günümüzde toplumsal anlamların inşa süreçlerine kitle iletişim araçlarının önemli bir etkide bulunduğu açıktır. Medya özellikle bağımsız özerk bir profil çizdiğinden yaydığı enformasyonun topluma yayılması ve kolayca etkide bulunmasını sağlamaktadır. Gerçekte içinde bulunduğu iktidar ilişkilerine bağlı olarak mevcut egemen söylemlerle toplumsal düşünce ve pratiklere yön

vermektedir. Bu bağlamda bir iktidar ideolojisi olan milliyetçilik medya üzerinden kolayca toplumsallaşmaktadır. Medyanın milli söylemleri özünde bir iktidar ideolojisini dile getirir ve bunu toplumsal alana taşıyarak bu düzenin dilsel enstrümanlarını oluşturur. Bir anlamda gerçeği tersyüz ederek, bulanıklaştırır ve bunlar üzerinden egemen iktidar lehine dil ve anlamlar üretir. Böylece toplumsal ilişkiler bu anlamlar üzerinden işlevsellik kazanarak egemen iktidar kültürünü olağan bir yaşam biçimine dönüştürmektedir.

Türkiye’de cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte milliyetçilik iktidar ilişkileri için oldukça önemli bir kullanışlılığa sahip olagelmiştir. Ülkede farklı etnik grupların varlığının görmezden gelinmesinin yanı sıra toplumdaki sınıfsal çelişkiler de milliyetçilik söylemiyle görünmez kılınarak homojen bir toplum tahkim edilmek istenmiştir.

60’lar sonrası en büyük ‘öteki’ olarak Kürtlerin işaret edilmesiyle, medya yayınları da bu yaklaşım biçimini benimsemiş, bu ‘öteki’yi klişe söylemler eşliğinde günlük dile yoğunca taşıyarak, Kürtlere karşı olumsuz algıların toplumda gelişmesine destek vermiştir. Özellikle Kürt silahlı hareketinin ortaya çıkışıyla birlikte bu söylemlerin dozu daha da artmış Kürtler ülkede yaşanan suç ve şiddet ortamından sorumlu olarak görülmüşlerdir. Milliyetçiliğin söylemlerinden biri olan ‘ötekinin kötülüğü’ bölgede yaşanan çatışmalar ekseninden medya aracılığıyla Kürtler şahsında bir kez daha aktifleştirilmiştir. İktidar söylemlerini kendine referans alan medya bu söylemlere paralel bir dil tutturmuş olup Kürt algısını bu doğrultuda ‘bölücü’ ‘terörist’ vb. olumsuz sıfatlarıyla eşdeğer noktaya taşımıştır.

Gazete başlıklarını incelerken bölgedeki çatışmaların sonuçları aktarılırken bu gibi olumsuz sıfatların sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz. Milliyetçiliğin kolayca beslenebildiği bu gibi söylemler özellikle büyük kitle gazeteleri aracılığıyla günlük kullanıma sokulmuştur. Çalışmanın örnekleme olan Milliyet Gazetesi de 1990-1999 yılları arasında en şiddetli dönemini yaşayan Kürt sorununu objektif bir dille kamuoyuna aktarmak yerine resmi görüşün ‘hassasiyetleri’ öncülüğünde olay ve durumları yansıtmıştır. Bu yıllar arasında yaşananları genel olarak medyanın aktardıklarından öğrenen ‘batı’ toplumu Kürtler hakkındaki mevcut olumsuz algılarının kaynağı bu aktarım biçimleriyle

şekillenmiş ve bu durum günümüzde sorunun barışçıl yollarla çözülmesinin önünde önemli bir engel oluşturmaya devam ettiğini görebilmekteyiz. Medya, bölgede yaşananları resmi görüşün çerçevesini çizdiği ‘milli hassasiyet’leri gözeterek okurlarına aktardığını dikkate aldığımızda söz konusu okurların da milli reflekslerle meseleye tepki vermesi, milliyetçiliğin olağan bir gerçeklik olarak üretilmesine işaret eder. Kendisini ‘objektif’, ‘tarafsız’ demokrat bir kimlikle topluma sunan Milliyet Gazetesi bu kimlikle sergileyeceği pratiklerin topluma olan etkisini güçlendirirken, taraflı subjektif yaklaşımlar ile olumsuz söylemlerin de aynı derecede ‘doğru gerçeklik’ olarak toplumsal algılara dahil edilmesine kolaylıkla yol açmıştır. Gazete bölgedeki çatışmalı ortamı aktarırken başvurduğu haber kaynakları devlet yönetici ve bürokratlarının ezici ağırlıkta olması, resmi görüşün toplumda hakim kılınmasının amaçlandığı görülmektedir. Resmi devlet politikası Kürt sorununu sadece bir iç asayiş ve güvenlik sorunu olarak görmüş olması gazetenin de bu bakış açısını destekler nitelikte yayınlar yaptığını görmekteyiz.

Resmi görüşün Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana kullandığı milliyetçi söylemleri dikkate aldığımızda bu söylemlerin kitle iletişim araçlarının yaygınlaştığı bir dönemde Kürtler bağlamında popülist yaklaşımlarla desteklenmesi milliyetçi pratiklerin toplumda bir kez daha yaygınlaşarak olağanlaşmasını sağlamıştır. Böylece milliyetçilik bu dönem içerisinde farklı tonlarıyla gündelik hayatın sıkça rastlanan bir pratiği konumuna gelmiş, etnisist-özcü karakteri kitlesel bir yaygınlık kazanmıştır. Medyanın katkılarıyla Kürt karşıtlığını olağanlaştıran geniş kitleler, Türk milliyetçiliğini söz ve davranışlarında içselleştirmiş ve bunu günlük hayatının tüm alanlarında görünür kılmışlardır.

Toplumsal çelişkiler karşısında medya genel olarak egemen iktidarların yanında tavır alarak onların söylemini dillendirmektedir. Yaşanan toplumsal çelişkileri güçlünün çıkarları lehine olan ‘çözüm’ yaklaşımını esas alan medya, daha güçsüz olanların haklarını görmezden gelerek onlara egemen gücün çıkar ilişkilerine bağlı kalmasını dayatmaktadır. Hala günümüzün egemen ideolojisi olan milliyetçilik devlet iktidarını elinde bulunduran daha güçlü kimliklerin varlık gerekçelerinden biri olarak görülmekte ve dolayısıyla bu gücün

süreklileşebilmesi için günlük hayatta sürekli üretilmesini gerekli görmektedir. Bunu sağlamada en etkili kanalın da kitle iletişim araçları olduğu bir gerçek. Toplumların refah düzeyinin yükselmesiyle birlikte milliyetçiliğin yükselişinin yavaşlayacağına dair iyimser yaklaşımların günümüzde tartışmalı olduğu görülmektedir. Dünya üzerindeki çatışmalı bölgeleri dikkate aldığımızda bu çatışmaların nedenlerini önemli ölçüde milliyetçi hislerin çarpışmasından kaynaklandığını görebiliyoruz. Kuşkusuz henüz düşük seviyede seyreden anlaşmazlıkları medyanın egemen gücün söylemlerini yaygınca kamuoyuna aktarması kitlelerin tepkimelerini hızlandırmış, anlaşmazlıkların çatışmalara dönüşmesini kolaylaştırmıştır. Söz konusu çatışmalar, yalnızca fiziksel askeri şiddet boyutuyla sınırlı kalmamış medyanın güncel söylemleriyle kitlelerin zihinsel pratiklerinde psikolojik şiddet boyutuyla yoğunlaşarak toplumsal ilişkilerde onarılması güç hasarlara yol açmaktadır. Bu bağlamda medyanın işlevi gereği toplumsal sorunlar karşısında daha barışçıl bir dille rol oynamak yerine günümüzde daha çok çatışmacılığı artıran söylemler kullandığı görülmekte. Bu da medyanın yıkıcı bir güç olabileceği gerçekliğinin dikkate alınıp mücadele edilmesi gereken bir araç olduğunu gösteriyor. Bu anlamda medya çalışmalarının, medyanın çatışmacı söylemlerinin teşhir edilmesinde önemli bir rol olabileceğini belirtmekle birlikte, bu gibi çalışma sonuçlarının tüm toplumsal alanlara yayılması medya söylemlerinin sorgulayıcı yaklaşımla okunmasını sağlayacak ve bu da medyayı gerçek anlamda daha objektif bir gazeteciliği ifa etmeye zorlayabilecektir.

EKLER

1990-2000 arasında Kürt sorununun Milliyet Gazetesi'nin ana sayfalarında yıllara göre temsilini gösteren başlıklar:

1990

“PKK’ dan saldırı planı” (24.02.1990), “Nusaybin’ de isyan havası” (16.03.1990), “Tehlikeli oyun” (21.03.1990), “İşte terör yuvası” (26.03.1990), “Beni yalnız bırakmayın” (28.03.1990), “Başbakan Akbulut’tan açıklama: Silahla bastıracağız” (09.04.1990), “Olağanüstü hal bölge valisinin yetkileri artırıldı” (11.04.1990), “PKK’nın kökünü kazımaya ant içtik”, “İntikam aşireti” 13.04.1990), “Hükümet terör kararnamesinde bazı değişiklik ve yeni ekler yaptı”, “Daha sıkı sansür”(14.04.1990), “PKK’ya karşı 500 timle günde 35 operasyon”, “Botan’da kuşatma” (30.07.1990), “Hain pusu”, “Bir binbaşı bir yüzbaşı ve bir er şehit” (31.07.1990).

1991

“Kürtçe’ye üç nedenle izin” (21.01.1991), “Türkiye’ye sevr baskısı”, “Cumhurbaşkanı Özal’ın Kürtçe önerisinden sonra bazı Avrupalılar cesaretlendi” (01.02.1991), “Kürtler Kerkük’te”, “Irak’ı bölme hesabı”, “Abd kürtleri tahrik ediyor” (07.03.1991), “ABD kürt pazarlığı” (08.03.1991), “Kürdistan tedirginliği” (10.03.1991), “Kürt’e Özal şemsiyesi”, “Özal’ın açıklamaları Ankara’da şok yarattı. Başbakan ve bakanların Talabani ile görüşmeden haberleri yok” (13.03.1991), “Özal ateşle oynuyor”, “Muhalefetten Cumhurbaşkanı’nın Kürt politikasına sert tepki”, “SHP,DYP,ve DSP liderleri Talabani ve Barzani ile teması tehlikeli buldu” (14.03.1991), “Nereye kadar taviz”, “Özal ‘Kıbrıs’ta makul olanı yapmalıyız’dedi. Kürt olayından sonra yeni endişeler başladı.” (15.03.1991), “Habur’a Kürt bayrağı”, “Sınır kapımıza ait gümrük sahası ‘şimdilik’ peşmergelerin eline geçti” (16.03.1991), “İhanet olur”, “Demirel:Türkiye’nin birlik çimentosu zedelenmek istikametinde”, “Kürt Öztürk” (17.03.1991), “Kürtler bayrağımızı yaktı” (18.03.1991), “Kürt bayraklı yürüyüş” (21.03.1991), “Bayrağımıza saygısızlık”, “Camiye kürt bayrağı” (22.03.1991), “Türkiye parçalanır” (23.03.1991), “İlkokul’a kürt bayrağı”, “Ecevit’ten sert çıkış:Türkiye’yi mi böldüreceğiz” (25.03.1991), “Kürt Kaygısı”, “Askeri çevreler: Sivil otorite ile görüş ayrılığımız yok, ama endişelerimiz var”, “Apo’dan tehdit” (28.03.1991), “Kaçış”, “Irak’ın kovaladığı 1 milyon kürt sınırımıza dayandı” (04.04.1991), “Tampon bölge’den Kürt devletine” (10.04.1991), “Bunun sonu karşı devlet”, “Ecevit’e göre ABD ‘nin oluşturacağı ‘kürt güvenlik bölgesi’ tehlikeli” (15.04.1991), “Pkk katliamı” (16.04.1991), “Bu plan nereye gider”, “Özal’ın Bush’la kafa kafaya verip hazırladığı Kuzey Irak Projesi,BM yönetimindeki kürt yerleşim bölgesini öngörüyor” (19.04.1991), “Baskı kapımızı çaldı”, “Avrupa Konseyi Türkiye’yi kapsarcasına ‘Kürtlere bölgesel özerklik’deyiverdi” (27.04.1991), “Bölücü örgüte ağır darbe:10 Terörist öldürüldü” (29.04.1991), “Oyuna mı geldi?” (01.05.1991), “Irak elçisi Tikriti:Amaç kürt devleti” (03.05.1991), “PKK roketatarlarla saldırdı” (09.05.1991), “7 terörist öldürüldü” (15.05.1991), “İstanbulda bölücü eylemi” (19.05.1991), “Ürdün kralı Hüseyin’den Özal’a mesaj:Kürt devletini engelleyin” (25.05.1991), “Kürt planına SHP engeli”, “Kürt devletine hayır” (12.06.1991), “2 Terörist ölü ele geçti” (13.06.1991), “10 Terörist öldürüldü” (22.06.1991), “PKK’dan katliam”, “Bebekleri kurşuna dizdiler” (07.07.1991),

“Diyarbakır’da ateş açıldı:3 ölü 60 yaralı”, “Cenazede çatışma” (11.07.1991), “ABD’nin amacı kürt devleti” (14.07.1991), “Güneydoğu’da kanlı gün” (15.07.1991), “Güneydoğu’da büyük operasyon:15 PKK ‘lı öldürüldü” (20.07.1991), “Suikast timine takip”, “Apo’nun kardeşi Osman 4 militan ve 2 roketatarla Türkiye’ye girdi: Polis alarm da” (26.07.1991), “Milliyet PKK askeri karargahında”, “Çocuk teröristler”(01.08.1991), “Nemrut dağı’nın zirvesi’nde terör”, “PKK 15 Alman turisti kaçırdı” (03.08.1991), “Başbakan Yılmaz açıkladı:PKK yuvaları vuruluyor”, “Irak toprağına hareket”, “Giray (Dışişleri bakanı sefa giray) Iraklı bakana ‘özerklikten vazgecin’ dedi”, “Türkiye’den Kürt uyarısı” (06.08.1991), “Jetler ve puma helikopterleri Kuzey Irak’ı bombalıyor.Kara birlikleri sınırı geçti. Teröristler çok kayıp verdi”, “PKK ‘yı kazıma harekatı” (07.08.1991), “Karadan komando harekatı başladı. Tampon bölge oluşturuluyor. Stratejik noktalara karakollar kuruluyor”, “Mehmetçik Irak’ta kalıcı”, “Başbakan Yılmaz:Bölge eşkiyadan temizlenecek.”, “Harekat başarılı”, “Kürt lider sınır ötesi harekatı protesto etti.”, “Talabani’nin gerçek yüzü” (08.08.1991), “Genelkurmay:Bölge temizleninceye kadar harekat sürecek.”, “İmhaya kadar ileri” (09.08.1991), “Kuzey Irakta operasyon hedefine ulaştı”, “Harekat temizledi”(10.08.1991), “Ağır silahlarını bırakarak kaçıyorlar”, “PKK’nın bozgunu” (11.08.1991), “Temizlik harekatı son aşamada. Birliklerimiz ilerliyor”, “Hakurk’ta mağara harekatı” (12.08.1991), “PKK’ya karşı gerilla savaşı” (14.08.1991), “PKK’nın elindeki askerlerimiz milliyet aracılığıyla ailelerine haber gönderdi.”, “7 Esirden mektup getirdik” (19.08.1991), “Mehmetçik duruma hakim.”, “Genelkurmay Kuzey Irak’ta ele geçirilen PKK kamplarını gezdirdi.” (17.08.1991), “PKK nöbetçilere roketle saldırdı”, “Yine karakol baskını: 5 Şehit” (21.08.1991), “Örgüte gönüllü olarak katıldıkları iddia edildi”, “Milletvekili çocukları PKK’da” (22.08.1991), “Mayın döşeyen terörist parçalandı”, “5 Militan ölü ele geçirildi” (28.08.1991), “Talabani açıkladı: PKK’yı Saddam besliyor.” (30.08.1991), “Bingöl’de pusu:2 Astsubay şehit”, “Teröristler kısıkaçta” (04.09.1991), “4 PKK’lı öldürüldü” (10.09.1991), “PKK Hakkari ve Siirt’te 2 karakola saldırdı”, “Baskın:7 Şehit” (11.09.1991), “Radyolink istasyonu’nu yaktılar”, “PKK’dan sabotaj”, “sungar:yeni operasyon olası”, “Sınır ötesi harekat” (12.09.1991), “PKK terörüne karşı sıkı koruma”, “Talabani’ye polis otosu” (17.09.1991), “3 erimiz şehit”, “Bir astsubay ile 3 korucu kaçırıldı”, “Sınırötesi harekata izin vermeyeceğiz”, “Barzani’den küstahlık” (18.09.1991), “Kaçırılan astsubayın cesedi bulundu”, “Turistleri kaçıran 3 PKK’lı öldürüldü”(24.09.1991), “PKK militanlarından yine baskın”, “Bir er Şehit” (28.09.1991), “Apo’da baskın endişesi” (05.10.1991), “Talabani:Tercihimiz Türkiye, gerekirse teröristlerle savaşırız”, “PKK’ya kürt uyarısı” (07.10.1991), “11 Mehmetçiği daha şehit etti”, “Lafı bırakın,PKK ‘yı durdurun” (08.10.1991), “Eşkıya artık 100-150 kişilik bölüklere saldırıyor”, “Sorumlu kim” (09.10.1991), “PKK yuvaları havadan bombalanıyor”, “Sınırdaki harekat” (10.10.1991), “Yılmaz:Uçaklarımız vurdu eşkiyanın binde bir bile şansı yok”, “Irak’ı bombaladık” (12.10.1991), “PKK’ya tam savaş” (13.10.1991), “Doğuda her ilçeye jandarma komandosu”, “Teröre karşı 100 Milyar” (14.10.1991), “Türkiye’ye 5 koldan kısıkaç harekatı”, “Barzani’den savaş tehtidi”, “Ecevit:SHP’ye verilen oylar PKK’ya gider” (16.10.1991), “Şırnak’ta 5 er Şehit Van Gölü Expressi’nde 1 ölü 3 yaralı”, “PKK tren taradı” (25.10.1991), “Lanet olsun: PKK 500 Teröristle saldırdı. Kara ve havadan harekat. Hükümet olayı görüştü”, “Bir günde 17 Şehit”, “Orgeneral Güreş:Yok edilecekler” (26.10.1991), “Kara ve hava birliklerimiz dalga dalga eşkiyanın üstüne gidiyor”, “PKK ölülerini yakıyor” (27.10.1991), “Başbakan Yılmaz halefi Demirel’e harekat hakkında bilgi verdi”,

“PKK’da 100 ölü” (28.10.1991), “4 şehit”, “4 te PKK’lı öldürüldü” (29.10.1991), “Deneyimsiz er ve subaylar yerine jandarma komandosu”, “PKK’yla savaş taktiği değişti”, “ABD: PKK terör örgütü” (02.11.1991), “Terörle oynayan Libya lideri PKK’nın başını ülkesine davet etti”, “Apocu kaddafi” (04.11.1991), “Önce yakalarında kürt bayraklarıyla geldiler sonra yemine değiştirmeye kalktılar”, “Meclis’te HEP’li rezalet”, “HEP’li milletvekili, Leyla Zana tüm uyarılara rağmen ısrarla Kürtçe konuştu” (07.11.1991), “Devletin en üst birimlerinde PKK değerlendirmesi”, “Ayaklanma hazırlığı” (09.11.1991), “SHP Lideri : Bu iç savaşa yol açar”, “Ayrı devlet isteyen var” (10.11.1991), “Bülent Ecevit: Bu konuda bana haberler ulaştı”, “PKK’ya ABD yardımı” (14.11.1991), “ABD’den Kürtlere silah”, “PKK’dan jandarma karakoluna baskın: 5 şehit daha” (16.11.1991), “DGM aleyhlerinde dava açıyor”, “Zana ve Dicle’ye idam istemi” (20.11.1991), “Samandıra da jandarmaya roketatarlı saldırı”, “Şehirde PKK baskını:1 er şehit” (26.11.1991), “İstanbul’da karakol baskınından sonra geniş operasyon”, “Şehirde PKK alarmı” (27.11.1991), “2 Polis 2 er şehit” (28.11.1991), “Genelkurmay başkanı ve komutanlara zehir vereniki er için tüm yurttta alarm”, “Zehirli kahve de PKK parmağı” (06.12.1991), “Milli savunmabakanı ayaz Milliyet’e açıkladı: Hazırlıklıyız”, “PKK’nın gözü yükseklerde” (08.12.1991), “Apo’nun Anası HEP kongresinde”, “Ankara da ‘biji serok APO’ sloganı” (16.12.1991), “PKK İdil’e toplu saldırı”, “Askerle çatışma:9 Ölü”, “Lice ve Kulp ilçelerinde PKK’lıların cenazesinde olaylar çıktı” (22.12.1991), “Cumhurbaşkanı Özal:Terörün kökü kazınmalı”, “PKK mecliste” (27.12.1991), “Güreş şehit ailelerine söz verdi:Kanları yerde kalmayacak”, “İntikam alınacak” (28.12.1991).

1992

“İçişleri bakanı sezgin Milliyete açıkladı”, “APO’yu resmen isteyeceğiz” (04.01.1992), “Kapalıçarşı’ya PKK tehdidi” (07.01.1992), “PKK terörü meşru” (10.01.1992), “Dicle kapı dışarı”, “PKK terörü meşru diyen milletvekili bardağı taşırdı. MYK ihraç isteminde bulundu” (11.01.1992), “Dicle çizmeyi aştı”, “PKK milletvekili gibi konuştu Apo yu övdü Türkiye’yi tehdit etti” (12.01.1992), “Genelkurmay: PKK’nın çekilme yolları kesildi”, “Cudi de kısıkaç” (13.01.1992), “PKK suikast timi Türkiye’de” (19.01.1992), “AT’ta Türkiye’ye destek veren sürpriz rapor”, “Kürt devleti olmaz” (21.01.1992), “Türk ordusu PKK’yı Bekaa’da vuracaktı”, “APO’ya baskını ABD önledi”(24.01.1992), “PKK’ya karşı yığınak”, “Helikopterler , zırhlı araçlar dağ komandoları ‘kilit noktalara’yerleşiyor” (25.01.1992), “Patlamalarda 1 ölü 1 yaralı”, “Kapalıçarşı’ya PKK bombası” (26.01.1992), “PKK konusunda Almanlar hem suçlu hem güçlü”, “Alman elçi çizmeyi aştı” (20.02.1992), “ Sınırda PKK yığınağı” (24.02.1992), “PKK ‘nın maaşlı teröristleri”(25.02.1991), “BM den kür siparişi” (26.02.1992), “MİT’ten şok açıklama” (07.03.1992), “Kentte terör artacak” (08.03.1992), “MİT’ten katliam uyarısı” (09.03.1992), “Apo da ne tahsil ne de beyin var” (14.03.1992), “10 PKK’lı öldürüldü” (18.03.1992), “Kürt devletine karşıyız” (19.03.1992), “Adana, Şırnak ve Cizre de büyük çatışma,biri polis 24 ölü”, “Bayram değil isyan” (22.03.1992), “Özal:Bundan sonra kanlı bastırılır. İnönü:Terör bitecek”, “PKK savaş açtı”(23.03.1992), “APO nun hedefi bağımsızlık” (24.03.1992), “HEP’lilere APO dan talimat”, “Haber gönderdim mecliste daha iyi tavır koyacaklar” (25.03.1992), “APO:Almanlarda bizi destekliyor”, “Suriye ve İran’dan yardım görüyoruz” (26.03.1992), “Hans çıldırdı: ‘Türkiye Yugoslavya gibi bölünsün’ diyor.”, “Almana boykot” (28.03.1992), “Emniyet müdürlüğüne ait askeri tesisleri alt üst

geçişleri bombalamak isteyen PKK'nın 5 tahrip timi yakalandı", "Sabotaj çılgınlığı" (04.04.1992), "HEP'li yazar Alman gibi" (09.04.1992), "Dev-sol'a büyük darbe:6'sı kadın 11 teröristölü,6 militan sağ yakalandı", "Teröristin sonu halkın coşkusu", "PKK'ya darbe" (18.04.1992), "PKK'dan hain pusu" (19.04.1992), "Kürtçe tv kavgası" (22.04.1992), "Kürtçe Çatlağı" (23.04.1992), "Gazete görüş almış", "Evren:Ülke bölünür" (24.04.1992), "Demirel:Sırada Türkçe..'nin resmi dil olmaktan çıkartılması var"(25.04.1992), "Özal ANAP'ı böldü" (26.04.1992), "Özal Kürtçe tv'de direniyor" (28.04.1992), "Özal,Kürtçeye taktı", "PKK liderinin umudu Ermenilerde ve Rumlarda" (29.04.1992), "HEP'li den Özal'a Kürtçe TV alkışı" (02.05.1992), "Başbakan cumhurbaşkanına 'geçmiş olsun' dedi,Kürtçe tv için iğneledi", "Özal'a tamir gerek" (04.05.1992), "12 PKK'lı öldü" (11.05.1992), "Rezalet" (13.05.1992), "PKK kuzey Irak'a taşındı" (14.05.1992), "20 er şehit 40 PKK'lı öldürüldü" (16.05.1992), "27 er şehit 36 pkk'lı ölü" (17.05.1992), "İlyas salman'a boykot" (25.05.1992), "Bu ne cüret: Türkiye 'yi BM'ye şikayet eden isimler belli oldu", "PKK için 290 imza" (28.05.1992), "Karakola baskın 8 şehit" (29.05.1992), "Geçen hafta yakalanan teröristten korkunç açıklama", "PKK şimdi bolu dağlarında" (30.05.1992), "PKK anap adayını astı" (04.06.1992), "PKK2nın silahçısı yakalandı" (06.06.1992), "23 PKK'lı öldürüldü" (07.06.1992), "Avrupa parlamentosundan rapor 'kürt devleti kurulamaz" (15.06.1992), "PKK hala Suriye'de" (18.06.1992), "Kürtler tv'yi dörtlledi", "32 PKK'lı öldürüldü" (23.06.1992), "PKK bu bebeğe bile acımadı" (24.06.1992), "Camide PKK katliamı", "10 kişiyi acımasızca öldürdüler" (27.06.1992), "Van'da PKK katliamı" (03.07.1992), "Mit müsteşarı Teoman Koman:Şahsi terör başlayacak" (11.07.1992), "Özal yine kürt devletini savundu"(14.07.1992), "PKK baskını :10 er şahit" (22.07.1992), "Irak'a kara harekatı"(23.07.1992), "11 PKK'lı öldürüldü", "Talabani: Bizim için en iyisi türkiye'ye katılmak" (25.07.1992), "Kürtler çatıştı: 29 ölü" (02.08.1992), "PKK vurdu: 6 şehit" (11.08.1992), "8 PKK'lı öldürüldü" (12.08.1992), "Antalya'da PKK ile çatışma" (17.08.1992), "8 er şehit" (18.08.1992), "Şırnak'ta meydan savaşı" (20.08.1992), "Özal: PKK kök saldı" (23.08.1992), "Şırnakta savaşı kazandı", "Korgeneral Necati Özgen açık konuştu: Demokratik kurallar içinde kalmazsak Şırnak bir anda bitebilir" (24.08.1992), "PKK tren yaktı Çukurca'yı bastı" (27.08.1992), "Terör tırmanıyor", "PKK vapur yaktı" (29.08.1992), "Deniz otobüsüne sabotaj", "Kentlerde terör alarmı" (30.08.1992), "Bu ne cüret", "Terörün tırmanışı tüm yurttta büyük endişe yarattı" (31.08.1992), "Tatilin sırası mı?", "Terör ve sorunlar dağ gibi büyürken parlamento açıldı ve yeniden tatile girdi" (02.09.1992), "HEP'liler den iç savaş tehditi", "Hatip Dicle:İç savaş koşulları doğmaya başladı" (03.09.1992), "Cudi'ye baskın", "PKK'ya karşı en büyük kara ve hava harekatı" (04.09.1992), "Genelkurmay başkanı Orgeneral Güreç Milliyet'e konuştu", "PKK iç savaş peşinde" (05.09.1992), "Çekiç Güç'e PKK uyarısı" (07.09.1992), "33 PKK'lı öldürüldü", "PKK petrol kuyusu'na saldırdı: 3 ölü" (12.09.1992), "APO 'dan HEP'e randevu"(13.09.1992), "30 PKK'lı öldürüldü 13 şehit" (14.09.1992), "PKK ANAP'lı başkanı kaçırdı" (15.09.1992), "Sanki PKK kongresi" (20.09.1992), "Kanlı eller tırmandırıyor"(21.09.1992), "PKK'dan politikacılara tehdit" (22.09.1992), "Sınırdta PKK ya ders" (30.09.1992), "PKK 30 köylüyü kurşuna dizdi" (02.10.1992), "PKK'ya öldürücü darbe" (06.10.1992), "Kuzey Irak büyük bela" (07.10.1992), "PKK'ya bomba yağdı" (08.10.1992), "Sınırdta 160 kahraman" (09.10.1992), "Kerkük petrolünden pay" (10.10.1992), "Ermenistan'da PKK heyeti", "Türkiye'den ekmek isteyen Erivan terörün ekmeğine yağ sürüyor" (15.10.1992), "Ermenistan 'da PKK ya

kamp” (16.10.1992), “Asker Irak’ta” (17.10.1992), “Yıldırım baskın” (18.10.1992), “Otobüs katliamı:22 ölü”, “PKK Solhan’da yolcu otobüsünü taradı,yolcularla birlikte taradı”(21.10.1992), “Çift H harekatı” (23.10.1992), “Oyun içinde oyun”(30.10.1992), “Beklenen ihanet”, “Türk komutan’dan peşmerge uyarısı: PKK’ya yardım ediyorlar”(31.10.1992), “Mehmetçiği tutamıyoruz” (01.11.1992), “Harekata ABD freni”, “Kuzey Irak’ta PKK ile sıcak temas sürerken washington’dan soğuk mesaj” (04.11.1992), “Genelkurmay kaygılı” (06.11.1992), “Avrupa’nın Kürt sorgulaması”(10.11.1992), “PKK baskını:12 ölü” (20.11.1992), “Teröre büyük öfke” (20.11.1992), “Büyük suikastihbarı” (10.12.1992), “PKK saldırdı: 10 şehit” (20.12.1992), “Kürdistan planı’nın arkasında ABD var” (30.12.1992).

1993

“35 PKK ‘lı öldürüldü” (15.01.1993), “150 PKK’lı öldürüldü” (16.01.1993), “Güneydoğu’da terör:7 ölü”(28.02.1993), “PKK çılgınlık yapabilir”, “İçişleri bakanı İmet Sezgin nevrüz öncesi endişelerini Milliyete anlattı” (02.03.1993), “35 PKK’lı öldürüldü” (05.03.1993), “PKK’dan şartlı mektup” (14.03.1993), “APO’ya güvenilmez”, “Özal’a göre Talabani de öcalan’a kefil olmuyor” (15.03.1993), “Talabani’dan şantaj” (16.03.1993), “Apo’dan 25 gün ateşkes” (18.03.1993), “Yine de bir fırsat” (19.03.1993), “Demirelden Apo’ya son söz” (20.03.1993), “Oyunun adı özerklik”, “Apo ateşkes çağrısı yaparken etkin merkezlerden Kürtlere federasyon sesleri yükseliyor” (21.03.1993), “Ne günlere kaldık” (22.03.1993), “Demirel: “Ben kürdüm diyen Kürt’tür, eşit haklara sahiptir” (23.03.1993), “Ve Apo kapıya dayandı”, “PKK lideri Kuzey Irak’a yerleşmek için izin istedi” (24.03.1993), “Apo’nun elçisi’ne davet”, “Cumhurbaşkanı Özal, Kürt lider Talabani’yi Ankara’ya çağırdı” (25.03.1993), “Güneydoğu’da bahar” (07.04.1993), “Türkiye sağolsun”, “Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ı kaybettik” (18.04.1993), “ABD HEP’i tersledi”, “Türk ve Zana’ya ABD yanıtı:Türkiye’nin bütünlüğü parçalanamaz” (05.05.1993), “PKK’ya sınırlı af” (25.05.1993), “Bizden günah gitti”, “PKK katliamına Cumhurbaşkanı Demirel’den sert cevap” (26.05.1993), “Dağlar temizlenecek” (27.05.1993), “PKK’ya Bitlis darbesi” (28.05.1993), “PKK Hizbullah ittifakı”, “Milliyet kürt Hizbullah kampında. İki düşman kürt örgütü Türkiye’ye karşı anlaştı” (29.05.1993), “PKK’ya 32 sorti” (30.05.1993), “PKK’ya sınırlı af yine de çıktı” (08.06.1993), “Dazlak Apo” (15.06.1993), “Erciyes’te PKK avı” (23.06.1993), “PKK’nın Avrupa cinayeti”(25.06.1993), “PKK çocukları öldürüyor” (27.06.1993), “Almanya-PKK kapıştı”, “Terör örgütü Başbakan Kohl’ü tehdit etti: Üstüme gelme” (29.06.1993), “Güneydoğu alev alev”, “PKK kan kustu: yol kesti,karakol bastı, ev taradı:25 ölü” (01.07.1993), “11 Şehit” (02.07.1993), “Köyde katliam, hükümet’te kavga”, “sarsılıyor” (07.07.1993), “Terör Ankara’da çözülmez”, “Demirel’den Çiller’e:Askerin şevkini kırmayın” (17.07.1993), “Çocukları katlettiler”, “PKK yayla bastı 14’ü çocuk 9’u kadın 26 göçeri kurşuna dizdi” (20.07.1993), “Doğu’ya ‘Ana’ sözü” (23.07.1993), “PKK’ya büyük darbe: 73 terörist ölü” (14.08.1993), “Sevr karşımızda”, “Demirel’den son söz: Bu dağları temizleyeceksiniz başka çare yok” (15.08.1993), “Cehennem gecesi”, “PKK’ya peş peşe darbe” (17.08.1993), “300 PKK’lı öldü” (18.08.1993), “Nato tırı’nda PKK malzemesi” (20.08.1993), “Yine baskın:18 şehit” (23.08.1993), “67 PKK’lı öldü” (16.09.1993), “PKK vahşeti: 42 ölü”, “Güneydoğu’da yol terörü” (05.10.1993), “Yine PKK katliamı:36 ÖLÜ” (06.10.1993), “PKK’da Saddam füzesi”(10.10.1993), “Devlet yok mu?” (19.10.1993), “PKK’dan meclise tehdit” (22.10.1993), “Ben de şehit olurum ama bu iş biter”, “Genelkurmay

başkanı Orgeneral Güreş'in kararlılığını ifade eden sözler", "General Şehit", "Tuğgeneral Bahtiyar Aydın, Lice'yi basan PKK'lılarla çarpışırken vuruldu" (23.10.1993), "PKK 'ya bomba yağmuru" (24.10.1993), "Bu millet bu vahşeti mutlaka yenecek" (27.10.1993), "Silkinme zamanı" (28.10.1993), "Teröre karşı acil vergi" (30.10.1993), "Tehlikeli tırmanış" (31.10.1993), "Yazık... Bu hale nasıl geldik" (02.11.1993), "İsim isim açıklayın", "Çiller: 'PKK'ya haraç veren sanatçı ve işadamlarını isim isim biliyoruz'dedi." (05.11.1993), "Ekonomi çöktü PKK ayaklandı"(08.11.1993), "PKK'nın hedefi bakan" (21.11.1993), "Günaydın Avrupa", "Terör konusunda bir uyandırdık tam uyandırdık" (01.12.1993), "PKK'ya Şam tokadı" (07.12.1993), "Apo karargah peşinde" (09.12.1993), "PKK'ya şok darbe" (15.12.1993), "Talabani yalancı" (02.12.1993), "İran:Kürt devleti kurdurtmayız" (21.12.1993), "PKK seçime giremez" (22.12.1993), "Apo öldü söylentileri" (28.12.1993).

1994

"Alman bakandan PKK güvencesi" (03.01.1994), "PKK'cı bakan, Belçika İçişleri Bakanı teröre kucak açtı, Türklere kin kustu" (04.01.1994), "Menteşe'den DEP'e sert uyarı" (07.01.1994), "Suriye harekatı", "Demirel: Etaftan tedirginiz", "Çiller: Hayati durum. F16 lar doğuya gidiyor. Özel ordu şırnak'a yerleşti" (08.01.1994), "Komşuya son uyarı" (09.01.1994), "31 PKK'lı öldürüldü" (13.01.1994), "Otobüslere bomba" (15.01.1994), "Kayıp tanık PKK'da çıktı" (17.01.1994), "PKK ile suyun ilgisi yok" (21.01.1994), "Valilik'te PKK vahşeti" (26.01.1994), "PKK Lice de 16 memur kaçırdı" (27.01.1994), "Jetlerin hücumu" (29.01.1994), "Kış harekatı başladı" (30.01.1994), "Çiller: Seçim terörü azdırır" (06.02.1994), "Çekiç güç PKK'yla temasta" (10.02.1994), "Teröristler köprü uçurdu" (12.02.1994), "Caniler aranızda" (13.02.1994), "Kahraman köy PKK nöbetinde" (16.02.1994), "PKK bastı 10 trilyon gitti" (17.02.1994), "DEP bombalandı 1 ölü 16 yaralı" (19.02.1994), "Demirel: Telaşlandım" (21.02.1994), "Çiller: Hatip dicle hain" (23.02.1994), "Moskova'nın PKK oyunu" (24.02.1994), "DEP çekildi" (26.02.1994), "DEP'in kararı Apo'nun kararı" (27.02.1994), "Kuzey Irak'ta PKK'ya bomba" (02.03.1994), "Yıldırım tasfiye", "Meclis dokunulmazlıkları jet hızıyla kaldırıldı.Milletvekilleri emniyette gözaltına alındı"(03.03.1994), "Ankara'da gerilim" (04.03.1994), "Karışmayın mösyö" (05.03.1994), "Madam daha önce neredeydi" (06.03.1994), "DEP'in Avukatı Fransız bakan" (09.03.1994), "Apo sıkıştı" (14.03.1994), "PKK sözcüsünden tehdit:Sonuçlarına katlanırlar" (15.03.1994), "Tutuklandılar" (18.03.1994), "ABD ile Kürt sorunu" (21.03.1994), "DEP'li sadak meclise iade" (22.03.1994), "PKK'ya alman nefreti" (24.03.1994), "Doğunun PKK'sı Karadeniz'in Nataşa'sı" (03.04.1994), "58 terörist öldürüldü" (18.04.1994), "53 PKK'lı öldürüldü" (09.05.1994), "Kanlı sır", "Faili mechul cinayet sayısı 1796'ya çıktı" (14.05.1994), "PKK'nın göç oyunu", "Uluslararası yaygara koparmak için Güneydoğulu yurttaşları Kuzey Irak'a göç ettiriyor" (17.05.1994), "Kuzey Irak'a sürekli gözaltı" (20.05.1994), "Çatışma:15 PKK'lı öldürüldü" (23.05.1994), "Apo'dan yarım saat talimatı" (25.05.1994), "PKK timine suçüstü" (27.05.1994), "Yunanistan'a PKK uyarısı" (28.05.1994), "İran'la ortak PKK harekatı" (29.05.1994), "İran'la terörist takası" (12.06.1994), "Kuzey Irak'a son uyarı" (15.06.1994), "PKK'lıya polis kanı" (19.06.1994), "DEP'e 6 idam istemi" (22.06.1994), "Tören de DEP sıkıntısı" (23.06.1994), "Korkunç yanlışlık:8 Şehit" (24.06.1994), "HADEP'te bölücülük" (27.06.1994), "PKK elçilik bastı" (05.07.1994), "Çiller'in yeni Kürt sayfası" (07.07.1994), "PKK'lı iki mahkum BMW

ile kaçırıldı” (12.07.1994), “Apo’dan REFAH’a : Benim sayemde” (19.07.1994), “İhaleler’den PKK’ya pay” (23.07.1994), “3 PK’lıya infaz” (24.07.1994), “Türk’le tüccar PKK’yla dost” (24.08.1994), “PKK’nın bombası elinde patladı” (27.08.1994), “İşte orman katili PKK’lılar” (02.09.1994), “Apartmanda PKK davası” (10.09.1994), “6 Öğretmen ilk gün Şehit” (13.09.1994), “Öğretmen ölürken öldürsün diyen bakan Gölhan’a sert tepki”, “Al silahımı kendin git” (16.09.1994), “PKK Lice’de 19 işçiyi kaçırdı” (19.09.1994), “DEP’lilere çıkış yolu” (21.09.1994), “Tunceli’de büyük hareket” (23.09.1994), “Kürt bozkurtlar” (01.10.1994), “Tunceli’ye dikkat” (07.10.1994), “Rusya’nın Kürt kartı” (20.10.1994), “Avrupa Kürt Devleti istiyor” (28.10.1994), “PKK’ya karşı İsrail desteği” (04.11.1994), “4 öğretmen daha şehit” (07.11.1994), “Doğu’da terör’e karşı Futbol” (27.11.1994), “Yunanitan’ın PKK hesapları” (02.12.1994), “İşte terörün iğrenç yüzü” (05.12.1991), “PKK’ya karşı lobi” (06.12.1994), “DEP mahkum” (09.12.1994), “Milliyet ekibi Güneydoğu ölüm üçgeninde” (14.12.1994), “Gümrük DEP’e takıldı” (16.12.1994), “Özal istedi,Apo’ya gittik” (19.12.1994), “PKK’nın komutanı öldürüldü” (20.12.1994), “PKK’ya karşı buzul operasyonu” (25.12.1994), “Rusya’da PKK evi” (28.12.1994)

1995

“Ne mutlu Türk’üm Diyene tartışması” (01.01.1995), “PKK 5’i çocuk 9 kişiyi Öldürdü” (02.01.1995), “Ya bitecek Ya bitecek”, “Yüzbinlerce asker ve trilyonlar” (03.01.1995), “Cem’den korkuyor”, “Evren: Çiller Kürtleri Boyner’e kaptırmamak için ‘Ne mutlu’ dedi” (04.01.1995), “Dehşet otobüsündeki katliamı düzenleyen PKK’lı Teröristler robot resimlerinden tanındı” (05.01.1995), “Doğu’da taltif İzmir’de tevkif” (06.01.1995), “Teröre karşı TV’den ‘yerel kültür’ atağı” (07.01.1995), “Sürgünde Kürt parlamentosu” (10.01.1995), “Kürt değil, PKK parlamentosu” (11.01.1995), “Kaçak DEP’liler PKK’ya sahip çıktı”, “Bu ülkeyi böldürmeyiz” (13.01.1995), “Kürtler halk mi?” (15.01.1995), “Abdullah Öcalan’ın çadır tiyatrosu” (16.01.1995), “Bu sofraya nerede?”, “PKK Avrupa’da beş cami açtı” (17.01.1995), “Rusya: PKK yasal”, “Yasaklama yok”, “Menteşe Moskova’da” (23.01.1995), “PKK’dan iki infaz” (30.01.1995), “Şam’da PKK operasyon” (02.02.1995), “Açık ittifakın fotoğrafı” (03.02.1995), “Güneydoğu’da ajan alarmı” (08.02.1995), “Org. Karadayı tehdidin adını koydu” (17.02.1995), “Diyarbakır’da 38 PKK’lı öldürüldü” (19.02.1995), “İşte DEP Kararı” (22.02.1995), “Terörle mücadelenin dozunu kaçırmayın” (23.02.1995), “Elçi sahnede” (27.02.1995), “PKK ile psikolojik mücadele” (03.03.1995), “ABD:Kürt devletine karşıyız”, “Kobra baskını: 37 PKK’lı ölü” (04.03.1995), “Asker, Doğu’dan çekilmeli” (12.03.1995), “Pusu: 18 şehit”, “Tunceli’de askeri konvoyu saldıran PKK’lıların 10’u öldürüldü” (19.03.1995), “Derin operasyon”, “35 bin asker, dört koldan Irak’a girdi.”, “Sıradaki demokrasi bombası” (21.03.1995), “Schwarzkopf Hasan paşa”, “Dev harekâtı ‘tamburalı komutan’ kundakçı yönetiyor”, “PKK’lılar kısaçta” (22.03.1995), “Bitirmeden çekilmeyiz”, “Zaho’dan tersine göç başlıyor” (23.03.1995), “Komandoların hedefi Hakurk” (24.03.1995), “Asil balyoz Tunceli’de”, “1000 kişilik Semdin Sakık grubu kısaçta” (25.03.1995), “Mehmetçik sarayda” (26.03.1995), “Paşayla adım”, “Tamburalı komutan içinden geçeni anlattı: Kalmalıyız” (27.03.1995), “Musul ve Kerkük’te batağa saplanıyoruz” (28.03.1995), “Çatışmaya yaşadık!”, “PKK Metina Dağ’ında arkadaşlarımızın izlediği komandalara yayılım ateşi açtı.” (29.03.1995), “İşte Çiller’in Irak formula” (30.03.1995), “Tek kişilik diploması”, “Şule Bucak’ın sivil girişimi iki İngiliz milletvekiline ‘PKK katliamcı’ dedirtti”, “Güven veren

başarır”, “Gözden kaçan mesaj”, “Uydudan kanal kiraladı” (31.03.1995), “Yine peşmergeli formül” , “Kızılhaç’a göre PKK savaşı taraf” (01.04.1995), “Nusaybin’de gazeteci kaçırdı” (02.04.1995), “Gazetecilik Bu Olamaz!” (03.04.1995), “Silopi cezası” (04.04.1995), “Somali Tuzağı!”, “Çekilin mesajı elden teslim edildi”, “Talabani’ye verilen silahlar PKK’da çıktı” (06.04.1995), “Valini değiştir” (07.04.1995), “CIA: PKK bize de tehdit”, “PKK, Barzani’ye saldırıyor” (08.04.1995), “Şam’a PKK uyarısı”, “İçeriye çözemeden dışarıyı çözemeyiz” (09.04.14), “Yine Girerim” (10.04.1995), “DEP’li Yaşar Kaya Clinton huzurunda” (11.04.1995), “PKK Avrupa’da kriz kışkırtıyor” (15.04.1995), “Mayıs’ta çekiliyoruz”, “Bırakın PKK’nin sesini ilimle olan Kürtler bastırsın”, “PKK’lılar bize çiçek atmayacak” (16.04.1995), “PKK Rusya Meclis’inde” (24.04.1995), “20 bin asker çekildi” (26.04.1995), “Cepheden büyük dönüş” (27.04.1995), “Amerika’nın terör raporu”, “En tehlikeli PKK” (29.04.1995), “Çetin: Siyasi çözüm PKK ağız” (30.04.1995), “Teröristlere uydulu takip” (02.05.1995), “3 genç kızı yaktdılar”, “PKK’nın ikinci mağaza katliamı” (05.05.1995), “Diplomatların çelik hareketi”, “17 büyükelçi PKK’ya karşı saldırıya geçiyor” (06.05.1995), “Silahsız PKK alarmı” (08.05.1995), “Öldü denilen Sakık’ı bulduk”, “Çiller, operasyondan zor kurtulan PKK’lının kaçışını izledi” (13.05.1995), “Üç genç kızın katili PKK’lılar üniversiteli” (17.05.1995), “Sınırdaki hareket”, “F16’lar devriye uçuşu yapıyor” (22.05.1995), “Hollanda’dan PKK mesajı” (25.05.1995), “Peşmergeye ağır silah” (25.05.1995), “Batı’dan iki rapor”, “Amerikan silahları” (03.06.1995), “PKK’ya top ateşi” (05.06.1995), “PKK’nın Tuzla Batman hattı” (12.06.1995), “Munzur’da pusu 15 asker şehit” (13.06.1995), “PKK, İran’dan saldırı: 20 şehit”, “PKK, Şemdinli ve Başkale’de karakol bastı: 20 şehit, 11 yaralı” (17.06.1995), “Terbiyesiz İtalyan!” (21.06.1995), “Anında cevap” (22.06.1995), “Çiller’den Avrupa’ya ‘Aptallık’ yapmayın”, “ÖYS’de PKK parmağı mi?” (26.06.1995), “Atina, Yasar Kaya’ya kucak açtı” (27.06.1995), “PKK sarın gazi peşinde” (29.06.1995), “Çirkin İttifak” (01.07.1995), “Uyan Ankara!” (02.07.1995), “Dikkatli ol komsu!”, “Milliyet ‘Kant’ oldu”, “30 terörist ölü, 5 şehit” (03.07.1995), “Milliyet’in haberi Çiller’in kanıtı oldu” (05.07.1995), “Irak’ta hareket 57 PKK’lı ölü” (07.07.1995), “Düşmanlık ilanı” (10.07.1995), “Cep telefonlu tuzak!” (12.07.1995), “Sırrı Sakık tutuklandı” (13.07.1995), “Çiller, Doğu’ya para yağdıracak”, “Köye geri dönüş için tüm projeler hazır” (17.07.1995), “Güney Doğu kıpır kıpır” (21.07.1995), “Perişanlar” (25.07.1995), “Yaşıyorlar”, “Milliyet, aylardır PKK’nin elinde olan ve hayatlarından ümit kesilen askerlerimizi buldu konuştu” (30.07.1995), “Babamı İstiyorum” (31.07.1995), “Bir kıvılcım yeter”, “Kuzey Irak Barut Fiçisi... eller tetikte... Bir anda büyük savaş görülebilir” (01.08.1995), “Hatay’da PKK vahşeti” (06.08.1995), “Almanya utansın!” (07.08.1995), “Söz Özel Tim’de”, “TOBB raporuna Emniyet yorumu” (09.08.1995), “Çiller: RP’si PKK gibi”, “Ellerinde harita Türkiye’yi bölmüşler” (10.08.1995), “Kahraman Albay”, “KONDA’nın Kürt raporu” (16.08.1995), “PKK’ya saldırmayan teğmene soruşturma”, “PKK’nın üç yüzü, Bir teröristin tatlı hayatının ardındaki örgüt gerçeği: Eroin, silah, safahat” (24.08.1995), “Irak’ta PKK işgali” (29.08.1995), “Kuzey Irak’a gir-çık operasyon”, “Bomba bebekler” (31.08.1995), “PKK, Çekiç Güç’e saldırı” (01.09.1995), “Milliyet savaş alanında”, “Kuzey Irak’ta da kan gövdeyi götürüyor... PKK ele geçirdiği mevzilerden kaçıyor” (02.09.1995), “Cinayete şehit kılıfı” (03.09.1995), “PKK’ya ölüm” (04.09.1995), “K.Irak’tan Türk askerine çağrı” (06.09.1995), “Güneydoğu’da değil terörist yaban domuzu bile kalmadı” (11.09.1995), “Apo’dan ateşkes pazarlığı”, “Hem Türkiye’de hem Kuzey Irak’ta büyük darbeler yiyince başka çaresi kalmadı”

(20.09.1995), “Apo’nun kardeşi Sakız’a kaçıyordu” (24.09.1995), “Boyner’e saldırıda muhabirimiz yaralı” (25.09.1995), “Kürtler birbirine girdi” (26.09.1995), “Elleri kırılınsın”, “İstanbul’da cadde ortasında alay nizamiyesine saldıran teröristler iki eri şehit etti”, “Apo, bunalımlı ve dengesiz” (29.09.1995), “ABD’nin K.Irak taslağı Ankara’nın istediği gibi” (12.10.1995), “Barzani’den itiraf”, “1980’de Türkiye’den kaçan PKK’ya yardım etti” (23.10.1995), “Clinton’a Apo mektubu”, “Milliyet, PKK liderinin ABD Başkanı’na gönderdiği mektubu ele geçirdi” (25.10.1995), “DEP’e iki tahliye” (27.10.1995), “Moskova’da çirkin Çağrı” (31.10.1995), “Rusya, kendi kendisini ele verdi” (01.11.1995), “ABD: PKK vahşi örgüt” (02.11.1995), “Hakurk kampına KDP temizliği” (03.11.1995), “Sınıra yığınak”, “Rusya’ya kararlılık gösterisi... doğu sınırına asker kaydıracağız” (04.11.1995), “Apo’ya uyarı” (16.11.1995), “Yurtta terror”, “Sağ görüşlü öğrencilerle PKK sempatanları çatıştı” (18.11.1995), “Çekiç Güç’ün amacı Kürt devletiydi” (19.11.1995), “PKK’ya ağır darbe” (28.11.1995), “Apo’yu her an vururuz” (08.12.1995), “Güneydoğu’da kim kazanır?” (11.12.1995), “Petek’e bomba!” (18.12.1995), “Oyları Batı’dan alacağız”, “HADEP Genel Başkanı Murat Bozlak seçim için iddialı konuştu” (21.12.1995), “Diyarbakır’da dev HADEP mitingi” (23.12.1995), “MHP ve HADEP barajı aşamadı” (25.12.1995).

1996

“Baykal: Şam PKK’nın üssü”, “Güneydoğu savaşı bitsin” (08.01.1996), “Seçimde hatırlayıp sonra unuttuğumuz gerçek Güneydoğu” (15.01.1996), “ABD ile Apo krizi” (16.01.1996), “Kürt barışı konferansı” (24.01.1996), “Kürt barışı iş dünyasını ikiye böldü” (25.01.1996), “Güneydoğu sorununa kalıcı çözüm” (27.01.1996), “Barzani ile PKK masada” (10.02.1996), “Sivas’ta korku var”, “Sivas’taki sinsiyer oyun” (11.02.1996), “İrak’ta Kaos” (13.02.1996), “Türkmen Gücü var olma savaşında” (14.02.1996), “Apo notasına yanıt yok” (16.02.1996), “Psikolojik PKK raporu” (22.02.1996), “Güneydoğu’ya 4. Ordu” (02.03.1996), “Güneydoğu’ya barışçı çözüm”, “PKK’nın arkasında Suriye var” (15.03.1996), “Almanya’da PKK terörü” (17.03.1996), “Tehdit mektubu”, “Almanya’ya PKK’dan gözdağı” (19.03.1996), “PKK dışarı” (20.03.1996), “Nevruzda barış ateşi” (21.03.1996), “Hava hareketi” (22.03.1996), “Alman istihbaratı Apo’yu arıyor” (24.03.1996), “Şam’a Alman baskısı” (25.03.1996), “İlk PKK’lı iadesi”, “MİT’ten PKK-Şam dosyası” (29.03.1996), “ABD’nin gizli Kürt raporu” (02.04.1996), “Şok operasyon” (09.04.1996), “Ateş çemberi” (10.04.1996), “PKK kaçıyor” (11.04.1996), “Raktepe 16.30” (12.04.1996), “PKK’nın silahlı 7050 militanı var” (16.04.1996), “İran’a sert uyarı” (20.04.1996), “Güneydoğu’ya umut turları” (21.04.1996), “45 PKK’lı öldürüldü” (24.04.1996), “Atina’ya PKK uyarısı” (01.05.1996), “Başhekimde PKK şüphesi”, “Sınır ötesi PKK hareketi” (08.05.1996), “Apo: Beni vuracaklar” (13.05.1996), “PKK’lılar alem yapıyor”, “Kars ve Batman’da 72 PKK’lı öldürüldü” (18.05.1996), “PKK’ya bir darbe daha” (13.06.1996), “255 PKK’lı öldürüldü” (16.06.1996), “Apo-Barzani yakınlaşması” (17.06.1996), “PKK’nın tatil beldesi” (18.06.1996), “Tehlikeli tırmanış” (25.06.1996), “Duma, PKK’nın sesi”, “İşte bayrak suçluları” (26.06.1996), “Avusturya PKK’ya kucak açtı”, “Sırrı Sakık gözaltında” (27.06.1996), “Sınır ötesi temizlik” (28.06.1996), “Deli kız vahşeti” (02.07.1996), “PKK’lılar hayali dünyada yaşıyor” (03.07.1996), “Bombacı kız Sakık’ın sekreteri mi?” (04.07.1996), “HADEP’iler tutuklandı” (05.07.1996), “Güneydoğu’ya ‘can’ projesi” (13.07.1996), “Tahran-PKK işbirliği” (21.07.1996), “16 şehit” (28.07.1996),

“G.Doğu’da 11 şehit” (03.08.1996), “20 PKK’lı öldürüldü” (05.08.1996), “Refahiyol: ‘PKK’yla görüşülebilir” (06.08.1996), “PKK uyarısı” (07.08.1996), “Hoca’dan geri adım” (08.08.1996), “Unutulan gerçek” (14.08.1996), “Apo ‘ya Şam helikopteri” (15.08.1996), “25 PKK’lı öldürüldü 7 askerimiz şehit oldu” (16.08.1996), “Apo Hoca’yı tehdit etti” (17.08.1996), “Skandal tören” (18.08.1996), “Hadep’te bayrağı indiren yakalandı”, “Barzani uyarıldı” (21.08.1996), “Talabani: Barış hayal” (23.08.1996), “Hadep’e ağır suçlama”, “Özgürlük kararı (24.08.1996), “Erbaş’a PKK selamı” (30.08.1996), “RP’nin başı dertte” (31.08.1996), “PKK’ya gidenler toplanıyor” (03.09.1996), “Talabani küstahlaştı” (04.09.1996), “Erbakan’a PKK bandı” (05.09.1996), “Adım adım Kuzey Irak”, “Apo’dan, canlı kalkan dehşeti” (07.09.1996), “ABD’nin Kürt casusları!” (11.09.1996), “Apo’dan iki iddia” (12.09.1996), “Irak’ın Apo şartı”, “PKK İran’dan sızdı: 6 şehit” (13.09.1996), “Türkiye’ye ‘ev yakma’ cezası” (17.09.1996), “Askerin gözyaşı” (18.09.1996), “Belçika’da PKK’ya büyük darbe”, “Varto’da çatışma” (19.09.1996), “PKK çocuk taciri” (21.09.1996), “PKK’dan resmi geçit” (22.09.1996), “5 milyon dolara kamp” (23.09.1996), “Öğretmen katliamı” (02.10.1996), “PKK’ya öfke” (03.10.1996), “PKK şimdi de sanatçı kaçırdı” (04.10.1996), “PKK’ya karşı CIA kartı” (08.10.1996), “Semdin Sakık yakalandı mi?” (18.10.1996), “İntihar eylemi” (26.10.1996), “Moskova’ya PKK uyarısı” (28.10.1996), “İntihar timi yakalandı” (29.10.1996), “3 ayda bitiririz” (31.10.1996), “Özal’ı öldürdüler” (01.11.1996), “Katliam timi yakalandı” (02.11.1996), “PKK roketi 17 ölü” (09.11.1996), “Eski DEP’liler PKK şovunda” (16.11.1996), “100 PKK’lı Tunceli’ye saldırdı” (30.11.1996), “Erbaş-PKK pazarlığı” (08.12.1996), “Askerler serbest”, “Sakık’a infaz iddiası” (09.12.1996), “PKK ile tutanak” (10.12.1996), “Apo çık aradan” (11.12.1996), “Barzani’den Apo’ya mektup” (16.12.1996), “Gizli MGK raporu”, “MED TV’de şarkı söylerim” (18.12.1996).

1997

“Sınır ötesi operasyon” (01.01.1997), “PKK ağır darbe yedi” (02.01.1997), “Hakurk’a bomba yağıyor” (03.01.1997), “PKK’ya kışkaç” (04.01.1997), “İdamlığın sır silahı”, “Kürtçe türkü” (15.01.1997), “Bir lokma için” (16.01.1997), “Apo silahı bırakmalı” (17.01.1997), “Apo’ya Özal’dan mesaj götürdüm” (19.01.1997), “Diyarbakır’a kayıp bürosu” (27.01.1997), “THY’ye PKK tehdidi” (18.02.1997), “Moskova ile PKK kol kola” (21.02.1997), “İrtica PKK’dan tehlikeli” (25.02.1997), “Rumlarla PKK Elele” (17.03.1997), “Diyarbakır’a ANAP yardımı yetmedi” (18.03.1997), “Apo’ya davet mektubu” (11.04.1997), “Güneydoğu’da umut” (16.04.1997), “Güneydoğu planı” (21.04.1997), “PKK’nın parasını bankalar akladı” (30.04.1997), “PKK’ya sıcak takip başladı” (01.05.1997), “Clinton: PKK K.Irak’a tehdit” (10.05.1997), “K.Irak harekâtı” (15.05.1997), “K.Irak ‘ta 902 PKK’lı öldürüldü” (18.05.1997), “3 günlük çatışma sonunda Zap zaferi” (23.05.1997), “Helikopter düştü:11 şehit”, “HADEP’e kapatma yolu” (05.06.1997), “PKK kokteyli” (06.06.1997), “Ödenek faciası” (07.06.1997), “Tahran’a 50. Uyarı” (11.06.1997) “K.Irak harekâtı” (14.06.1997), “Şok iddia: Apo İran’da” (15.06.1997), “PKK ağır darbe yedi” (16.06.1997), “Atina-PKK” (02.07.1997), “G.Doğu’ya yeni umut” (06.07.1997), “Güneydoğu’ya ‘spor fonu” (21.07.1997), “Canlı bomba parçalandı”(28.07.1997), “Teröre Şam çanağı” (29.07.1997), “Olağan hale geçiş” (23.08.1997), “Bodrum zirvesi”(24.08.1997), “G.Doğu’da çözüm anı”(29.08.1997), “Barış gerilimi” (02.09.1997), “Barış konvoyu olaylı” (03.09.1997), “Canlı bomba” (09.09.1997), “G.Doğu’ya vaat yağdı”

(17.09.1997), “Harekât” (25.09.1997) , “PKK-Atina ilişkileri” (29.09.1997) , “Harekât PKK'ya ikiye parçaladı” (06.10.1997) , “PKK, ABD'nin kara listesinde” (09.10.1997) , “Apo'ya idam davası” (11.10.1997) , “Karakol baskını” (12.10.1997) , “PKK'ya karşı 10 bin süper silah” (13.10.1997), “Kuzey Irak temizlendi”, “APO DAVASI” (14.10.1997) , “Güneydoğu'da çözüm: Hoşgörü” (25.10.1997), “Sınır ötesi harekât” (06.12.1997), “PKK mayını 12 can aldı” (16.12.1997), “Donduran harekât” (19.12.1997), “Doğu'ya el uzatın” (24.12.1997), “Bombacının itirafları” (25.12.1997).

1998

“Şaşırta PKK açıklaması” (14.01.1998), “Apo operasyonu örtülü ‘den” (21.01.1998), “Hareketin içyüzü” (22.01.1998) , “Alman- PKK ittifakı” (30.01.1998), “Kucak hareketi” (08.02.1996), “Amerika'nın Kürt planı” (09.02.1998), “K. Irak'ta çatışma” (11.02.1998), “K.Irak masada” (13.02.1998), “G.Dogu'da kadın isyanı”(21.02.1998), “Güneydoğu sigortası”(27.02.1998), “Süper operasyon” (16.03.1998) , “Sakık pazarlığı” (22.03.1998) , “PKK'da iç savaş” (23.03.1998) , “Hani Apo Sam'da değildi” (26.03.1998), “Skandal: Apo 'ya heykel”, “Suriye'ye Apo tepkisi” (27.03.1998) , “PKK bitti” (04.04.1998), “Garip ittifak”(13.04.1998) , “Sakık harekâtı” (14.04.1998), “PKK nasıl çöktü”, “50 PKK'lı ölü ele geçirildi” (15.04.1998), “Hedef Karayılan”, “Teröristlere öfke” (16.04.1998), “Sakık affedilmez” (18.04.1998), “PKK'ya büyük darbe” (20.04.1998), “GAP Devrimi” (26.04.1998), “Sakık gerçeği”(27.04.1998), “Norveç PKK'ya karşı” (28.04.1998), “Sakık'a göre liderler”, “PKK Atina'da resmi büro açtı” (01.05.1998), “Atina'ya nota verdik” (05.05.1998), “Doğu'da huzur var”(10.05.1998), “Birdal'a saldırı İç hesaplaşma”(15.05.1998), “3 PKK'lı daha Beyrut'ta teslim”(21.05.1998), “Şırnak mucizesi” (09.06.1998) , “Minik serçe Doğu'ya uçtu” (13.06.1998), “Güneydoğu zirvesi” (19.06.1998), “Sakık bugün duruşmada” (30.06.1998), “İdamı istendi” (01.07.1998) , “Kutan'dan Kürt kimliği” (18.07.1998), “Çalışlara Apo cezası”(22.07.1998), “Doğu'ya Sibel Can desteği” (26.07.1998), “Utanch asfaltı” (30.07.1998), “PKK, ANAP'lı başkanı kaçırdı” (07.08.1998) “Bayrak skandalı” (10.08.1998), “Hapiste 4,5 yıl” (13.08.1998), “Öcalan'dan Brüksel daveti”, “Blairden teröre tavır” (26.08.1998), “Apo'dan ateşkes” (29.08.1998), “Belçika polisine ilk ifade”(04.09.1998), “Şam'a uyarı” (09.09.1998) , “Suriye'ye uyarı” (17.09.1998), “İtalyan dostluğu!” (30.09.1998) , “İtalyan pişkinliği” (01.10.1998), “Gizli Kürt belgesi” (02.10.1998), “Asker emir bekliyor” (03.10.1998), “ABD'den K.Irak güvencesi” (04.10.1998) , “Ya Apo ya savaş” (07.10.1998) , “İşte Şam'ın suç dosyası”, “Apo'ya yer aranıyor” (08.10.1998), “Karışan yanar” (10.10.1998), “Öcalan kaçtı”(13.10.1998), “PKK'dan hain saldırı” (15.10.1998), “Apo baskısı” (20.10.1998) , “Apo Moskova'da”(21.10.1998), “PKK'da Apo şoku”, “Öcalan'ın iadesi zor” (22.10.1998), “Elçiden Apo sözü” (23.10.1998), “Cezaevi isyanı” (24.10.1998) , “Rusya'ya nota” (27.10.1998) , “Jet operasyon” , “Apo sınır dışı” (30.10.1998) , “HADEP Bozlak'la”, “Apo, kaçacak delik arıyor” (02.11.1998) , “PKK'da panik toplantısı” (04.11.1998) , “Rusya, Öcalan'a kucak açtı” (05.11.1998), “Olaylı 6 Kasım” (07.11.1998), “Barzani güvencesi”, “PKK çözülüyor...”, “Mehmetçik K.Irak'ta” (08.11.1998), “Doğu'ya özel vergi”, “PKK'yı imha harekâtı” (09.11.1998), “Sonu geldi” , “APO İtalya'da tutuklandı”, “PKK'da panik” (14.11.1998) , “İtalya yan çiziyor” (15.11.1998) , “Hangisi önemli”, “Apo'ya sinsi savunma” (16.11.1998) , “İşin rengi değişti” (17.11.1998), “Himaye etmeyin”, “Kadın terörist parçalandı” (18.11.1998) , “İtalya'ya son çağrı”, “Avrupa Parlamentosu Apo oyununu bozdu”

(19.11.1998), “Baba'nın Kürt yorumu” (20.11.1998), “Apo Romalı oldu” (21.11.1998), “İtalya'ya gözdağı”, “Romalı Apo lüks villada” (22.11.1998), “Apo'nun villası” (23.11.1998), “Apo'nun İranlı hamisine infaz” (24.11.1998), “Apo hedefte” (25.11.1998), “Roma sonunda gerçeği gördü”, “Apo birinci sınıf katil” (27.11.1998), “Almanya istemiyor” (28.11.1998), “Öcalan, Avrupa'yı birbirine düşürdü” (29.11.1998), “İtalya utansın!” (30.11.1998), “Öcalan sınır dışı edilir”, “Rusya Apo'yu istemedi” (01.12.1998), “8 milyar dolarlık Apo rüşveti” (02.12.1998), “Ordu: Kürtçe eğitim olmaz” (05.12.1998), “Apo yargılanmalı” (06.12.1998), “Apo'yu Fransız yargıç sorguladı” (08.12.1998), “Öcalan'a diplomatik villa” (11.12.1998), “Apo: Amerika'ya gidebilirim” (13.12.1998), “Apo'yu bıraktılar”, “Öcalan kaldığı villadan ayrıldı” (17.12.1998), “Öcalan, siyasi sığınma istedi” (18.12.1998), “Apo bavulunu topluyor” (20.12.1998), “Gitmem lazım” (21.12.1998), “Savcı: Apo kaçabilir” (22.12.1998), “Apo'yla köse kapmaca” (24.12.1998), “Papa Kürtçe konuştu” (26.12.1998).

1999

“Kürtçe karmaşası” (02.01.1999), “D'Alema'dan Apo'ya: 'Git'”(06.01.1999), “Öcalan'da sil baştan” (17.01.1999), “Apo söz aldı, Gitti”(18.01.1999), “Öcalan Rusya'ya indi” (19.01.1999), “Apo'ya Jüri desteği” (20.01.1999), “Apo'yu sekiz kişi biliyor” (21.01.1999), “Öcalan'a yeni yer” (23.01.1999), “HADEP topun ağzında” (29.01.1999), “HADEP tepkili” (31.01.1999), “Köşe kapmaca”(01.02.1999), “Apo kapıda kaldı” (02.02.1999), “Hadep'e jet inceleme” (03.02.1999), “Apo'dan teknik iniş”, “Irak, PKK'ya sıcak” (04.02.1999), “Apo'ya fanatik Yunan desteği” (10.02.1999), “Kaya'ya 10.Yıl Marşı” (12.02.1999), “Apo'ya ikinci ret” (13.02.1999), “Apo Madrid'i ikiye böldü” (14.02.1999), “Apo Türkiye'de”, “Avrupa'da PKK terörü” (16.02.1999), “Teslimiyet”(18.02.1999), “TARİHİ ÇAĞRI”, “PKK iç kavga”, “Atina'da deprem” (19.02.1999), “Seçime Apo etkisi”, “Operasyonda başarının adı” (20.02.1999), “Gün gün Atina-Apo işbirliği”, “Mudanya'da PKK alarını”, “Gece-gündüz 48 saat sorgu”(21.02.1999), “Apo çok zarar verdi”, “İdama karşıyım” (22.02.1999), “ÜLTİMATOM”, “Apo'ya 16 avukat” (23.02.1999), “Şimdi de Atina'ya boykot”, “Batı'da PKK önlemi” (24.02.1999), “Beni kullandılar” (25.02.1999), “Apo çözüldü” (26.02.1999), “Erbakan bana ateşkes önerdi”, “Suriye'de yedek PKK” (27.02.1999), “Apo gitti, dostluk bitti” (28.02.1999), “Havadan teslim ol bildirimleri” (01.03.1999), “Terörü bırakın” (02.03.1999), “HADEP girmezse”, “İmralı'ya süper silah”, “Apo'nun yerine Cemil Bayık” (03.03.1999), “Apo diktatördür” (04.03.1999), “Doğu'ya barış”, “Atina bankası Apo'nun kasası” (08.03.1999), “HADEP'e izin” (09.03.1999), “PKK'ya 80 füze” (11.03.1999), “PKK'ya Irak'ta Mukram kampı” (12.03.1999), “PKK'nın bombaları Şahinler'in elinde” (16.03.1999), “Sağ ol Mehmetçik” (20.03.1999), “Kin kanalına 'sus” (23.03.1999), “PKK terörist” (01.04.1999), “Apo, eylemleri kabul etti” (06.04.1999), “Teröre pasaport” (08.04.1999), “Ecevit'ten HADEP yorumu” “Terör TV'si susturuldu”(24.04.1999), “PKK parası aska gitti”, “MED TV'nin son çırpınışı” (25.04.1999), “Linçten polis kurtardı” (28.04.1999), “Savcı: Apo'ya idam” (29.04.1999), “Şehit davası” (01.05.1999), “Sakık, Apo'ya tanık” (13.05.1999), “Sakıklara idam cezası” (21.05.1999), “Son yılların en büyük çetesi” (25.05.1999), “Apo'ya erteleme niyeti” (26.05.1999), “Tarihi duruşma”, “Toplu kıyıma yönelik terör”, “Biri askeri üç hâkim, iki savcı”, 108 izleyicinin çoğu şehit yakını”, “Onu gözleriyle mahkûm edecek” (31.05.1999), “Günah çıkardı” (01.06.1999), “Hukuk

bürosunda PKK propagandası”, “Sırları açıklıyor “, “Kürtçe bile bilmiyorsun“(02.06.1999), “İşte acı” (03.06.1999), “Mesaj günü” (04.06.1999), “Tahrık”, “PKK'da bölünme” (05.06.1999), “Helsinki mucizesi” (06.06.1999), “Genelkurmay görüşmedik” (08.06.1999), “Savcı İsyana idam”, “Apo kulağa yakalandı” (09.06.1999), “İmralı'ya 150 komando” (16.06.1996), “Öcalan'a sivil DGM” (19.06.1999), “İhanete idam”, “Şehit aileleri mutlu” (30.06.1999), “Ölüm ceza olmaz Çünkü...” (02.07.1999), “Mucize kent” (04.07.1999), “Apo saatli bomba” (06.07.1999), “APO yalvarıyor” (07.07.1999), “İtalyan inadı” (08.07.1999), “PKK'nın yeni kolu: Güney” (20.06.1999), “Elde var dört” , “Öcalan yakalattı” (22.07.1999), “Eylemcinin Apo kaygısı” (23.07.1999), “Terörist bilmecesi” (24.07.1999), “İran'a suçüstü” (27.07.1999), “İran'da 10 PKK kampı” (28.07.1999), “Apo uçağındaki sır” (02.08.1999), “Silahı bırak”, “Silvan'da köylü katliamı” (04.08.1999), “PKK terk ediyor”, “Koh, Kürt partisi istedi”, “Başsavcı: İdam onanmalıdır” (06.08.1999), “Uyuşturucu tüccarı PKK” (07.08.1999), “PKK'da çatlak ses”, “Hadep'e köşk mesajı”,(08.08.1999), “Öcalan'ın kurnazlığı” (09.08.1999), “Silahsız siyaset” (10.08.1999), “Apo: İsteyin güç katalım” (14.08.1999), “PKK'dan ateş 7 şehit” (06.09.1999), “20'ye yakın Kürtçe FM” (07.09.1999), “Genelkurmay'dan açıklama”(11.09.1999), “Öcalan çağrı yaptı” (23.09.1999), “PKK, meclisini feshetti” (28.09.1999), “K. Irak sınırında büyük operasyon” (30.09.1999), “PKK'dan ilk teslim” (02.10.1999), “Öcalan: Zor durumdayız” (29.10.1999), “Kıvrıkoğlu: Çekilmeyi izliyoruz”, “PKK'dan kurtuldu kazada öldü” (03.11.1999), “MİT'ten Ruslara ders” (04.11.1999), “PKK'ya pabuç bırakmam” (08.11.1999), “HADEP yerine yeni bir parti” (09.11.1999), “Liderler zirvesinde İDAM sürprizi” (12.11.1999), “Bakan'ın Apo çıkışı” (25.11.1999), “Apo öfkesi taşı” (26.11.1999), “İşte o mahkeme ve o Mahkemedeki Türk yargıç” (27.11.1999), “Avrupa'dan idama tedbir” (01.12.1999), “Demokrasi Kürt'e de hak” (17.12.1999), “Türkiye'de 500 terörist kaldı” (25.12.1999), “Kürtçe TV dili olmaz” (26.12.1999), “Kaya, yine PKK konserinde”, “11 PKK'lı öldürüldü” (27.12.1999).

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1991). Modern Türkiye'nin Oluşumu. İstanbul: Sarmal Yayınevi
- Althusser, L. (2005). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları.
İstanbul: İletişim Yayınları
- Althusser, L. (2003). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları.
İstanbul: İthaki Yayınları
- Akçura, Y. (2005). Üç Tarz-ı Siyaset. İstanbul: Lotus Yayınları
- Aktar, A. (2000). Varlık Vergisi ve "Türkleştirme" Politikaları.
İstanbul: İletişim Yayınları
- Aktürk, Ş. Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok Etnili ve
Gayri-Etnik Rejimler. Doğu Batı. 9.38, 24.
- Anderson, B. (2011). Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve
Yayıması. İstanbul: Metis
- Aron, R. (2000). Demokrasi ve Totalitarizm. Ankara: Kadim
- Atatürk, M.K. (2006). Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. Ankara: Atatürk
Araştırma Merkezi
- Aydın, S. (1993). Modernleşme ve Milliyetçilik. Ankara: Gündoğan Yayınları
- Aydın, S. (2001). Cumhuriyet'in ideolojik Şekillenmesinde Antropolojinin
Rolü: Irkçı Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü. Modern Türkiye'de Siyasi
Düşünce: Kemalizm. A. İnsel (drl.). İstanbul: İletişim Yayınları.
2. Cilt, 344-369.
- Baldini, M. (2000). İletişim Tarihi. İstanbul: Avcıol Basım Yayın
- Balibar, E. (1991). Irkçılık ve Milliyetçilik. E. Balibar ve I. Wallerstein (drl.).
İstanbul: Metis
- Balibar, E. (2002). Irk, Ulus, Sınıf: "Ulus Biçimi: Tarih ve İdeoloji".
İstanbul: Metis Yayınları
- Barret, M. (1997). Marx'tan Foucault'a İdeoloji. İstanbul: Sarmal Yayınevi

- Berkes, N. (1997). Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler-1.
İstanbul: Cumhuriyet Yayınları
- Beşikçi, İ. (1977). Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi ve Kürt Sorunu.
Ankara: Yurt Yayınları
- Bilgin, P. (2005). "Turkey's Changing Security Discourse: The Challenge of Globalisation", European Journal of Political Research. Türk Sağının Üç Hilal/Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık. Bora, Tanıl (akt.). İstanbul: Birikim Yayınları. 2002.
- Badiou, A. (2006), Sonsuz Düşünce. İstanbul: Metis.
- Bora, T. (2006). Medeniyet Kaybı/Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar.
İstanbul: Birikim Yayınları
- Bostancı, N. 'Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik', Türkiye Günlüğü, Ankara, Haziran 1998, s 38-55.
- Castelles, M. (2006) Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür.
İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. Cilt II.
- Calhoun, C. (1997). Nationalism. Buckingham: Open University Press. Türkiye'de Spor Basını ve Milliyetçilik Söylemi, E. Gökalp (Akt.)
- Chomsky, N. (2002). Medya Gerçeği. İstanbul: Everest Yayınları
- Chomsky, N (2005). Medya Denetimi. İstanbul: Everest Yayınları
- Cohen, A.P. (1999). Topluluğun Simgesel Kuruluşu. Ankara: Dost
- Copeaux, E. (1998). Türk Tarih Tezinden Türk- İslam Sentezine.
İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Çelik, N.B. (2005). Marx ve İdeoloji. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Çetin, H. (2001). Devlet, İdeoloji ve Eğitim. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi. 25.2, 201-211.
- Çiler, D. (2001). Televizyon Haberlerinde İdeoloji. Ankara: İmge Kitabevi
- David M. (1999). İdeoloji. Ankara: Doruk Yayınları

- Demir, V. (2006) Medya Etiği. İstanbul: Beta Yayınları
- Dieckhoff, A. ve Jaffrelot, C. (2010). Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek- Kuramlar ve Uygulamalar. İstanbul: İletişim Yayınları
- Durna, T. Ve Kubilay, Ç. (2010). Basının Şiddeti: Siyasal Gösterilerde “Polise Taş Atan Çocuklar” Örneği. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 65.3, 51-85.
- Donan, H. ve Wilson, T. M. (2002). Sınırlar. Ankara: Ütopya Yayınları
- Doruk, Ö. (2013). Disiplin Toplumu ve Haber Söylemi: Gökkuşluğu Derneği’nce Yapılması Planlanan Yürüyüşün Engellenmesine İlişkin Haberlerin Çözümlemesi.e-GİFDER. 2,1: 106-132. (4 Mart 2015).
- Dökmen, Ü. (2001). İletişim Çalışmaları ve Empati. İstanbul: Sistem Yayıncılık
- Eagleton, E. (1996). İdeoloji. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Erdem, D. (2008). Medyada Kürt sorunu. Tartışa-Yorum. Radikal.com.tr. (5 Mart 2015)
- Ersanlı, B. (2003). İktidar ve Tarih: Türkiye’de ‘Resmi Tarih’ Tezinin Oluşumu (1929-1937). İstanbul: İletişim Yayınları
- Ete, H., Taşdelen, H., Ersay ve S. Orçun. (2014). Ülkücülükten Tepkisel Milliyetçiliğe. İstanbul: Seta Yayınları
- Foucault, M. (2011). Bilginin Arkeolojisi. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi
- Gellner, E. (2008). Uluslar ve Ulusçuluk. İstanbul: Hil Yayınları
- Gellner, E. (1970). “Concept and Society in Sociological Theory and Philosophical Analysis”, Felsefe Tarihi. H. Çetin (Akt.). İstanbul: Bilgi Yayınevi
- Gökalp, E. (2004). Türkiye’de Spor Basını ve Milliyetçilik Söylemi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara:Ankara Üniversitesi SBE.
- Gökalp, E. (2007). Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme. Cilt:7, Sayı,1 sayfa 279-298. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

- Gökalp, Z. (1976). Türkleşmek, İslamlaşmak, Çağdaşlaşmak ve Doğru Yol.
Ankara: İnkilap Yayınevi
- Gökçe, O. (1995), İçerik Çözümlemesi. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları
- Gramsci, A. (2007). Hapishane Defterleri. İstanbul: Belge Yayınları
- Guibernau, M. (1997). Milliyetçilikler. 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler. İstanbul: Sarmal
- Habermas, J. (1996). Avrupalı Ulus Devlet: Başarıları ve Sınırları -Egemenlik ve Vatandaşlığın Geçmişi ve Geleceği Üzerine, Değişen Milliyetçilik. M. Erdoğan (drl.) İstanbul: Şehir Yayınları
- Hall, S. , (1997), “The Work of Representation,” S.Hall (der.) Representation: Cultural Representations and Signifying Practices, Londra: Sage, 1997, s. 13-74. Türkiye’de Spor Basını ve Milliyetçilik Söylemi, E. Gökalp (akt.).
- Hall, J.A., (2000), “Globalization and Nationalism,” Thesis Eleven, No:3, s. 63-79. Türkiye’de Spor Basını ve Milliyetçilik Söylemi, E. Gökalp (akt.).
- Hall, S. (2002). İdeoloji ve İletişim Kuramı”, Süleyman. Medya Kültür Siyaset, S. İrvan (drl). Ankara: Alp Yayınevi
- Herman, E.S., Chomsky, N. (2006). Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası. İstanbul: Aram Yayınları
- Hayek, F. A.V. (1999). Kölelik Yolu. İstanbul: Ara Yayınları
- Heper, M. (1985). The Station Tradition in Turkey. North HumberSide: Eothen Press. Beyaz Türk’ün Yüğü: Oryantalizm, Kemalizm ve Türkiye’de Kürtler, Welat Zeydanoğlu (akt.).
- Hürriyet Gazetesi. (1997). Askerlik Hatıraları.
<http://webarsiv.hurriyet.com.tr> (20 Şubat 214).

- Hobsbawm, E.J. (1992). 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik. İstanbul: Ayrıntı
- Kadıoğlu, A. (1999). Cumhuriyet İradesi Cumhuriyet Muhakkemesi/Türkiye'de Demokratik Açılım Arayışları. İstanbul: Metis
- Kahraman, H.B. (2002). İçselleştirilmiş, Açık ve Gizli Oryantalizm ve Kemalizm. Doğu Batı. 20: 154-178.
- Karpat, K. (2009). "Tarihsel Süreklilik, Kimlik Değişimi ya da Yenilikçi Müslüman, Osmanlı ve Türk Olmak". Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si. K. Karpat (drl). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Kentel, F., Ahıska, M., Genç, F. (1999). Milletin Bölünmez Bütünlüğü: Demokratikleşme Sürecinde Parçalayan Milliyetçilik(ler). İstanbul: TESEV Yayınları
- Keskin, F. (2012). Michael Foucault İktidarın Gözü: Seçme Yazılar 4. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Köker, E., Doğançay, Ü. (2010). İrkçi Değilim ama... Yazılı Basında İrkçi-Ayrımcı Söylemler. İstanbul: İnsan Hakları Ortak Platformu
- Kushner, D. (1979). Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu, 1876-1908. İstanbul: Kervan Yayınları
- Küçük, H. (2003). Kurtuluş Savaşında Bektaşiler. İstanbul: Kitap Yayınevi
- Laclau, E. (1998). İdeoloji ve Politika. İstanbul: Belge Yayınları
- Lull, J. (2001). Medya, İletişim, Kültür. Ankara: Vadi Yayınları
- Mardin, Ş. (1976). İdeoloji. İstanbul: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları
- Mardin, Ş. (2006). Türkiye'de Din ve Siyaset. M. Türköne ve T. Önder (drl). İstanbul: İletişim Yayınları
- Marx, K ve Engels, F. (1992). Alman İdeolojisi. İstanbul: Sol Yayınlar
- Mazhar, Y. (1930). Ararat Eteklerinde. İstanbul: Cumhuriyet.
- McLellan, D. (1999). İdeoloji. Ankara: Doruk Yayınları

McLennan,G., Molina,V., Peters, R., “Althusser’s Theory of Ideology”, Der:
On Ideology, Hutchinson Press :77-105, Londra, 1978. Ç. Dursun, 79.
(akt.)

Milli İnkılap. (1934). Yahudiler İsimlerimize Dokunmayınız. 5,6.

Morley, D., Robins, K. (1997). Kimlik Mekanları İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Nairn, T. (1981), The Break-up of Britain, London: Verso. Milliyetçilik
Üzerine: Bir Literatür Taraması, S. Sönmez Selçuk (akt.).

Nur, R. (1967). Hayat ve Hatıratım I-II. İstanbul: Altındağ Yayınevi

Osmanoğlu, R. (1934). Kari Yazısı. Milli İnkılâp. 5,8.

Özer, Ö. (2008). İdeolojik Atmosferin Kapsama Alanı: Bozüyük Olaylarının
Ortadoğu ve Ülkede Özgür Gündem Gazetelerinde Sunumu Örneğinde
Haber Söyleminde Yapılan İdeolojik Üretime İlişkin Yeni Bir
Çözümleme., Türkiye’de Sivil İtaatsizlik Toplumsal Hareketler ve Basın.
E. Dağtaş (drl). Ankara: Ütopya Yayınevi

Özgür Gündem. ‘O bebeği biz öldürdük’.

<http://www.ozgur-gundem.com> (22 Mart 2014).

Özkırımlı, U. (1999). Milliyetçilik Kuramları. İstanbul: Sarmal Yayınevi

Özkırımlı, U. (2008). Milliyetçilik Kuramları/ Eleştirel Bir Bakış.

Ankara: Doğu Batı Yayınları

Özkırımlı, U. (2003). Türkiye’de Gayri Resmi ve Popüler Milliyetçilik.

Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce. Cilt 4. İstanbul: İletişim Yayınları

Rupnik, J. (1993). Totalitarizmin Yeniden Değerlendirilmesi.

İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Said, Edward, (1978), Orientalism, New York, Pantheon. Beyaz Türk’ün

Yükü: Oryantalizm, Kemalizm ve Türkiye’de Kürtler, Welat Zeydanoğlu
(akt.).

- Sarıca, M. (1992). 100 Soruda Siyasi Düşünceler Tarihi.
İstanbul: Gerçek Yayınevi
- Selçuk Sönmez, S. (2011). Milliyetçilik Üzerine: Bir Literatür Taraması.
Journal of Yaşar University. <http://joy.yasar.edu.tr>
- Schnapper, D. (1995). Yurttaşlar Cemaati-Modern Ulus Fikrine Dair.
İstanbul: Kesit
- Schlesinger, P. (1994). Medya Devlet ve Ulus. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Serdi, H. H. (1994). Görüş ve Anılarım. İstanbul: Med Yayınları
- Sigmund, P. E. The Ideologies of Developing Nations. Halis Çetin (akt.).
- Smart, B., (1985), Michael Foucault, Londra ve New York: Routledge.
Türkiye’de Spor Basını ve Milliyetçilik Söylemi, E. Gökalp (akt.).
- Smith, A. D. (1986). The Ethnic Origins of Nations. Milliyetçilik Üzerine: Bir
Literatür Taraması. S. Selçuk Sönmez (akt.).
- Smith, A.D. (1991). Milli Kimlik. İstanbul: İletişim Yayınları
- Smith, A. D. (1999). Milli Kimlik. Bahadır, S. Ş.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Spencer, P. ve Wollman, H. (2002). Nationalism: A Critical Introduction,
Milliyetçiliğin Sıradan Yüzleri, Tebessüm Ö. (akt.). İstanbul: Siyasi
İlimler Türk Derneği
- Soğuk, N. (1993), Reflections on the ‘Orientalised Orientals’,
Alternatives 18: 361-384, Beyaz Türk’ün Yüku: Oryantalizm, Kemalizm
ve Türkiye’de Kürtler, Welat Zeydanoğlu (akt.).
- Sustam, E. (2014). Mahlul Öznedenden Maduna: Kürt Kültürel Çalışmalar ve
Bellek. Türkiye’nin Demokratikleşmesi: Etnik-Dini Kesimler Üzerinden
Değişimin Analizi. (drl. Hakan Samur ve Zelal Kızıllıkan Kısacık)
Konya: Çizgi Kitabevi
- Tevet, F. (1940). Türkçülükte Milli Kin. Bozkurt. 8,181.
- Thomson, D. (2002). Siyasi Düşünceler Tarihi. İstanbul: Metropol Yayınları

- Tunaya, T. Z. (2003). Türkiye’de Siyasal Gelişmeler (1876-1938).
İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Urhan, V. (2000). Michael Foucault ve Arkeolojik Çözümleme. İstanbul:
Paradigma Yayınları
- Uzgel, İ. (2004). Ulusal Çıkar ve Dış politika: Türk Dış Politikasının
Belirlenmesinde Ulusal Çıkarın Rolü, 1983-1991. Ankara: İmge Kitabevi
- Van Dijk, T.V. (1991). Racism and the Press. Londra: Routledge.
E.Gökalp (akt.)
- Van Dijk, T. A. (2003). Söylem ve İdeoloji, Çok Alanlı Bir Yaklaşım,”
B. Çoban ve Z. Özarslan (ed). Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji.
İstanbul: Su Yayınları, 13-112.
- Yaşlı, F. (2008). Milliyetçilik ve Faşizm: Türkiye’de Irkçı Milliyetçilik
Üzerine Bir İnceleme. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*.
Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Yeğen, M. (1999). Devlet Söyleminde Kürt Sorunu.
İstanbul: İletişim Yayınları
- Yıldız, A. (2001). Ne Mutlu Türküm Diyebilene/Türk Ulusal Kimliğinin Etno
Seküler Sınırları (1919-1938). İstanbul: İletişim Yayınları
- Yıldız, A. (2002). Kemalist Milliyetçilik. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce.
T.Bora, M. Gültekingil (ed.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Yüksel, C.B. (2012). İdeoloji ve Gündelik Hayatta Milliyetçilik:
Rahip Santoro Cinayeti ve Basında Temsili. Ankara: Genesis Kitap
- Yücel, M. (2008). Türk Sineması’nda Kürtler. İstanbul: Agora Kitaplığı
- Wallerstein, I. (1991). Ulusal ve Evrensel: Dünya Kültürü Diye Bir Şey
Olabilir mi? Kimlik/Topluluk/Kültür/Farklılık. J. Rutherford (drl.).
İstanbul: Sarmal
- Williams, R. (1990). Marksizm ve Edebiyat. İstanbul: Adam Yayınları

